Project funded by EUROPEAN UNION

AGRONET

Black Sea CROSS BORDER COOPERATION

BSB 294 AgroNet

Насочване на съвременни възможности за търговия в селското стопанство чрез създаване на иновативна онлайн платформа

Преглед на потенциала на българския износ на череши, зърнени култури, билки, сирене и охлюви

Предпроектно проучване

2 0 1 9

GIPA In hoc signo vinces

ELVA

Varna Economic Development Agency

CENTRUL DE DEZVOLTARE DEVELOPMENT CENTER SMART

Common borders. Common solutions

CROSS BORDER COOPERATION

Настоящето Предпроектно проучване е разработено от Агенцията за икономическо развитие Варна (България) по проект BSB 294 AgroNet - Piloting modern trading opportunities in agriculture through creation of the innovative online platform с подкрепата на Съвместната Оперативна Програма „Черноморски басейн 2014-2020“

Съвместната Оперативна Програма „Черноморски басейн 2014-2020“ е съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския Инструмент за Добросъседство и чрез участващите в програмата страни: Армения, България, Грузия, Гърция, Република Молдова, Румъния, Турция и Украйна.

Тази публикация е създадена с финансовата помощ на Европейския съюз. Съдържанието на публикацията е отговорност единствено на авторите и по никъкъв начин не може да бъде взето под внимание, че отразява възгледите на Европейския съюз.

СЪДЪРЖАНИЕ

Преглед на потенциала на българския износ на череши, зърнени култури, билки, сирене и охлюви **1**

Предпроектно проучване *1*

Резюме **6**

Цели на предпроектното проучване **7**

Търговски профил на България **13**

Общ преглед **13**

ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА С ЧЕРЕШИ В СТРАНАТА **22**

Въведение и история *22*

Състояние на производството на череши в страната *23*

Производството на плодове в България в цифри *24*

Износ на череши **32**

Резултати от анализ на пазара **42**

Подходи за маркетингови стратегии **47**

Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране **50**

Констатации и Препоръки **55**

Източници **56**

ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА СЪС ЗЪРНЕНИ КУЛТУРИ В СТРАНАТА **59**

Въведение и история *59*

Състояние на производството на зърнени култури в страната *60*

Отраслова структура на зърнопроизводството *61*

Териториална структура на зърнопроизводството. *64*

Описание на продукта – зърнени култури **67**

Пшеница *67*

Изкупни цени на пшеницата в България 69

Износ на пшеница 72

Ечемик *75*

Изкупни цени на ечемик в България 76

Цени на международните пазари 78

Износ на ечемик 79
Царевица *81*
Изкупни цени на царевицата 82
Износ на царевица 83
Цени на международните пазари 84
Преглед *85*
Резултати от анализ на пазара 88
Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране 97
Констатации и Препоръки 101
Източници 103
ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА С БИЛКИ И ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ 105
Въведение и история *105*
Състояние на производството на билки и лечебни растения в страната *106*
Описание на продукта – билки и лечебни растения 109
Износ на билки и лечебни растения 119
Резултати от анализ на пазара 124
Подходи за маркетингови стратегии 131
Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране 133
Констатации и Препоръки 135
Източници 137
ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА СЪС СИРЕНЕ В СТРАНАТА 139
Въведение и история *139*
Състояние на производството на сирене в страната *141*
Ситуацията в ЕС *147*
Описание на продукта – Сирене 153
Износ на сирене 159
Резултати от анализ на пазара 168
Българският млечен сектор в цифри *168*
Износ на млечни продукти *171*
Подходи за маркетингови стратегии 177
Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране 177
Констатации и Препоръки 179
Източници 181
ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА С ОХЛЮВИ В СТРАНАТА 184

Въведение и история *184*
Правна Рамка *186*
Състояние на производството на охлюви в страната *190*
Описание на продукта - охлюви 193
Систематика на охлювите *194*
Климат *195*
Влажност *196*
Почва *196*
Реализация *196*
Износ на охлюви 199
Резултати от анализ на пазара 207
Подходи за маркетингови стратегии 212
Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране 213
Констатации и Препоръки 215
Източници 216

Резюме

Целта на разработването на това предпроектно проучване е да помогне на земеделските производители, селскостопанските кооперации, търговците на едро, износителите, търговците на дребно и преработвателите, складовете и други предприятия да подобрят своите селскостопански практики за да бъдат в съответствие с повишаващите се международни стандарти за безопасност на храните и да им дадат достъп до информация, свързана със селското стопанство и търговията, с цел увеличаване на трансграничната търговия. Проучването е организирано и проведено на базата на методология, предоставена от водещия партньор на проекта AgroNet и съгласувана с всички партньори.

Въпреки проблемите и рисковете в страните от Черноморския басейн, търговията в посока износ и внос като цяло е функционираща, тъй като търговците търсят възможности за увеличаване на връзките.

Документът предлага общ преглед върху основните макроикономически, селскостопански и търговски индекси в страната, заедно с преглед на пет продуктови групи - череши, зърнени култури, билки, сирене и охлюви, описание за тяхното производство и търговия като част от най-атрактивните селскостопански сектори в страната с потенциал за износ. Много данни за средните експортни цени и търгуваните количества от продуктите са предоставени както за износа за държави-членки на ЕС, така и за други страни, с акцент върху страните в региона на Черноморския басейн. Има направен подробен SWOT анализ за всяка група продукти, подкрепен от подходящи подходи за маркетингови стратегии за износ на продукти на чужди пазари.

Обобщение на констатациите и препоръките за избраните групи продукти са представени в края на всяка глава, с цел да се помогне на потенциалните потребители да подобрят своите селскостопански практики и да увеличат трансграничната търговия.

Цели на предпроектното проучване

Това проучване е разработено по проект **AgroNet - Насочване на съвременни възможности за търговия в селското стопанство чрез създаване на иновативна онлайн платформа,** с подкрепата на Съвместната Оперативна Програма „Черноморски басейн 2014-2020 г.“

Проектът с акроним AgroNet има за **цел** да инициира трансгранично сътрудничество, целящо да увеличи възможностите за търговия и модернизация в селскостопанския и свързаните с него сектори чрез насочване на съвременни възможности за търговия в селското стопанство. Проектът възнамерява да изгради модерно онлайн пространство чрез многоезичната платформа AgroDeals https://agrodeals.net/, където цялата информация, свързана с търговията със селскостопански продукти, ще бъде достъпна безплатно в едно консолидирано пространство. В същото време информация може да бъде предоставяна и качвана в платформата от различни потребители. Източниците на платформата AgroNet включват многоезична и категоризирана информация с отношение към националните законодателства, разпоредби, стандарти, тенденции на пазара, уеб връзки, инфографика и др. Освен това платформата ще предостави на купувачите и продавачите определена информация за пътното картографиране, насочена към това какво, къде и как да се продават и купуват разнообразни селскостопански стоки и услуги.

Целта за разработването на това предпроектно проучване е да се помогне на земеделските производители, селскостопанските кооперации, търговците на едро, износителите, търговците на дребно и преработвателите, складовете и други предприятия да подобрят своите селскостопански практики, за да бъдат в съответствие с повишаващите се международни стандарти за безопасност на храните и да им дадат достъп до информация, свързана със селското стопанство и търговията, с цел увеличаване на трансграничната търговия.

Предпроектното проучване има за цел да помогне да се разбере кои продукти са приоритетни и кои продукти са потенциално привлекателни или с възможниост за износ или внос в района на държавите от Черноморския басейн. То предоставя официална статистика и данни. Събраната и анализирана налична информация може да бъде използвана от заинтересованите страни за извършване на съответна трансгранична търговия.

В конкретния случай, фокусът на настоящото проучване е върху петте групи продукти, а именно череши, зърнени култури (пшеница, ечемик и царевица), билки и лечебни растения, сирене и охлюви, които бяха идентифицирани като селскостопански продукти с експортен потенциал въз основа на методологията на проекта AgroNet.

По-долу ще представим използваните методи за анализ и спецификите на вноса и износа за тези групи продукти в страните от Черноморския басейн, ще предоставим профил на България, описание на продуктите, анализ на пазара и други, посочени в съдържанието на предпроектното проучване.

Методи за анализ

Провеждане на изследването:

Изследването е организирано и проведено на основата на методология, предоставена от водещия партньор по проекта, Грузинският Институт по Обществени Въпроси и съгласуван с всички партньори през м. февруари 2019 година. По-специално, продуктите за анализ на възможностите за износ бяха избрани чрез процес на подбор на два етапа. Първият етап включва оценка на експортния потенциал на различни селскостопански продукти. Той се базира на два показателя, включително индикатор за потенциал за износ (EPI) и индикатор за диверсификация на продуктите (PDI). EPI идентифицира продукти, при които страната износителка вече се е доказала като конкурентоспособна на международно ниво и които имат добри перспективи за успех на износа на нови или съществуващи целеви пазари. PDI идентифицира продукти, които не се изнасят конкурентно от страната износител, но които изглеждат осъществими въз основа на настоящата експортна кошница на страната и кошницата за износ на подобни страни.

Част от включените данни в настоящият доклад са от он-лайн проучване на интернет източници и статистически данни от Националния Статистически Институт (НСИ) и Евростат, както и данни от проучвания и доклади с препратки към избраните пет продукта, достъпни в публичното пространство по различни проекти, финансирани в България.

Също така, АИР - Варна е събрала свой собствен набор от данни за петте продукта в България въз основа на индивидуални срещи и интервюта с мениджъри и земеделски производители на малки и средни предприятия, които са участвали в отглеждането, преработката, опаковането и разпространението на тези продукти в страната и в чужбина.

Обхват на изследването:

Проведеното изследване е отраслово. То обхваща предприятия и земеделски

производители, които имат като основна или второстепенна дейност производството и преработката на череши, зърнени култури, билки и лечебни растения, сирене и охлюви на територията на цялата страна и чужбина.

Конфиденциалност:

Националните правила за определяне на конфиденциалността са дефинирани в Закона за статистиката. Съгласно чл. 25 от този закон, не могат да се разгласяват или предоставят индивидуални статистически данни, както и статистическа информация, която обобщава данните за по-малко от три статистически единици или за съвкупност, в която относителният дял на стойността на изучаван параметър на една единица е над 85 на сто от общата стойност на този параметър за всички единици от съвкупността.

Достъпност и прозрачност:

Цялата събрана информация и данните за петте продуктови групи, включително тези, свързани с тяхното отглеждане и преработка, дистрибуция и реализация на износ, ще бъдат достъпни за потребителите на сайта на платформата AgroDeal.

Особености на износа и вноса в Черноморския басейн

Снимка: Encyclopedia Britannica

Черноморският регион е отделна географска област, богата на природни ресурси и със стратегическо местоположение на кръстопътя между

Европа, централна Азия и Близкия изток. Гражданите на този гъсто населен регион са изправени пред редица възможности и предизвикателства. Регионът представлява разрастващ се пазар с голям потенциал за развитие и важен възел за енергийните и транспортни потоци. Заедно с това обаче, това е и регион с нерешени замразени конфликти, с много проблеми, свързани с околната среда и недостатъчен граничен контрол, способстващ за наличието на незаконна миграция и организирана престъпност, съгласно COM (2007) 160 / 11.04.2007 на Комисията на Европейските общности. Въпреки значителното положително развитие през последните години, различията между отделните държави по отношение на ритъма на икономическите реформи и качеството на управление остават. Един динамичен регионален отговор на проблемите ще бъде от голяма полза за гражданите на тези държави, едновременно допринасяйки за общото благосъстояние, стабилност и сигурност в Европа. Европейският съюз вече направи значими усилия за стимулиране на демократичните и икономически реформи, за проектиране на стабилност и за подкрепа на развитието в Черноморския регион чрез широкообхватни програми за сътрудничество.

Черноморският регион е стратегически важен по няколко причини. Първо, една част от държавите в този регион (Русия, Азербайджан) са основни доставчици на енергоносители не само за съседите си, но и за цяла Европа. Второ, други държави като Украйна, Турция, България, са транзитиращи страни на енергоносители и в това си качество са също субекти на световния енергийния пазар. Повечето държави от региона са и значителни потребители на енергийни ресурси.

Въпреки проблемите и рисковете в страните от Черноморския басейн, търговията с отношение към износа и вноса като цяло е функционираща, тъй като търговците търсят възможности за увеличаване на контактите. По-долу са представени някои данни за търговската ситуация през последните пет години между България и другите две страни-партньори по проекта.

Търговия между България-Румъния и България-Грузия:

Млн. лева (FOB)

Държава	2014	2015	2016	2017	2018
Грузия	360.5	316.4	323.1	278.3	282.4
Румъния	3419	3691.8	4048.3	4261.9	4696

Източник: Национален статистически институт на България

Както се вижда от таблицата по-горе, търговията между България и Румъния за периода 2014-2018 г. се е увеличила значително, докато търговията между България и Грузия предимно намалява, с леко увеличение през 2016 г., но през следващите две години 2017 г. и 2018 г. отново се наблюдава спад.

Търговски профил на България

Следващите параграфи и таблици дават кратка информация и конкретни статистически данни относно макроикономиката, селското стопанство и търговията в България.

Общ преглед

• Обхваща площ от **110 900 км²,** от които 81% е селска. От общата площ, 46,1% са земеделски земи, докато горите покриват 37,4%.

• Има общо население от около **7 милиона**, от които над 2 милиона (или 37,1%) живеят предимно в селските региони.

• Има силно **поляризирани земеделски структури** и разпокъсана собственост върху земята след процеса на реституция на земята.

• Има **богато природно биоразнообразие** и значителен дял земеделски земи с висока природна стойност и трайни пасища, които допринасят за запазване на биологичното разнообразие (34% от земята може да се използва за селско стопанство).

• Почти половината (48%) от територията е покрита от **планински/по-малко облагодетелствани райони**.

• Има селска икономика, която е силно зависима от селското стопанство, характеризира се с висока безработица, застаряващо население, лош достъп/качество на основните услуги (пътища, канализационни системи и др.) и миграция към градски райони, но с добър потенциал за развитие на селския туризъм.

Допълнителна обобщена информация за българското земеделие и икономика за 2018 г. е представена в следващите таблици:

Основни цифри за 2018г.		
Население към 1 януари	7 050 034	души
Територия	110 996	км^2
Валута	лева	лев
Номинален БВП по текущи цени	54 894	милиона евро
БВП на глава от населението по текущи цени	7 789	Евро
БВП на глава от населението по покупателна способност	15 934	покупателна способност
Хармонизиран индекс на потребителските цени	2.60%	промяна спрямо предходната година
Процент на безработица	6	% от работната сила
Износ (стоки и услуги)	35 589	милиона евро (текущи цени)
Внос (стоки и услуги)	35 122	милиона евро (текущи цени)
Баланс (Стоки и услуги)	468	милиона евро (текущи цени)
Износ на селскостопански продукти	4323	милиона евро
Внос на селскостопански продукти	3230	милиона евро
Салдо по текущата сметка	3.6	% от БВП
Общо държавно салдо	0.8	% от БВП
Общ държавен дълг	23.3	% от БВП

Макроикономика				
Население (Нова методология на Европейската комисия)				
Общо население (брой лица), от които:	2018	7 050 034	14.00%	от ЕС-28
в предимно селски райони	2018	13%	18.90%	в ЕС-28
в междинни региони	2018	68.20%	36.20%	в ЕС-28
в предимно градски райони	2018	18.80%	44.90%	в ЕС-28
Население в предимно селски райони (брой лица)	2018	913 635	1%	от ЕС-28
брутен вътрешен продукт				
В евро (текущи цени):				
общо (млн. евро)	2018	54 894	0.30%	от ЕС-28
БВП на глава от населението (евро / човек)	2018	7 789	30 946	в ЕС-28
БВП на глава от населението (ПС / човек)	2018	15 934	30 946	в ЕС-28
Темп на растеж на реалния БВП (% промяна спрямо предходната година)	2018	3.50%	2.10%	в ЕС-28
Брутна добавена стойност				
Земеделие, горско стопанство и риболов (% от общата БДС)	2018	4.20%	1.60%	в ЕС-28

Финансови аспекти				
Селскостопански разходи				
Общи разходи (милиона евро), от които:	2018	1 155.5	2%	от ЕС-28
Директни плащания (%)	2018	67.80%	70.90%	в ЕС-28
Пазарни мерки (%)	2018	2.70%	4.60%	в ЕС-28
Развитие на селските райони (%)	2018	29.40%	24.50%	в ЕС-28

Икономически сметки на селското стопанство				
Селскостопански продукти				
Производство на селскостопански стоки (милиона евро), от които:	2018	3 837.4	0.90%	от ЕС-28
Реколта, от която:		70.50%	1.20%	от ЕС-28
Зърнени култури (включително семена)		35.30%	2.80%	от ЕС-28
Промишлени култури		23%	4.70%	от ЕС-28
Фуражни растения		2.60%	0.50%	от ЕС-28
Зеленчуци и градинарски продукти		4.10%	0.30%	от ЕС-28
Картофи		0.70%	0.20%	от ЕС-28
Плодове		4.20%	0.60%	от ЕС-28
Вино		0%	0.00%	от ЕС-28
Зехтин		0%	0.00%	от ЕС-28
Животинска продукция, от които:		22.80%	0.50%	от ЕС-28
Говеда		1.90%	0.20%	от ЕС-28
Прасета		3.30%	0.30%	от ЕС-28
Овце и кози		1.90%	1.30%	от ЕС-28
Домашни птици		3.30%	0.60%	от ЕС-28
Мляко		9.40%	0.60%	от ЕС-28
Яйца		2.30%	0.90%	от ЕС-28
Брутна добавена стойност в основни цени (млн. евро)	2018	1 542.4	0.90%	от ЕС-28
Земеделски принос				
Общо междинно потребление (млн. евро)	2018	2 389	0.90%	от ЕС-28
Доход от земеделие				
Показател А (% изменение спрямо предходната година)	2018	-10.80%	-3.60%	в ЕС-28

Фермерска структура				
Притежатели				
Общо, от които:	2016	202 720	1.90%	от ЕС-28
Използваема земеделска площ < 5 ха (%)	2016	82.60%	65.60%	в ЕС-28
Икономически размер <4 000 евро	2016	75.30%	55.70%	в ЕС-28
Притежател <35 години (%)	2016	7.40%	5.10%	в ЕС-28
Притежател> 64 години (%)	2016	36.40%	32.80%	в ЕС-28
Използваема земеделска площ на стопанство (ха)	2016	22.00%	16.60%	в ЕС-28
Работната сила				
Използваема земеделска площ (брой)	2016	249 570	2.80%	от ЕС-28
Жени притежатели на ферми (%)	2016	25%	30.80%	в ЕС-28
Мъже притежатели на ферми (%)	2016	75%	69.20%	в ЕС-28
Земеделието в % от общата заетост	2017	6.80%	3.90%	в ЕС-28

Значение на селските райони				
	Територия (км^2)	Население (души)	БДС (млн. Евро)	Заетост (души)
Година	2016	2018	2016	2017
Предимно селски региони	24 486	913 635	3 684	365 400
Междинни региони	85 168	4 810 970	21 245	2 031 400
Предимно градски региони	1 342	1 325 429	16 597	676 600
Общо	**110 996**	**7 050 034**	**41 527**	**3 073 400**

Източник: Европейска комисия, Евростат и Дирекция по икономически и финансови въпроси

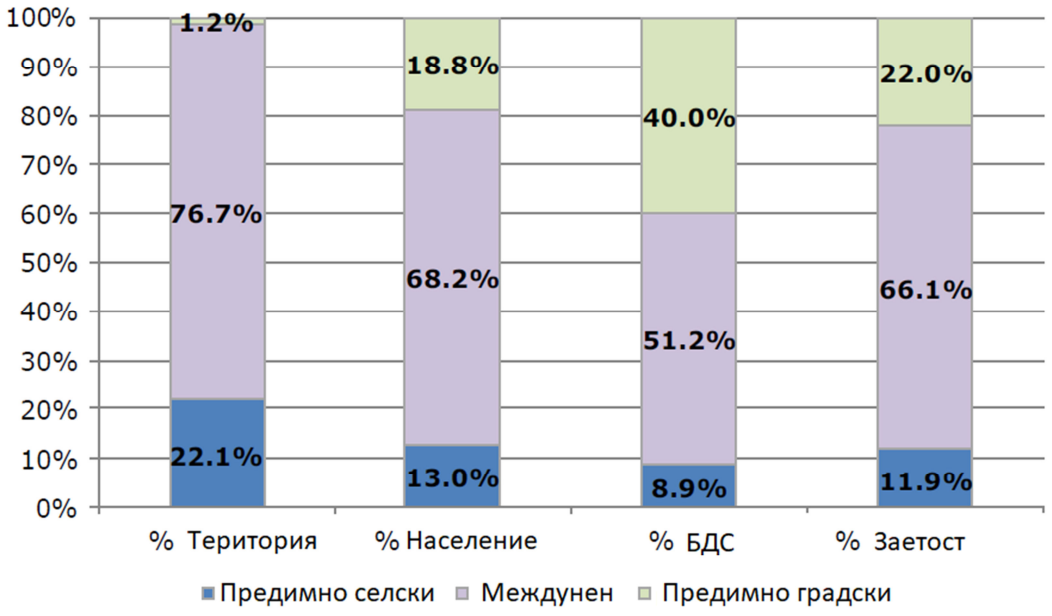

Тъй като България е член на Европейския съюз от 2007 г., страната се възползва от общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз.

ОСП е отговорът на Европа за необходимостта от приличен жизнен стандарт за 22 милиона фермери и селскостопански работници и стабилно, разнообразно и безопасно снабдяване с храна за нейните 500 милиона граждани. Като обща политика за всички 28 държави от ЕС, ОСП засилва конкурентоспособността и устойчивостта на селското стопанство на ЕС чрез предоставяне на директни плащания, насочени към стабилизиране на приходите на земеделските стопанства, и финансира проекти, отговарящи на специфичните за страната

нужди чрез национални (или регионални) програми за развитие на селските райони, които също така обхващат по-широката селска икономика и живота в селските райони. ОСП предлага също редица пазарни мерки, включително инструменти за справяне с въздействието на нестабилността на цените и други затруднения на пазара и допълнителни елементи, като лога за качество или промотиране за селскостопански продукти в ЕС, които завършват действията на ОСП в подкрепа на земеделските стопани. Бюджетът на ОСП за 2014-2020 г. е 408,31 милиарда евро, като 308,73 милиарда евро са предназначени за директни плащания и пазарни мерки, а 99,58 милиарда евро за развитие на селските райони.

Повече информация за разходите на ОСП в България за 2018 г. може да видите в таблиците по-долу:

Мерки	2018	2018	
	1 000 евро	% от общия брой	% от направлението
Отделени от производството директни помощни средства	655 126	56.70%	83.60%
Други директни помощни средства	121 085	10.50%	15.40%
Допълнителни суми помощ	0	0%	0%
Възстановяване на директни помощи във връзка с финансовата дисциплина	7 657	0.70%	1%
Директни плащания	**783 867**	**67.80%**	**100%**
Зехтин	0	0%	0%
Текстилни растения	0	0%	0%
Плодове и зеленчуци	1 982	0.20%	6.30%
Винен сектор	24 340	2.10%	77%
Популяризиране	578	0.10%	1.80%
Други растителни продукти / мерки	0	0%	0%
Мляко и млечни продукти	0	0%	0%
Говеждо и телешко месо	0	0%	0%
Овче месо и козе месо	0	0%	0%
Свинско месо, яйца, домашни птици и други	978	0.10%	3.10%
Училищни схеми	3 749	0.30%	11.90%

Пазарни мерки	31 626	**2.70%**	**100%**
Развитие на селските райони	339 966	**29.40%**	**100%**
		100%	

Като цяло, производителността на селското стопанство се измерва като съотношение на селскостопанската продукция и селскостопанската суровина. Докато отделните продукти обикновено се измерват с тегло, различната им плътност затруднява измерването на общата селскостопанска продукция. Следователно, продукцията обикновено се измерва като пазарна стойност на крайната продукция, която изключва междинните продукти, като царевичен фураж, използван в месната промишленост. Тази стойност на продукцията може да се сравни с много различни видове влагания като труд и земя (реколта). Те се наричат частични мерки за производителност.

В следващите две таблици са представени данни за българското селско стопанство за тригодишен период, включително компонентите на земеделските ресурси и продукцията:

Селскостопански суровини

Селскостопански суровини	2016	2017	2018	2017/2016	2018/2017
	Милиони евро			% изменение	
Семена и посадъчен материал	88.4	86.1	70.7	-2.70%	-17.80%
Енергия	479.5	483.0	460.5	0.70%	-4.70%
Торове и подобрители за почва	176.3	174.0	180.8	-1.30%	3.90%
Средства за растителна защита	144.2	132.2	141.4	-8.30%	7.0%
Ветеринарни разходи	109.1	104.2	93.6	-4.60%	-10.20%
Фуражи	416.2	418.1	427.8	0.50%	2.30%
Поддръжка на материали	137.7	131.4	145.1	-4.60%	10.40%
Поддръжка на сгради	67.5	64.4	71.2	-4.60%	10.40%
Земеделски услуги	200.4	205.1	215.2	2.30%	4.90%
Други стоки и услуги	132.1	143.3	164.9	8.50%	15.10%
Общо междинно потребление	**1 984.9**	**1 974.2**	**2006.7**	**-0.50%**	**1.60%**
Фиксирано капиталово потребление	**392.0**	**382.9**	**398.8**	**-2.30%**	**4.20%**

Забележка: Данните за 2018 г. са приблизителни и могат да се променят

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство: стойности на реални основни цени (2010 = 100)

Изходни компоненти (постоянни цени)	2016	2017	2018		
	Милиони евро		Милиони евро	% от общия брой	% на EU-28
Зърнени храни:	**1069**	**174**	**1139**	**35.90%**	**2.60%**
Пшеница и спелта	661	686	680	21%	3%
Ръж и лимец	2	2	2	0%	0%
Ечемик	95	67	62	2%	1%
Овес и летни зърнени смеси	4	3	2	0%	0%
Зърно царевица	288	296	372	12%	4%
Ориз	11	12	13	0%	2%
Други зърнени култури	8	8	8	0%	1%
Промишлени култури:	**880**	**868**	**758**	**23.90%**	**4.20%**
Маслодайни семена и маслени плодове	708	657	607	19%	6%
Протеинови култури	32	64	53	2%	4%
Суров тютюн	**72**	**67**	**13**	**0%**	**3%**
Захарно цвекло	**0**	**0**	**0**	**0%**	**0%**
Други промишлени култури	**68**	**80**	**85**	**3%**	**2%**
Фуражни растения	**72.7**	**98.7**	**85.1**	**2.70%**	**0.40%**
Зеленчуци и градинарски продукти	**157.2**	**169.3**	**150.8**	**4.80%**	**0.30%**
Картофи	**22.8**	**34.8**	**22.3**	**0.70%**	**0.20%**
Плодове	**163.3**	**188.1**	**153.7**	**4.80%**	**0.60%**
Вино	**0**	**0**	**0**	**0%**	**0%**
Зехтин	**0**	**0**	**0**	**0%**	**0%**
Други растителни продукти	**20**	**21**	**17**	**1%**	**1%**
Растителна Продукция:	**2385.8**	**2453.5**	**2325.2**	**73.20%**	**1.10%**
Животни:	**484**	**462**	**446**	**14.10%**	**0%**
Говеда	125	113	117	3.70%	0%
Прасета	133	129	116	3.70%	0%
Еднокопитни	0	0	0	0%	0%
Овце и кози	95	88	93	2.90%	2%
Домашни птици	131	131	121	3.80%	1%
Други животни	0	0	0	0%	0%
Животински продукти:	**399**	**410**	**403**	**12.70%**	**1%**
Мляко	298	300	303	9.60%	1%
Яйца	70	76	75	2.30%	1%
Други животински продукти	30	34	25	0.80%	1%
Животинска продукция	**882**	**872**	**849**	**26.80%**	**1%**
Продукция от селскостопански стоки	**3268**	**3326**	**3175**	**100%**	**1%**

Източник: Евростат, Икономически сметки за селското стопанство (стойности на реални цени на производителите)

Информация за българската селскостопанска търговия - износ и внос през 2018 г. по категории продукти със страни от ЕС и извън ЕС в милиони евро е представена в таблицата:

Селскостопанска търговия през 2018г

По категория на продукта	Обща търговия	Търговия със страни от ЕС		Търговия със страни извън ЕС	
	Милиони евро	Милиони евро	% изменение 2018/2017	Милиони евро	% изменение 2018/2017
Износ					
Стоки за широко потребление	2196.3	1728.4	10.40%	467.9	-9.76%
Други първични продукти	592.7	499.8	7.90%	92.8	-34.36%
Преработени препарати	378.1	315.9	2.80%	62.2	-12.16%
Хранителни препарати	597.4	405.0	8.20%	192.4	-9.85%
Напитки	64.0	49.9	28.30%	14.0	-7.43%
Не годни за консумация	494.0	254.0	9.50%	235.5	-19.06%
Общо селскостопански продукти	**4311.6**	**3253.0**	**9.10%**	**1064.9**	**-14.83%**
Като % от общия износ	**15.40%**	**17.10%**	**-**	**12.10%**	**-**
Внос					
Стоки за широко потребление	800.3	566.0	-3.80%	234.3	-14.70%
Други първични продукти	855.7	660.5	-2.10%	195.2	29.00%
Преработени препарати	351.2	318.2	7.80%	33.0	12.20%
Хранителни препарати	593.1	509.4	6.00%	83.7	19.50%
Напитки	225.0	179.3	13.70%	45.7	21.30%
Не годни за консумация	405.1	297.2	14.90%	107.9	14.40%
Общо селскостопански продукти	**3230.5**	**2530.6**	**3.10%**	**699.7**	**6.42%**
Като % от общия внос	**10.10%**	**12.50%**	**-**	**6.00%**	**-**
Баланс					
Стоки за широко потребление	1396.1	1162.4	-	233.7	-
Други първични продукти	-263.1	-160.7	-	-102.7	-
Преработени препарати	26.9	-2.3	-	29.2	-
Хранителни препарати	4.3	-104.5	-	108.8	-
Напитки	-161.0	-129.4	-	-31.7	-
Не годни за консумация	88.9	-43.2	-	127.6	-
Общо селскостопански продукти	**1092.1**	**722.4**	**-**	**365.2**	**-**

Източник: Генерална дирекция „Земеделие и развитие на селските райони“

ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА С ЧЕРЕШИ В СТРАНАТА

Снимка- информационна агенция „Черно Море“

Въведение и история

Черешата е широко разпространен овощен вид на умерения климат. В България има благоприятни условия за отглеждане на череши, евтино производство на висококачествени плодове, конкурентноспособни и на външните пазари.

Първоначално черешата е била представена с единични дървета в ниви, лозя, дворове, покрай пътища, по-късно се създават и по-големи насаждения.

Какви насаждения за отглеждане на череши има в страната:

Поради ценните качества на този плод площите в страната бързо се увеличават. Докато през 1950 г. у нас имало около 9000 дка черешови градини, с общо производство на плодове 23 хил. тона, през 1986 г. – площта е 110,7 хил. дка, а производството – 83,8 хил. тона. После обаче грижите за насажденията рязко намаляват, а с това и средните добиви от декар. Едва през последните десетина години има повишен интерес към създаване на нови насаждения и то предимно в обособените черешопроизводителни райони като Кюстендилския, Пазарджишкия, Пловдивския, Шуменския, Сливенския, Разградско-Търговишкия, Великотърновския, Ловешкия. През 2018 г. площите, които са заети с череши, се равняват на над 130 хил. дка, като добивите от тях се оценяват на над 56 хил. тона.

Състояние на производството на череши в страната

Черешопроизводството е един от най-атрактивните овощарски сектори в България. По обем на производството се нарежда на второ място след ябълките. България има своето място сред водещите производители на череши в света, но трябва да преодолее редица предизвикателства. Сортовата и възрастова структура на насажденията, използваните технологии и немарливостта на много от малките стопани предопределят основната част от продукцията да отива за преработка. Масовата череша, която се бере в България, не може да намери реализация на пазара за прясна консумация. Популярният с черешите си Кюстендилски край от години е в упадък със силно раздробена собственост на градините (среден размер от 8 дка), стари насаждения и сортове. Най-големият производствен район в страната е Югоизточния. Все по-голям интерес към създаването на нови насаждения се забелязва и в Северна България.

България е част от общия европейски пазар – най-големият консуматор на пресни череши и един от най-платежоспособните в света. Месните производители имат възможност да се

възползват от нови, но вече изпитани и доказани сортове, подложки, технологии за засаждане, формировки, средства за растителна защита. За успешната реализация на продукция за прясна консумация на премийни пазари, инвестициите в сертифициране на качеството, охлаждане, калибриране, опаковка и маркетинг ще бъдат абсолютно необходими. За по-малките производители (под 50 дка) сдружаването единствено гарантира възможност за инвестиции в повишаване добавената стойност на продукцията. Ролята на държавата в подкрепа на сектора следва да бъде насочена основно към преодоляване на външните за него предизвикателства – по-лекия и евтин достъп до земя, вода, енергия, както и опазване на собствеността на производителите. Най-големият проблем, който се очертава в бъдеще, е липсата както на специализирана, така и на обща работна ръка, който ще се изостря тепърва.

Производството на плодове в България в цифри

През последните десет години се наблюдава безпрецедентен растеж на овощните насаждения. Ръстът се дължи почти изцяло на бума през последните години на създадените насаждения с череши и сливи. Именно тези два вида овощни градини формират близо две трети от структурата на овощните градини в страната.

Между 2015-2018 г. черешовите насаждения в България се увеличават с 2600 хектара, достигайки 11 340 хектара. Не случайно черешите са сред „най-младите“ овощни дървета в страната - 16% от площта до 4-годишна възраст. Повечето нови насаждения са създадени в Югозападна и Североизточна, както и в части от Югоизточна България. Регионалната активност донякъде следва трите по-сериозни пазара за родно производство - София, Румъния, както и логистичния и преработвателен бизнес в Южна България.

През 2018 година са преработени 98.1 хил. тона пресни плодове. Произведена е 70.5 хил. тона готова продукция. С най-голям дял от преработените плодове са ябълките, черешите и прасковите. Делът на отделните видове препработени плодове в общият обем на

преработените пресни плодове е посочен в следващата графика:

Пресни плодове, доставени за преработка (хиляди тона)

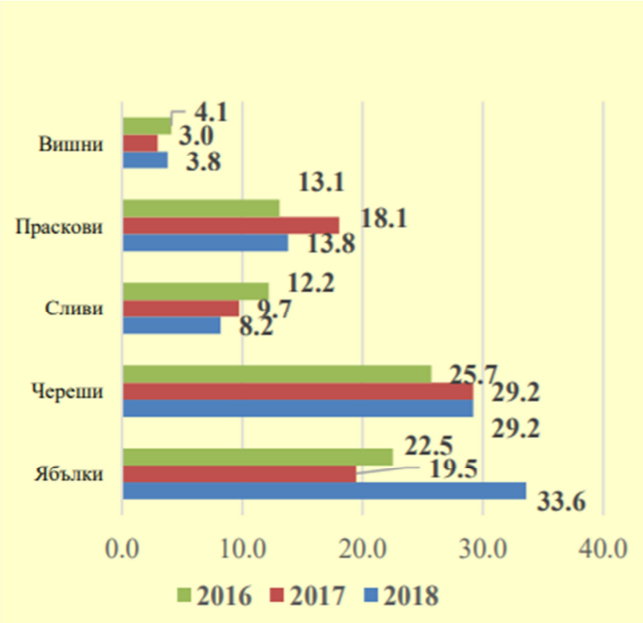

Източник: МЗХГ, отдел "Агростатистика" – Наблюдение на предприятията, преработващи плодове и зеленчуци през 2018 г.

Най-голям дял на преработените пресни плодове заемат ябълките - 34%, черешите - 30%, прасковите - 14% и сливите - 8%

Относителен дял на пресните плодове, преработени през 2018 г:

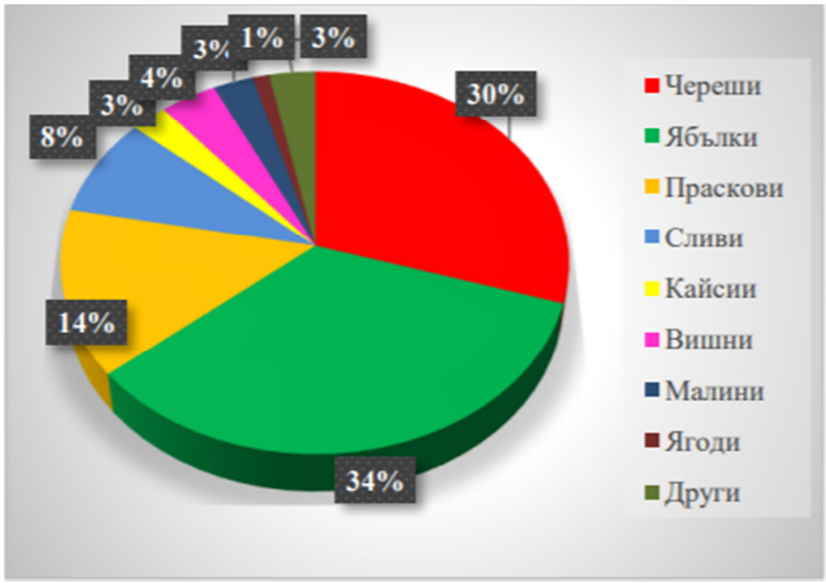

Източник: МЗХГ, отдел "Агростатистика"

От следващата таблица е видно, че през 2018г. са преработени 98.1 хил. тона пресни плодове, което е със 7.4% повече от предходната година. От преработените плодове с най-голям дял са доставените от български производители – 60%, следват доставките от ЕС – 18%, и внос от трети страни – 17%. Предприятията стопанисват 378 хектара площи, от които са доставени 3 % от преработените плодове. Делът на плодовете, преработени на ишлеме, е 2%. Както може да се види от таблицата, 33 са предприятията от общо 91, преработващи череши. Също така черешите доставени от български производители заемат най-голям дял.

Източник: МЗХГ, отдел "Агростатистика" – Наблюдение на предприятията, преработващи плодове и

Основни видове пресни плодове, преработени през 2018 г хил. тонове

Вид	Брой предприя-тия	Производство от площи, стопанисвани от предприятия-та	Доставени от български производите-ли директно или чрез търговци	Доставки от ЕС	Внос от трети страни	Плодове, преработе-ни на ишлеме	Общо	
Ябълки	31	1.48	14.96	с	с	0.82	33.6	34%
Череши	33	0.16	22.33	4.93	с	с	29.19	30%
Праскови	22	-	4.68	9.14	-	-	13.82	14%
Сливи	40	0.38	7.65	-	-	0.17	8.2	8%
Кайсии	21	-	1.76	с	-	с	2.48	3%
Вишни	28	с	3.02	с	с	0.3	3.83	4%
Малини	33	0.19	2.41	-	-	0.16	2.76	3%
Ягоди	31	с	0.58	с	-	с	1.15	1%
Други		0.29	1.72	0.84	-	0.19	3.04	3%
Общо	91	2.62	59.11	17.76	16.3	2.28	98.07	100 %
%		3%	60%	18%	17%	2%	100%	

зеленчуци през 2018 г.
С – Данните са поверителни
- Няма случай

През 2018 година готовата продукция от плодове е 70.5 хил. тона. Делът на консервите (вкл. конфитюри и компоти) е 37%, замразените плодове са 15%, а плодовите концентрати и сокове представляват 17%. Тези три основни продукта съставят 69% от произведената продукция от плодове. В готовата продукция от череши са вложени 29 хил. тона пресни череши. Произведената продукция е 19.9 хил. тона. Реализираната готова продукция от череши в ЕС е 34%, в страната са пласирани 15%, а на склад към 31.12.2018 година са останали 30% от произведената и налична продукция.

Готова продукция Хил. тонове

Готова продукция	Начални запаси към 01.01.2018 г	Вложени пресни суровни	Вложен концентрат	Произведена готова продукция	В страната	Изпра-щания за ЕС	Износ за трети страни	Запаси към 31.12.18 г
Череши	11.64	29.05	0.18	19.94	с	10.76	с	9.39
Праскови	16.25	13.8	с	16.59	2.61	13.86	2.53	12.88
Вишни	0.75	3.77	0.17	3.32	1.26	1.17	0.55	1.07

Източник: МЗХГ, отдел "Агростатистика" – Наблюдение на предприятията, преработващи плодове и зеленчуци през 2018 г.
С – Данните са поверителни
- Няма случай

Описание на продукта – Череша

Черешата е овощен вид, който успешно може да вирее до към 800 м. надморска височина. Тя може да се отглежда в райони, където температурите през зимата не падат под минус 23-25 градуса и няма големи температурни амплитуди.

Черешата не понася и големите горещини и засушавания през лятото, особено когато е

засадена на по-сухи и плитки почви. При такива условия растежът е слаб, дърветата не се запасяват добре и измръзванията през зимата са по-често явление. Черешата е сравнително по-сухоустойчиво растение и в повечето случаи се отглежда при неполивни условия. Сухоустойчивостта се проявява най-добре, когато е засадена на по-дълбоки и пропускливи почви, в които има условия за развитие на по-мощна коренова система. При по-плитки почви и в райони с чести засушавания една-две поливки през лятото оказват много добър ефект. Излишното и по-продължително преовлажняване на почвата предизвиква задушаване на корените и загиване на част от тях, а понякога и на цялото дърво.

Черешовите дървета се отглеждат на едно и също място над 30 години, което налага да се спазват всички изисквания при технологията на създаване на насаждението. Трябва да се обърне внимание на: избор на мястото; предпосадъчна подготовка на площта, системи и разстояния на засаждане; избор на подходящи сорто-подложкови комбинации; схема за разполагане на сортовете и засаждане.

Засаждане

Извършва се есента - от края на октомври до началото или средата на декември - до настъпването на големите студове. Когато се пропусне този срок, се засажда и рано на пролет, но всички предшестващи мероприятия се извършват есента. Есенното засаждане осигурява по-добро прихващане и развитие на фиданките през следващата година.

Черешата се отглежда и без поливане. Средната годишна сума на валежите в страната е 672 л/м. Ако приемем, че всеки овощен вид изразходва най-много вода от края на цъфтежа до беритбата, то черешата е в най-благоприятно положение в сравнение с останалите дървесни видове. Касае се за период от около 40 до 75 дни, за който валежите са достатъчни за повечето от черешопроизводителните райони в България. Този наш извод се подтвръждава от производствената практика. В България черешата се отглежда успешно при неполивни условия, плодовете са едри, с привлекателна външност и високи вкусови

качества. При екстремни засушавания и при възможност, добре е да се извършват 1-2 поливки след беритбата.

В България се отглеждат няколко вида череши. Видовете, отглеждани в страната и тяхното разпространение по райони, са представени в следващата таблица:

Разпределение на череши по видове

Сортове	Площ (ха)	Относителен дял (%)
Ван	4 176.3	33.30%
Бинг	2 031.7	16.20%
Бигаро Бюрла	1 115.8	8.90%
Козерска	558.8	4.50%
Българска хрущялка	347.4	2.80%
Други	4 302.7	34.30%
Общо	12 532.7	100.00%

Източник: МЗХГ, отдел "Агростатистика", Изследване на структурата на овощните видове през 2017 година

Таблицата по-горе показва, че най-голям дял в производството на череши има видът Ван, следван от Бинг.

Следващите таблица и графика показват преработените продукти в тонове за последните 10 години и делът на черешите в производството на плодове:

-	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
Преработени Общо плодове (хил. тонове)	98.07	91.34	87.92	84.71	77.56	89.2	66.11	64.86	56.33	43.58	61.35
Преработени череши (хил. тонове)	29.19	29.19	25.69	29.95	24.48	30.9	16.62	14.74	15.87	10.22	10.04

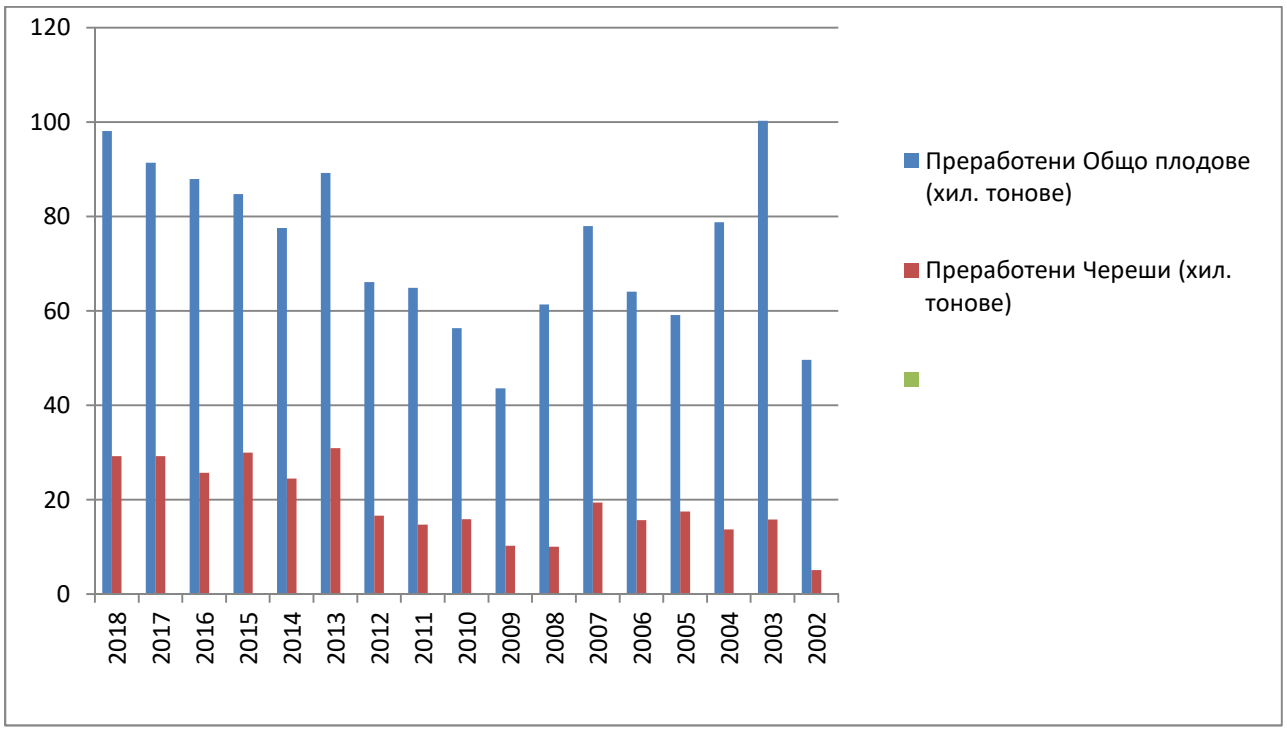

С помощта на еврофондовете черешовите градини в България са се удвоили през последните десетина години. Най-големите масиви са в Югоизточния регион. През 2018г. там са произведени над 20 хил. тона череши, показват данните на отдел "Агростатистика" на Министерството на земеделието. В Айтос се намира и основната база на италианските фирми, които държат пазара на череши за преработка и много производители разчитат на тях. Причината е, че не всяка череша става за пазар за прясна консумация, където цената е много по-висока.

Югозападният регион – районът около Кюстендил, в който по времето на социализма са били съсредоточени основните черешови масиви, запазва втората позиция с 15 хил. тона произведени череши. Плътно до него се доближава Южният централен район с 12 хил. тона череши. Тук основните масиви са в районите на Пловдив и Пазарджик, като насажденията са били създадени с помощта на еврофондовете.

Тенденциите в цените на производителите на череши за последните осем години могат да се видят в следващата таблица:

Индекс на цените на производител на череши по години

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
124.3	156.4	98.5	97.6	100.0	151.0	147.3	111.3

Източник: Национален Статистически Институт

Според цените на производител на череши през повечето години се наблюдава голямо разнообразие, което идва от различните количества произведени и търсени череши. Годините с по-добри климатични условия и по-високи нива на добив от черешови овощни градини цените падат надолу. Като цяло обаче, цените на черешите се увеличават, поради увеличаването на площите с черешови овощни градини и последващото производство.

Производството на череши в България е съсредоточено през второто и третото тримесечие на годината, като пикът е през май и юни. През последните 4 години статистиката на НСИ показва спад на цената на тон череши с приблизително 23% през второто тримесечие на наблюдавания период по години.

Цени на череши по години / лева

№	Мерна единица	Тримесечие				Средно на година
		I	II	III	IV	
2016	T	-	1439.04	768.90	-	1103.97
2017	T	-	1391.96	474.04	-	933.00
2018	T	-	1021.21	874.81	-	1011.66
2019	T	-	1107.54			

Източник: Национален Статистически Институт

Следващата диаграма представя сравнение на цените на черешите (в лева за килограм) от производители, търговци на едро и търговци на дребно за период от три години. Сравнението показва увеличение от няколко пъти на цената на черешите от черешовите градини до крайните пазари. Например, през 2015 г. изкупната цена на черешите от производител започва от 1 лев за килограм (приблизително 0,50 евро), докато крайната цена за потребител достига 7 лева за килограм (приблизително 3,50 евро).

Цени на черешите 2015г. - 2017г.

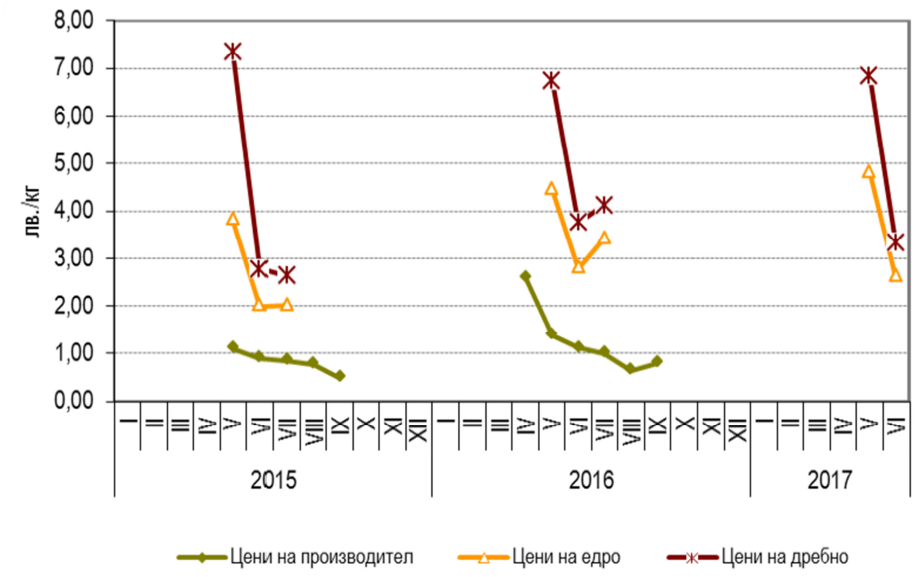

Описаната по-горе ситуация възпира производителите да инвестират в модернизация и по-високи разходи за труд, което се отразява в набирането на квалифицирана работна ръка и прибирането на цялата продукция от череши.

Износ на череши

България се е утвърдила като важен световен доставчик в нишата на коктейлни череши (временно консервирани/пулп). През 2018 г. износът в тази категория възлиза на 26

милиона лева, а за последните пет години - близо 160 милиона лева. Количеството обаче значително изостава - от пика от 15,2 хиляди тона през 2016 г. до около 12 хиляди тона през 2018 г. През последните години България е в челната тройка на страните, изнасящи коктейлни череши. Страната държи една пета от световния износ на първично обработени череши, според Световната Търговска Организация. Черешите също са сред малкото пресни плодове, които често се предлагат в чужбина. През 2018 г. са изнесени около 1350 тона пресни череши (второто по големина количество за последните пет години) на стойност 4 милиона лева. Износът на замразени или преработени череши възлиза на още 3 милиона лева.

Структурата на износа на плодове от България е представена на следващата графика:

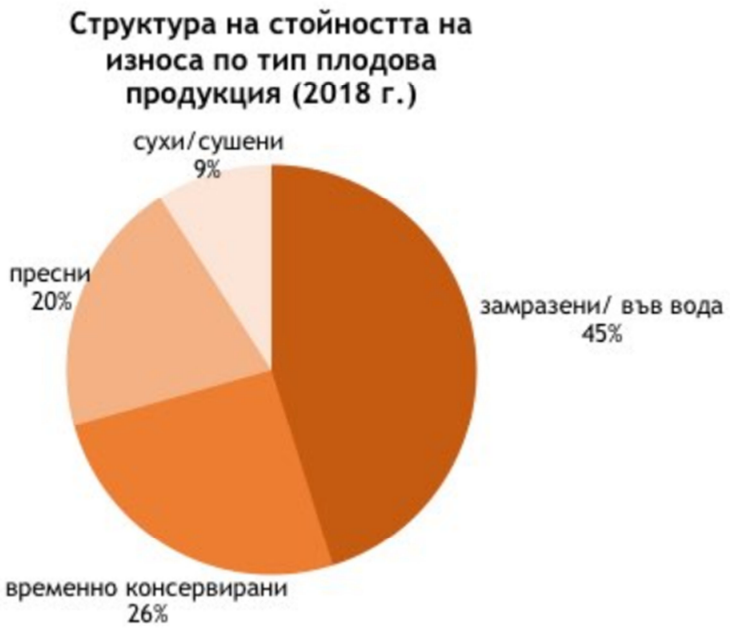

Източник: ИнтелиАгро

Ако разгледаме продуктовата структура при износа на плодове, лесно може да се направи заключение, че тя е силно концентрирана в 2-3 насоки. Те са и основните двигатели за по-добри данни за износа на български плодове през последните години. Повече от една

четвърт от стойността на износа се дължи на черешите.

Структурата на износа по видове череши за периода 2014-2018 г. е представена в таблицата по-долу. Тя показва, че най-голям дял в износа на череши заемат черешите - временно консервирани:

Износ на череши по видове (млн. лв)		
-	2018	2014-2018
Череши – временно консервирани	26	158
Череши - пресни	4	15
Череши – замразени/във вода	3	13

В сегмента на прясната продукция на череши, където потенциалът за по-висока ценова премия за производителите е най-висок, не се наблюдава трайна и положителна тенденция в производството на череши. За периода 2014-2018 г. средно годишно са изнесени около 1000-1200 тона череши. Добрите резултати са по-скоро епизодични проблясъци. Това говори, че едва малка част от създадените напоследък градини с череши са конкурентни на глобалния пазар.

Тенденцията в развитието на износа на череши от България през последните 4 години по отношение на количествата и средните експортни цени може да се види в следващата графика:

Износ от България – количества и средна износна цена

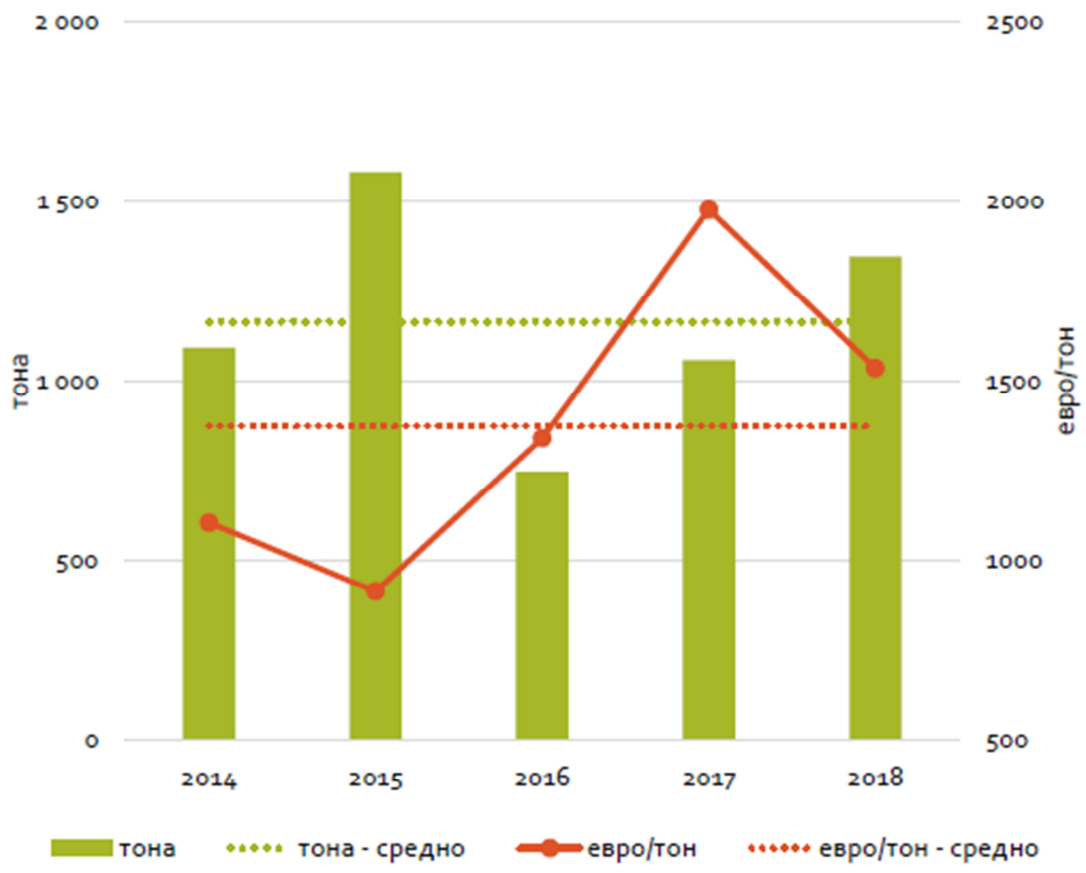

България има нереализиран потенциал за износ на череши, който се оценява на около 700 000 долара годишно според анализ на консултантската компания за агробизнес "ИнтелиАгро" през 2019 г. Тази година реколтата е много добра, за разлика от последните три, които бяха лоши за фермерите заради времето.

Заради растящия с бързи темпове глобален пазар на пресни череши се откриват отлични перспективи за българските производители, показва анализът на "ИнтелиАгро". Според него търговията с пресни череши в света е нараснала с над 70% в обем и с над 93% в стойност за периода 2014 - 2018 г.

Нарастващата покупателна способност на все по-големи части от населението в Азия и гладът за прясна продукция прави пазара на пресни череши особено атрактивен.

Прогнозите са световният пазар на пресни череши да достигне 1 млн. тона към 2023 г. при средна експортна цена от 5.4 евро за килограм. За сравнение за периода 2012 - 2018 г. глобалният пазар на пресни череши се е удвоил от 350 хил. тона на 700 хил. тона, а средната цена за килограм е нараснала от 3.5 евро на около 4 евро.

В Европа най-високи са цените на черешите в Малта, Ирландия, Испания и Люксембург. България попада в ниския ценови сегмент, където цената е с 50% под средната в световен мащаб – около 1 - 1.50 евро. В тази група страната е заедно с Литва, Румъния, Гърция и Словакия.

Топ износителите на пресни череши са Чили, САЩ и Турция, където се произвеждат и най-големи количества, явяващи се като най-големите конкуренти на България.

България не изнася големи количества пресни череши. За последните няколко години най-силна е била 2015 г., когато са изнесени около 1600 тона пресни череши на цена под 1 евро за килограм. За 2018 г. данните показват износ на около 1400 тона пресни череши на цена от 1.50 евро за килограм.

Тези данни показват, че страната има значителен нереализиран търговски потенциал по отношение на пресните череши, който се оценява на 683 000 долара, според консултантската компания ИнтелиАгро.

През 2018 г. най-големи количества пресни български череши са изнесени за Румъния, Беларус, Германия и Холандия. По-малко са експортирани в Литва, Полша, Великобритания, Италия, Франция и Австрия

Разместването на пазарните пластове ще даде много нови възможности за експорт в Европа, от което могат да се възползват българските производители и инвеститори, като този потенциал може да се разгърне, ако се инвестира в отглеждането на нови сортове, заготовка и маркетинг.

Групата на черешите е посочена като една от групите с потенциал за износ от Международния Търговски Център (ITC).

Графиката по-долу представя анализ за експортния потенциал на сектора за свежи череши в България:

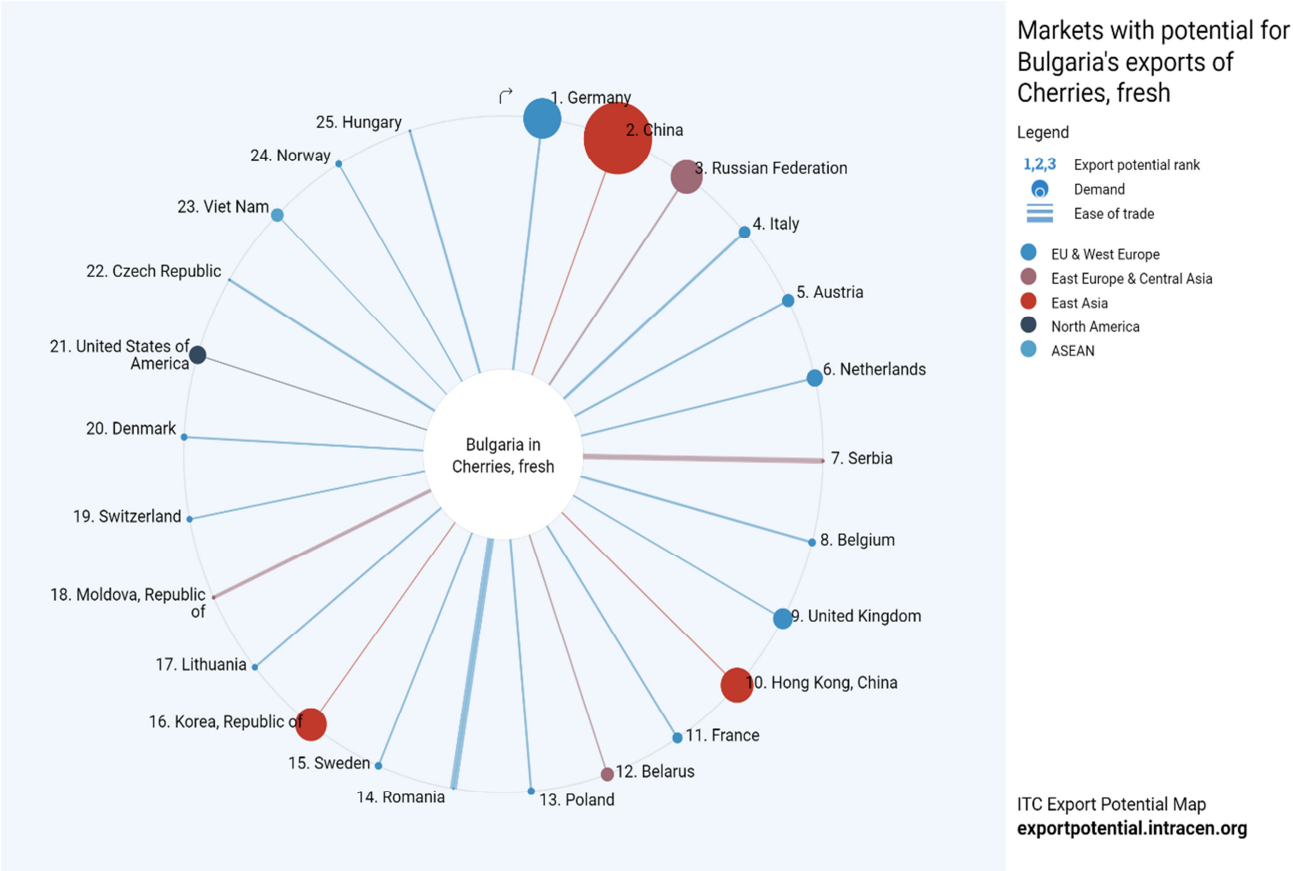

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=200860

Пазарите с най-голям потенциал за български износ от групата на пресните череши, са някои от страните в Източна Азия като Китай, включително Хонконг и Република Корея. Германия, Великобритания и Холандия са най-осъществимите пазари за износ на пресни череши от България на европейските пазари. Износът на България за Румъния е най-лесният за търговия, поради общата граница и близкото местоположение на двете страни.

Следващата диаграма показва позицията на сектора от пресни череши с препратки към допустимите страните съгласно изискванията на СОП „Черноморския басейн 2014-2020“.

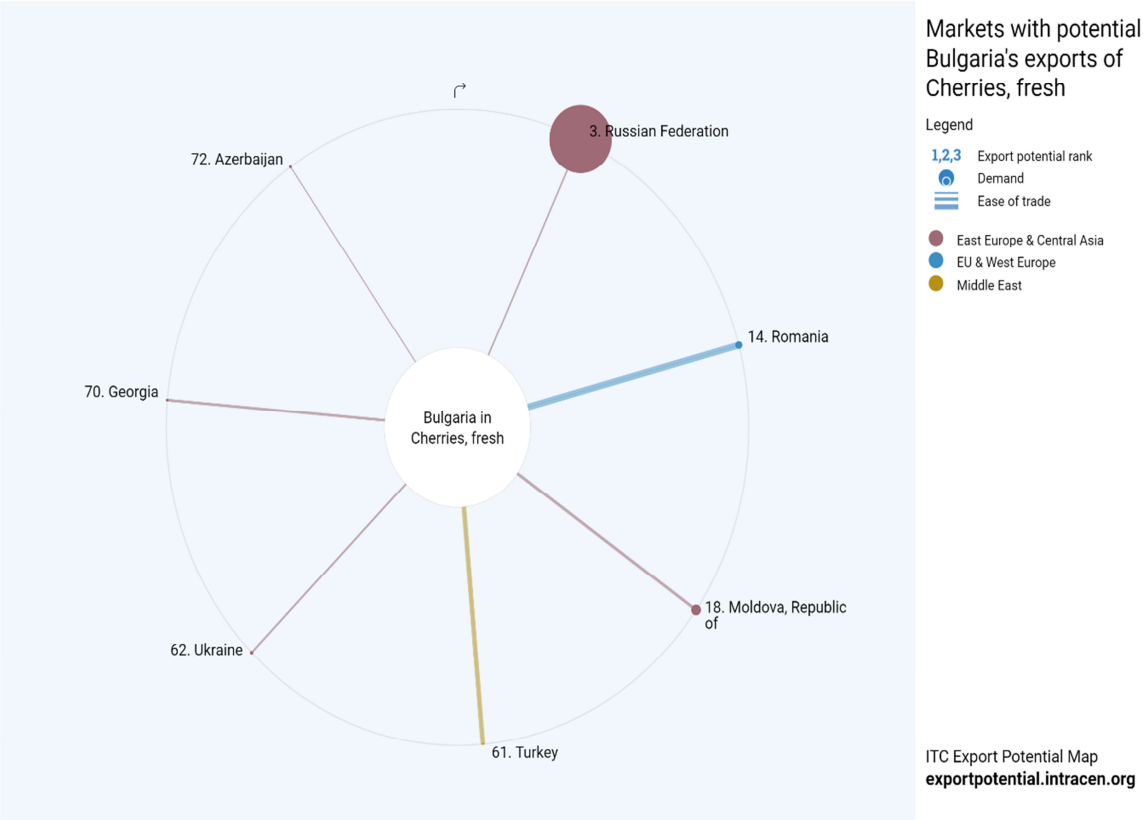

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=200860

Румъния все още остава пазарна територия за пресни череши от България, тъй като износът към тази държава-членка на ЕС е лесен както поради едни и същи търговски регулации за всички държави-членки на ЕС, така и от непосредствената близост между двете страни. За другия партньор по проект AgroNet, Грузия, търговските възможности не са толкова перспективни. За региона на Черноморския басейн обаче, Русия остава перспективен пазар с потенциал за България за износ на пресни череши.

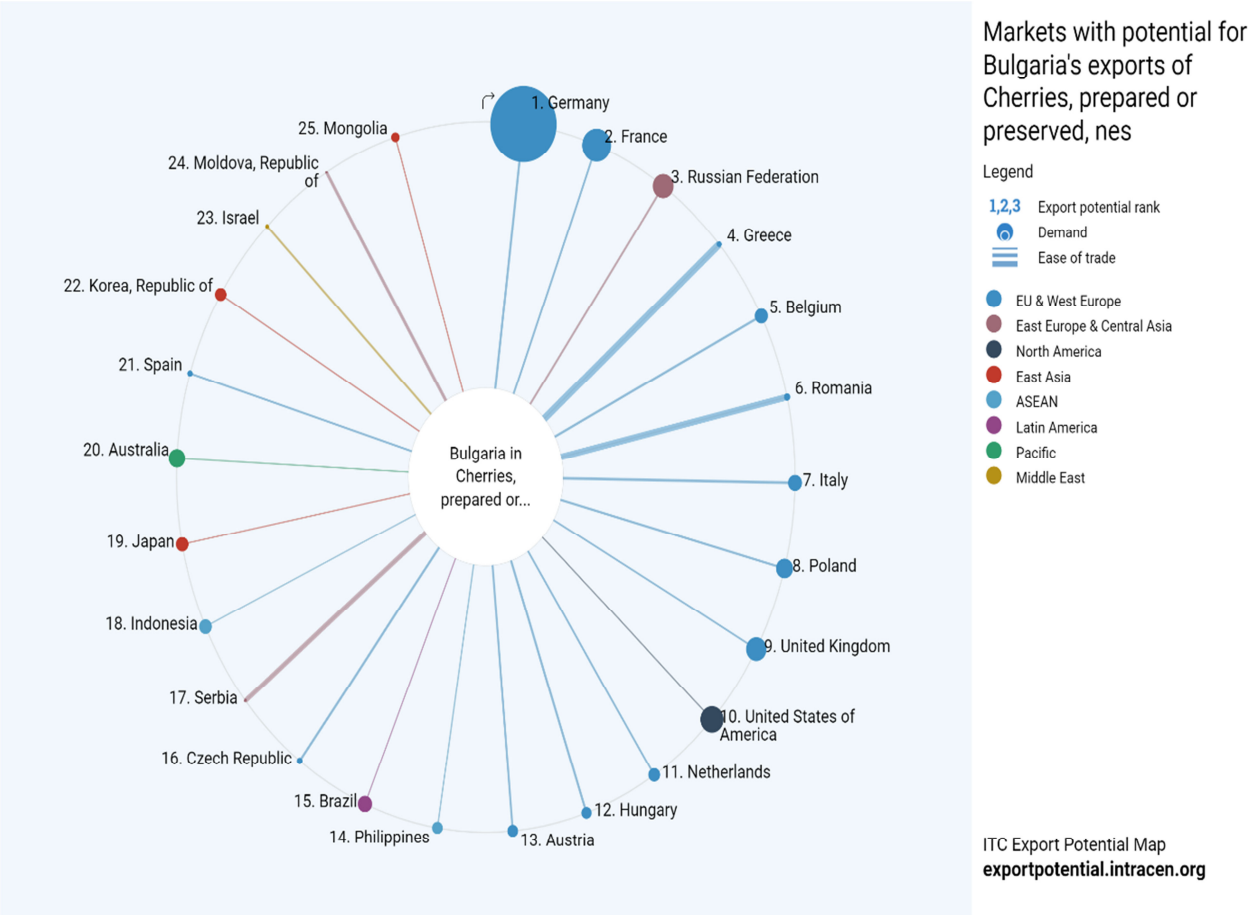

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=200860

Пазарите с най-голям потенциал за износ от страна на България на 200860 череши, приготвени или консервирани, са Германия, Франция и Русия. България има най-близки експортни връзки с Гърция. Германия е пазарът с най-голям потенциал за търсене за 200860 Череши, приготвени или консервирани.

Следващата диаграма показва позицията на този сектор от череши, приготвени или консервиран, с препратки към страните, отговарящи на изискванията по съвместната оперативна програма на Черноморския басейн.

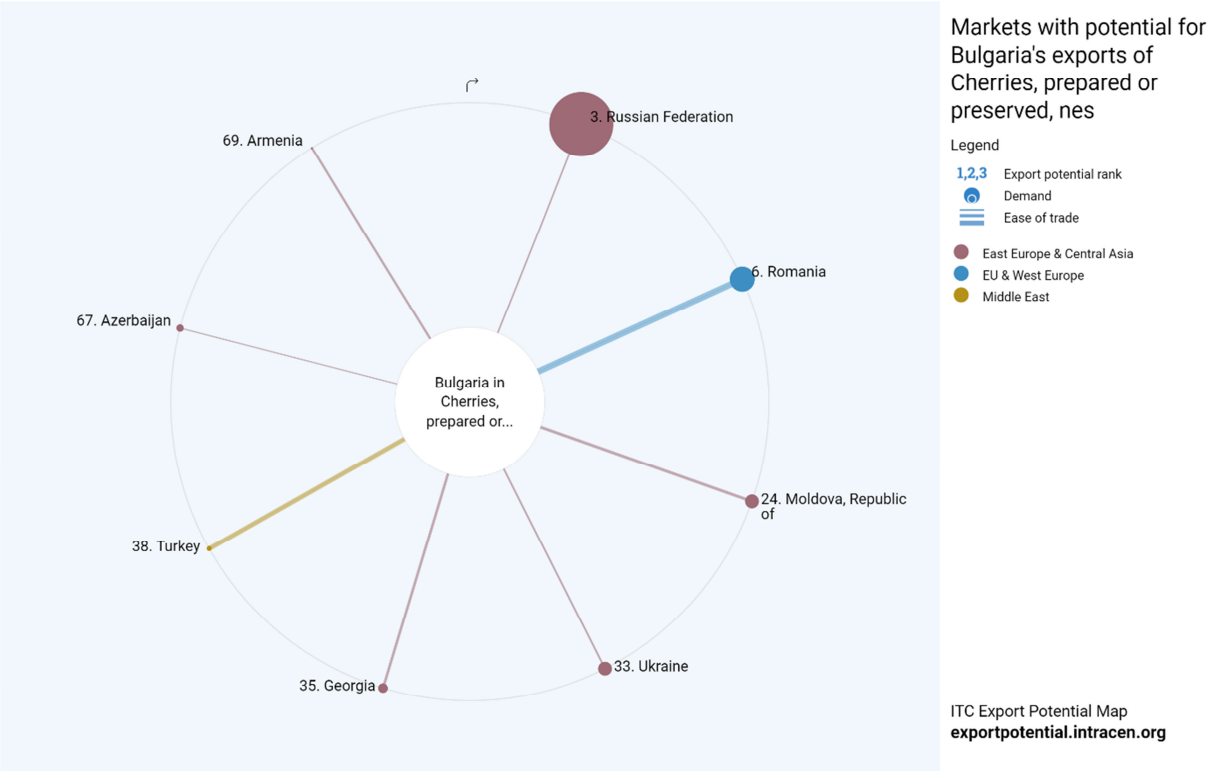

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC):
https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=200860

Износът според Националния Търговски Център на Световния пазар на череши, приготвени или консервирани, е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	35.3 млн
Фактически износ	27.5 млн
Нереализиран потенциал	19.6 млн
Световен износ	280.1 млн
Български износ	27.5 млн

Българският износ на череши към Румъния, приготвени или консервирани, според Националния Търговски Център е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	1.0 млн
Фактически износ	94.8 хил
Нереализиран потенциал	929.0 хил
Румънски износ	2.3 млн
Български износ	27.5 млн

Както се вижда от горната таблица, България има нереализиран експортен потенциал към Румъния, възлизащ на близо 1 милион щатски долара, с износ от малко под 100 000 щатски долара.

Българският износ на череши към Грузия, приготвени или консервирани, според Националния Търговски Център е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	86.5 хил
Фактически износ	0
Нереализиран потенциал	86.5 хил
Грузински износ	198.0 хил
Български износ	27.5 млн

Като цяло има експортни възможности за износа на български череши, приготвени или консервирани за Румъния, Грузия и други страни в Черноморския басейн. Един задълбочен анализ може да хвърли светлина върху причините и обстоятелствата, които пречат на търговията между тези съседни страни. От предишните наблюдения една от основните причини за ниския растеж на търговията се корени в сложните транспортни връзки между

страните от Черноморския регион с неразвита транспортна инфраструктура и наличието на митнически бариери, които не улесняват развитието на търговията между България и Румъния като държави - страни членки на ЕС, от една страна, и техните съседи от бившия Съветски съюз.

Резултати от анализ на пазара

Въз основа на информацията за производството и предлагането на пазара на череши, която беше представена в предишните глави на настоящото проучване, някои фактори, които влияят върху сектора, могат да бъдат изведени в SWOT анализ. SWOT анализът (силни и слаби страни, възможности и заплахи) е рамка за идентифициране и анализ на вътрешните и външните фактори, които могат да окажат влияние върху жизнеспособността на даден проект, продукт, място или лице. Следващата таблица представя компоненти и фактори на SWOT анализа, които бяха идентифицирани за целите на анализа на пазара на череши в България:

SWOT Анализ **Силни страни**	**Слаби страни**
❖ Производството на череши е силно зависимо от климатичните условия - територията на страната се характеризира с благоприятни агрометеорологични условия; ❖ Наличие на основните предпоставки за повишен интерес към създаването на нови черешови овощни градини: добри почвени и климатични условия за отглеждането им, традиции в отглеждането и маркетинг на производството, динамика в състава на видовете и облекчени технологии за отглеждането им;	❖ През последните три години се наблюдава значително намаление на броя на овощните стопанства, като се отчитат някои разширявания на стопанствата, които вероятно са резултат от директни плащания на площ. Като цяло обаче средният размер на фермите остава малък; ❖ Някои производители на плодове, включително на череши, не успяват да се възползват от възможността за финансова

❖ Тенденцията за разнообразяване на видовата структура на овощните насаждения, включително насажденията с череши. Новите насаждения са ориентирани към: видове, устойчиви на болести и вредители, биотични и абиотични фактори, по-малко растящи видове със съвременен сетивен профил (външен вид и вкус), маркетингово ориентирани; ❖ Съществува благоприятна пазарна ситуация, която гарантира реализацията на продукцията на вътрешния и външния пазар; ❖ Има безпрецедентен растеж на овощните насаждения през последните десет години. Ръстът се дължи почти изцяло на бума през последните години на създадените насаждения с череши и сливи. Именно тези две овощни градини формират близо две трети от структурата на овощните градини в страната.	подкрепа. В сектора липсват финансови ресурси за консолидиране и модернизиране на производството ❖ Производителите не са обединени, което ги ограничава както в търсенето на пазара, така и в съхранението на продукта; ❖ Наличие на проблеми с напояването (лоша напоителна инфраструктура, недостатъчно напоително оборудване, висока цена на водата), които имат отрицателно въздействие върху ефективността на производството; ❖ Състаряване на населението в селските райони създава проблеми поради липсата на работна ръка. Основната част от работната сила, която събира плодовете, се състои от хора от малцинствата; ❖ Нежелание на производителите на череши да се свързват с организации на производители. Липсата на ефективни организации на производители не позволява на българските производители да се възползват от основната възможност за европейско финансиране в сектора (чрез съфинансиране по оперативни програми на организации на

	производители) и ограничава възможностите за добра реализация на готовите продукти, поставяйки черешопроизводителите в неблагоприятна ситуация в работата с търговци и преработватели; ❖ Липса на търговски споразумения между производители и търговци за продажба на готовата продукция; ❖ Цените на плодовете показват ясно изразена сезонност с конкретни стойности в зависимост от нивото на местното производство и вноса през съответната година. Цените на плодовете също зависят от цените на средствата за производство, включително горивата и електроенергията, които постоянно се увеличават през последните години; ❖ В страната има разнообразие от видове череши, но не всяка череша е годна за пазара на пресни череши за консумация, където цената е много по-висока; ❖ Има недостиг на мобилно хладилно оборудване за превоз на черешови продукти, както и на хладилни складови помещения за съхранение на продукцията.

Възможности	Заплахи
❖ Поради бързо разрастващия се глобален пазар на пресни череши се отварят отлични перспективи и за българските производители в тази област; ❖ Нарастващата покупателна способност на увеличаващото се население на Азия и гладът за прясна продукция правят пазара на пресни череши особено привлекателен. Глобалният пазар на пресни череши се очаква да достигне 1 милион тона до 2023 г. при средна експортна цена от 5,4 евро за килограм; ❖ Проблемът с работната сила може да бъде решен чрез увеличаване на износа на пресни череши, чиито цени ще бъдат значително по-високи от изкупната цена на черешите за обработка в страната; ❖ Черешите имат експортен потенциал, който може да бъде използван, ако се инвестира в отглеждане на нови видове, полуфабрикати и маркетинг; ❖ Създаване на трансгранично сътрудничество чрез клъстери или други видове организации, интегриращи производството на страните от Черноморския регион; ❖ Единственият начин малките производители на череши да са равни на пазара е да се асоциират и	❖ Водещите износители на пресни череши са Чили, САЩ и Турция. Докато произвеждат най-голямо количество череши, те се изявяват като най-големите конкуренти на България; ❖ Една от най-големите заплахи за производителите на череши са непредвидените климатични аномалии; ❖ Заплахи от болести по овощните дървета; ❖ Внос на череши от други региони в Черноморския регион на по-ниски цени; ❖ Вероятността реколтата от череши да продължи да расте и да не се изкупува, като изкупните цени постоянно намаляват, особено за черешите за преработка.

асоциациите трябва да имат специфични привилегии. ❖ Има потенциал за сравнително висока рентабилност при сравнително стабилни цени на едро; ❖ Модернизиране на сортовата структура на част от овощните насаждения, включително нови български видове; ❖ Предоставяне на допълнителна специфична държавна подкрепа за качествена плодова продукция и маркетинг, както и предоставяне на нова държавна помощ за плодовия сектор, включително към подсектора на черешите; ❖ България има шанс да увеличи износа на пресни плодове за Япония след влизането в сила на споразумение за свободна търговия между двете страни на 1 февруари 2019 г. За плодовете се отварят нови възможности. Според данни, представени от Българската търговска камара, в сезона на черешите - „малка кутия“ с ред череши в Япония е около 20-25 щатски долара. България е вторият по големина износител на консервирани череши в света, трети - четвърти по износ на пресни череши. В тази връзка, дори ако само череши се изнасят за Япония, това е много добра възможност за българските производители; ❖ Осигуряване на национално и/или европейско финансиране за закупуване на хладилно оборудване за сектора.	

Подходи за маркетингови стратегии

Маркетинговата стратегия е процес на планиране, който позволява на организацията да концентрира ограничените си ресурси върху най-добрите възможности за максимизиране на продажбите си и постигане на стабилно конкурентно предимство. Организацията трябва да бъде съсредоточена върху ключовото разбиране, че удовлетвореността на клиентите е основната цел, основната предпоставка за успеха на бизнеса.

Маркетинговата стратегия е основа за дейността на компанията в специфични пазарни условия. Следните основни пазарни стратегии се отличават в международната дейност:

- стратегия за завоюване или разширяване на пазарния дял;
- стратегия на иновации;
- стратегия за диференциране на продукцията;
- стратегия на изчакване;
- стратегия за намаляване на производствените разходи;
- стратегия за индивидуализация на потребителите.

За да се избегнат грешки при разработването на маркетинговата стратегия, е необходимо компанията да отговори възможно най-точно на основния въпрос: „Какви са стимулите и мотивите за навлизането на една или друга компания на международния пазар и какви стратегии да използва? "

Решението за преминаване към чужди пазари трябва да се основава преди всичко на аргумента, че това дава на компанията нови перспективи, които покриват всички реални разходи и рискове от реализирането им.

По отношение на износа на череши на външни пазари, могат да се приложат следните подходи за маркетингови стратегии:

- **Стратегията за завоюване или разширяване на пазарния дял** до определени показатели се осъществява чрез производство и внедряване на пазара на нова продукция, формиране на нови потребности у потребителите, проникване в нови сфери на приложение на продукцията. Разширяването на пазарния дял на традиционна продукция в условията, когато всички стокови пазари по един или друг начин са разпределени, е възможно само за сметка на излизането от пазара на даден конкурент, придобиване от конкурента на неговия пазарен дял, намаляване на конкурентните възможности на конкурентна фирма и т.н. Това се постига чрез модифициране или внедряване на пазара на нови модели, прилагане както на открити, така и на скрити методи на конкурентна борба.

- **Стратегията на иновациите** предполага създаването на изделия, нямащи аналог на пазара. Това са, преди всичко, принципно нови продукти, ориентирани към нови потребности. Стратегията на иновационна имитация предполага и възможност за копиране на новости, разработени от конкурентите. Такава стратегия провеждат фирми със значителни ресурси и производствени мощности, позволяващи им бързо да усвояват и масово да произвеждат копираното изделие и да го реализират на тези пазари, които още не са завоювани от компанията пионер. В областта на производството и преработката на череши подобни иновативни храни биха били възможни с оглед на нарастващата глобална тенденция към здравословен начин на живот, както и използването им в народната медицина от древността в резултат на ползите и лечебните свойства, които притежават - от лек срещу ревматизъм и артрит към храна за спокоен сън.

- **Стратегията за диференциране на продукцията** предполага модифициране и усъвършенстване на традиционни изделия, произвеждани от международната корпорация за сметка на внедряване в продукцията на нови технически принципи, 181 внедряване в изделието на такива изменения, които могат да предизвикат нови потребности или да

създадат нови сфери за използване на продукта. По отношение на традиционната череша, диференциацията може да бъде както в разнообразието на видовете пресни плодове, така и в крайните преработени продукти (конфитюри, сладкиши, сокове, нектари, плодови чайове, концентрати, лечебни сиропи, органични продукти и т.н.)

- **Стратегията за намаляване на производствените разходи** изисква: а) масово внедряване на икономични технологии и оборудване; б) установяване на контрол върху преките и режийните разходи; в) намаляване на разходите за научни изследвания и реклама; г) подобряване на условията за достъп до суровинни ресурси; д) ориентиране на продажбите към широка група потребители на голям брой национални пазари.
- **Стратегията на изчакване** се използва, когато тенденциите за развитието на конюнктурата и потребителското търсене са неопределени. В такива случаи големите фирми предпочитат да се въздържат от пускането на продукта на пазара, а да изучават действията на конкурентите. Възможността за такова изчакване и последващ изненадващ „скок“ поставя големите фирми в изключително положение и им дава определени преимущества в конкурентната борба. И въпреки това, те обикновено се отнасят много внимателно към вземането на решение за нововъведенията, изисквайки провеждането на всестранни маркетингови изследвания, перспективни разчети за рентабилност и контролиран пазарен дял.

Следните обстоятелства могат да бъдат особено привлекателни за навлизане на чужди пазари:

• по-високата печалба за сметка на по-големите обеми от продажби на стоки и услуги на външните пазари;

• намаляването на търсенето на стоката вътре в страната, което може да се компенсира с увеличаване на износа;

• по-привилегирования инвестиционен режим за външноикономическа дейност на избрания пазар;

• разсредоточаване на предприемаческия риск между вътрешния и външния пазар;

• възможност за продължаване жизнения цикъл на стоката;

• възможност научно-изследователските разходи да се разпределят върху по-голям производствен обем;

• повишава се престижа на фирмата, когато тя се изявява като международна.

Едновременно с тези предимства следва да се отчитат и други фактори, които в определена степен противодействат на едно решение за излизане на международния пазар. Всички плюсове и минуси на международния маркетинг трябва да бъдат оценени подробно. Решението за преминаване към чужди пазари трябва да се основава преди всичко на аргумента, че това дава на компанията нови перспективи, които покриват всички реални разходи и рискове от реализирането им.

Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране

За всеки селскостопански производител е известно, че може да остане без плодова реколта, ако не предпази овощните дървета от болести. Това важи в пълна сила и за черешите, чието правилно отглеждане включва също така резитба, поливане и редовно окопаване на почвата около дърветата. Има доста голям списък на всякакви болести по черешите, но най-опасните и често срещани са следните шест:

„Бялата ръжда“ - най-опасната
снимка: Agrozona.bg

Най-опасната гъбна болест по черешата е „бялата ръжда“, известна като кокомикоза, а научното и име е цилиндроспориозата. Когато засегне някое дърво, тази болест причинява пълно обезлистяване на растението още в средата на

лятото през юли. Тези дървета измръзват при по-студена зима, а от тях се получава и нестандартен посадъчен материал. Болестта може да се познае по дребните кафяво-червени до морави петна, с кръгла до неправилна форма, които се появяват по горната част на заразените листа. Когато времето е влажно, от долната страна на листата се образуват множество бели купчинки от спори. В резултата на това тъканите между петната пожълтяват, а по-късно стават кафяви и листата падат. Все пак по дърветата може да останат по-слабо засегнатите листа.

Мерки за предотвратяване на щети от бяла ръжда

Първият профилактичен спрей се прави веднага след цъфтежа или по-точно по време на цъфтежа на венчелистчетата. След това се пръска отново в продължение на 7-14 дни в зависимост от ефекта на използваните фунгициди. До прибирането на реколтата обикновено се пръска 2 или 3 пъти. След това се правят още едно или две впръсквания в зависимост от степента на първично замърсяване и метеорологичните условия. Всички сортове череши с ценни икономически качества са податливи на болестта.

Цветовете изсъхват от ранното кафяво гниене
снимка: Agrozona.bg

При тази болест първите симптоми се наблюдават по цветовете. Кафяви петна се появяват първо по венчелистчетата, те се разрастват по целия цвят, който изсъхва. Заразата изпълзява по дръжките на цветовете и поразява плодните клонки, които също съхнат. При силно заразени дървета цветовете изглеждат като изгорени от пламъци и затова тази форма на болестта е известна още като „опожаряване“ на цветовете. Болестта не пощадява и плодовете, по които се появява дребно, закръглено кафяво петно, което нараства и обхваща целия плод. Поразените череши остават по дърветата където се мумифицират. Болестта се причинява от Monilinia laxa. Тя изкарва зимата като мицел в заразените клони и изсъхналите плодове. Спорите се множат най-много при температура около 20С и над 90%

относителна влажност на въздуха.

Мерки за предотвратяване на вреди от кафяво гниене:

Заразените клони и изсушени плодове трябва да бъдат отстранени. В допълнение може да се приложи химически контрол.

Късното кафяво гниене унищожава плодовете

Малко кръгло кафяво петно се появява по заразените плодове. То постепенно нараства, като засегнатите тъкани са кафяви и изгнили. Нападнатите плодове окапват преждевременно или изсъхват върху клоните. В България късното кафяво гниене се причинява от гъбата Monilia fructigena.

Мерки за предотвратяване на късното кафяво гниене:

Борбата срещу него се прави както при ранното кафяво гниене. Достатъчно е 1 пръскане около 3-4 седмици преди прибиране на реколтата.

Бактериалният рак по овошките образува тумори

Най-опасния враг в овощните разсадници е бактериалният рак. Дребни туморчета със зърнеста структура и бледожълт цвят са ясен знак, че растението е болно. Причинителят на бактериалния рак, напада корените и кореновата шийка, върху които се появяват първоначално. Случва се туморите така да увеличат размера си, че да заприличат на малка зелка. В началото са гладки и меки, но по-късно потъмняват и се втвърдяват. Още на следващата година тези образувания се разпадат и се отваря по ствола на растението входна врата за други микроорганизми, които причиняват гниене. Особено опасни са туморите, разположени върху централните корени или в основата на стъблото. Не трябва да се пренебрегва факта, че бактерията Agrobacterium tumefaciens остава в почвата и в туморите на нападнатите растения. Освен това зараза може да дойде и от много треви, които се нападат от нея.

Мерки за предотвратяване на бактериалния рак“

Важно е разсадниците и градините да се засаждат на земя, която не е замърсена с бактерията. Площите трябва да са добре дренирани и тяхната киселинност не трябва да надвишава 5,5 - 6,0. Това може да се поддържа чрез торене с амониев сулфат. Също така е важно да използвате подложки, устойчиви на болести.

Цялото дърво загива от бактериален рак (пригор):

Бактериалния рак (пригор) може да се забележи най-често по ствола, скелетните клони и разклоненията на черешовото дърво. Причинител на болестта е бактерията Pseudomonas syringae p.v. syringae van hall. Там където има повреда се вижда хлътване или подуване на тъканите. Кората става по-тъмна, мазна и лъскава. Често на мястото на повредата, кората се разкъсва и раните се покриват със смола. Пъпките също се засягат от бактериалния пригор. Те остават сухи, не се развиват след зимата и са покрити със смола. Когато се направи разрез е видимо, че пъпките са некротирали. Изключително рядко има симптоми на болестта по листата и плодовете. При плодовете има дребноплодие и хлътвания. Ако не се вземат мерки болестта обхваща цялото дърво. Интересно е да се отбележи, че листата на болните растения не окапват през есента.

Мерки за предотвратяване на щети от бактериален рак (пригор):

снимка: Agrozona.bg

През лятото клоните се изрязват, за да изсъхнат. Патогенът е по-малко активен през този сезон, а защитата на растенията се повишава. Раните от подрязването се обработват със зеленчукова паста, а използваните инструменти се обеззаразяват с алкохол за горене. Напълно изсъхналите дървета се изкореняват и изгарят. За да се предотврати заразяване, дърветата се пръскат през есента, през ноември и рано през пролетта, преди пъпките да се спукат.

Все по-често се появява антракнозата:

През последните години тази болест започна да напада черешите все по-често. Обикновено се появява на повърхността на плода през периода на узряването му под

формата на светли петна. Ако през този период времето е сухо, плодовете, засегнати от антракноза, изсъхват доста бързо. За развитието на болестта също така допринасят ветровитото и влажно време, когато спорите на гъбичките, които причиняват антракноза, се разпръскват на дълги разстояния и увреждат почти всички плодове на дървото.

Мерки за предотвратяване на антракноза:

Възможно е да се увеличи устойчивостта на черешовите дървета към болести, ако стъблата се намажат през пролетта и есента, преди цъфтежа да се направи подхранване на корени с разтвор на калиев сулфат и своевременно да се премахнат всички сухи клони. Антракнозата се причинява от гъбички, които зимуват върху повредени и паднали плодове. Затова всички болни плодове трябва да се берат възможно най-скоро и да се изгорят извън градината.

В допълнение към потенциалните рискове, свързани със заболявания на овощните растения, има редица екологични и социално-икономически фактори, които застрашават производството и износа на пресни череши и техните производни продукти.

Всички обстоятелства, които съпровождат един бизнес във всеки отрасъл, ги има и в земеделието – липса на работна ръка, недостиг на иновации, труден достъп до финансов ресурс. Но в България има още един фактор, който го няма на друго място – природата“, освен всички други негативни фактори, българският земеделски производител е изправен и пред друг проблем – сланата. Загубите причинени от слана могат да бъдат огромни. В края на март 2019 г. сланата е запарила цъфналите градини с череши, праскови, сливи и кайсии, след като температурата падна до минус 4 градуса в много части на страната. Пораженията в насажденията с костилкови овошки на места достигат до 85 на сто. Загубите на стопаните ще бъдат огромни, коментира Красимир Кумчев, управител на „Епъл Консулт“ Пловдив, за Агрозона. За да се справят с проблема, се предлага фермерите да имат застрахователна защита срещу природното бедствие слана.

Последните три години (2016, 2017 и 2018) бяха лоши за производителите на череши заради времето. За щастие, 2019 г. има изключително добра реколта. Проблемът обаче е работната сила, като предимно нискоквалифицирани работници от ромски произход събират плодовете. В началото на сезона те са работили за 40 стотинки на килограм при изкупна цена от 60 стотинки за кг череши, които отиват за преработка. В разгара на сезона на прибиране на реколтата те са брали черешите за 50 стотинки / кг при изкупна цена от 80 стотинки до 1 лев за килограм череши. Проблемът със запазването на работната сила може да бъде решен чрез увеличаване на износа на пресни череши, чиито цени ще бъдат значително по-високи от изкупната цена на черешите за преработка.

Констатации и Препоръки

Основните констатации от анализа на сектора на череши могат да бъдат обобщени в следните редове:

- Черешите имат експортен потенциал и способността да създават икономически растеж и заетост в селските, отдалечените и планинските райони.
- Територията на страната се характеризира с благоприятни агрометеорологични условия, което допринася за доброто производство на череши.
- България държи една пета от световния износ на първично обработени череши.
- Поради бързо развиващия се глобален пазар на свежи череши се отварят отлични перспективи за българските производители.
- В сектора има проблеми, свързани с недостига и ниските умения на работната сила.
- В сектора има ниско ниво на механизация и автоматизация на процесите, поради липса на средства за инвестиции в нови технологии;

Основните препоръки от анализа за по-нататъшно развитие на сектора на череши са, както следва:

- Необходимо е да се насърчава и повишава осведомеността на населението относно

възможностите за създаване на устойчив растеж, заетост и генериране на доходи от развитието на черешопроизводството в страната.

- Да се разпределят средства от европейски и национални фондове за въвеждане на иновации, изследвания и технологии в сектора.
- Предоставяне на данъчни преференции за стартиращи предприятия в селските райони, за да се привличат квалифицирани работници.
- Да се отпуснат средства от държавния бюджет за промотиране и участие в специализирани международни изложения и панаири на производители на череши и свързаните с тях продукти.

Източници

- Комисията на Европейските общности (11 април 2007г., Брюксел) „Черноморска синергия - нова инициатива за регионално сътрудничество“, извлечено от https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF
- Европейска комисия. ОСП във България, извлечено от https://ec.europa.eu/info/publications/cap-your-country_en
- Косарев А. Н., Гончаров В. П., Фомин Л. М. „Черно Море“, извлечено от https://www.britannica.com/place/Black-Sea
- Статистическата служба на Евростат на Европейския съюз, извлечено от https://ec.europa.eu/eurostat/data/database
- Български Национален Статистически Институт – уебсайт https://www.nsi.bg/en
- Министерство на земеделието, храните и горите, годишни отчети за състоянието и развитието на селското стопанство
- Закон за статистиката (19 Януари 2018г., Държавен вестник № 7) извлечено от https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134668297
- Министерство на земеделието, храните и горите. „Оперативен анализ за основни земеделски култури“

- Международен търговски център, web-site www.intracen.org
- Вълканов Н. (26 Юни 2015г.). „Производството на череши в България, анализ на пазара и перспективи“
- Национална Служба за Съвети в Земеделието. „Агротехника, сортов състав и специфични биологични особености при отглеждане на череши” извлечено от https://www.naas.government.bg/bg/download?id=3197
- Границка Л. (17 Юни 2019г.). България има нереализиран потенциал за износ на череши извлечено от https://www.mediapool.bg/bulgaria-ima-nerealiziran-potentsial-za-iznos-na-chereshi-za-700-hil-dolara-news294620.html
- (17 Ноември 2017г.). “с 43% са се увеличили овощните насаждения в България за 5 години” извлечено от https://www.mediapool.bg/s-43-sa-se-uvelichili-ovoshtnite-nasazhdeniya-u-nas-za-pet-godini-news271964.html
- Проект „ В търсене на икономическо съживяване и развитие. Подготовка за съвместна промоция на бизнес потенциала на трансграничния регион” (Януари 2014г.). “Маркетингова стратегия за промотиране на бизнес потенциала на трансграничния регион” извлечено от http://www.forum-bg.org/files/custom/Marketing%20strategy_REVIVAL.pdf
- Йоргова П. (29 Март 2019 г.) “Болести по черешите – за какво да внимаваме при опазването им“ извлечено от https://agrozona.bg/bolesti-po-chereshite-za-kakvo-da-vnimavame-pri-opazvaneto-im/
- Йоргова П. (31 Март 2019г.) “Оставаме без череши, кайсии, праскови и сливи заради жестока слана извлечено от https://agrozona.bg/ostavame-bez-chereshi-kaysii-praskovi-i-slivi-zaradi-zhestoka-slana/
- Гребеничарски С. (22 Февруари 2019г.) “Износът на български плодове и зеленчуци”, извлечено от http://inteliagro.bg/article/266/Plodovete-v-Bulgaria-kolichestwenoto-natrupvane-se-nujdae-ot-kachestwen-skok
- ИнтелиАгро (2019) “Външни пазари за пресни череши – Фокус върху ЕС“, Пазарно проучване
- Стоичкова Ю. (14 Юни 2019г.) “70% спад в реколтата от череши” извлечено от

https://agrozona.bg/70-spad-v-rekoltata-ot-chereshi/

- Министерство на земеделието, храните и горите, Дирекция "Анализ и стратегическо планиране". „Ситуационно-перспективен анализ на плодове и зеленчуци“
- Министерство на земеделието, храните и горите, отдел „Агростатистика“ (2017) „Структура на овощните видове - череши“
- Национална служба за съвети в земеделието. „Технология за създаване на черешови насаждения“
- Агроновините (17 Юни 2019г.) “България има отлични перспективи за износ на череши” извлечено от https://agronovinite.com/balgariya-ima-otlichni-perspektivi-za-iznos-na-chereshi/
- ИнтелиАгро (22 Февруари 2019г.) “Износът на български плодове и зеленчуци”, извлечено от http://inteliagro.bg/article/266/Plodovete-v-Bulgaria-kolichestwenoto-natrupvane-se-nujdae-ot-kachestwen-skok
- Катанска Ц. (4 Февруари 2019г.) “България може да увеличи износа на пресни плодове и зеленчуци към Япония” извлечено от http://news.bnt.bg/bg/a/blgariya-mozhe-da-uvelichi-iznosa-si-na-presni-zelenchutsi-i-plodove-km-yaponiya

ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА СЪС ЗЪРНЕНИ КУЛТУРИ В СТРАНАТА

Снимка: BG Start Group

Въведение и история

Зърнопроизводството е основен подотрасъл на растениевъдството в България, тъй като зърното е основната част от хранителните запаси на страната. Зърнените култури осигуряват храни за животните и хората. Хлябът и тестените изделия осигуряват около 80% от калориите и белтъчините в храната на българското население. През 1939г. около 65% от обработваемите площи са заети със зърнени култури, около 27% от общата селскостопанска продукция се дава от тях.

Във връзка с промените в хранителния баланс на българското население площите със зърнени култури намаляват след края на Втората световна война. Успоредно с това значително нарастват средните добиви, което увеличава производството на зърно до 10млн. тона в края на 80-те години. В началото на 90-те години производството на зърно

спада почти 2 пъти, поради неблагоприятните природни условия и преструктурирането на селското стопанство. През 1999г. са произведени 5млн. тона от 18154000дка. Посевните площи със зърнени култури са 42,8% от обработваемите земи и 64,4% от посевните площи в страната.

За 2019 година, 10 592 739 дка са засетите с пшеница площи в страната, което е с около 73 хил. дка над нивата 2018 г. към същия момент. Тогава заетите с жито площи са се равнявали на 10 519 405 дка. Най-много са нивите с пшеница традиционно в област Добрич, където нивите са над 1,2 млн. дка, следвани от Плевенска област, където житата са заели 765 хил. дка. На трето място по заемани с пшеница площи са в Бургаско. Там нивите с жито са 687 хил. дка, следвани от Ямбол, където фермерите са обработили и засели 658 хил. дка със зърно. В десетката по засети площи са още областите Велико Търново, Варна, Русе, Разград и Пловдив.

Състояние на производството на зърнени култури в страната

Сектор „Зърнопроизводство" има стратегическо значение за задоволяването на продоволствените нужди на населението, за ръста на националната икономика и външната търговия и за запазването на социалния мир в селските райони.

Важното място на зърнените култури в селското стопанство се определя от редица техни особености, които ги правят по-привлекателни за отглеждане. Такива особености са:

1) ниското им водно съдържание, което ги прави транспортабилни - тази особеност позволява повсеместното им отглеждане;
2) силна зависимост от природните условия и главно от почвите и климата;
3) запазват продължително време посевните си качества, ако бъдат съхранявани при подходящи условия;
4) предлагат относително благоприятни условия за механизирана обработка, защото не изискват напояване, окопаване и други трудоемки дейности - това ги прави независими

от фактора “трудови ресурси”;

5) важно предимство пред останалите култури е високата им рентабилност.

Условия и фактори за развитие на зърнопроизводството

Върху развитието на зърнопроизводството оказват влияние множество фактори. Те могат да бъдат обединени в 2 групи:

1. Природни фактори - В България съществуват благоприятни почвени и климатични условия за отглеждането на разнообразни зърнени култури - пшеница, ечемик, царевица и др. Отглеждането им зависи до голяма степен и от релефа, надморската височина, плодородието на почвите и тяхната влажност и от редица други фактори. В тази връзка зърнените култури се отглеждат в равнинните райони от страната.

2. Обществено-икономически фактори - това са начинът на производство, държавната политика в областта на земеделието, работната сила, пазарите, механизацията и химизацията, наличието на преработвателни мощности и др.

Отраслова структура на зърнопроизводството

През последните 50 години настъпват значителни промени в отрасловата структура на зърнопроизводството. До средата на 60-те години преобладават площите и производството на зърнено-хлебни култури. През 70-те години бързо нараства делът на зърнено-фуражните култури, като те имат водещо място до края на 80-те години. През последните 10 години отново преобладават зърнено-хлебните култури, което е във връзка с нарастналите потребности на населението.

1. Зърнено-хлебни култури

Основна зърнено-хлебна култура в България е **ПШЕНИЦАТА.** Преди Втората световна война площите й са около 15млн.дка, а до края на 70-те години спадат 2 пъти. През последните 11 години площите й се задържат около 11-12

млн.дка, а добивите са около 3 млн.тона.

Пшеницата е чувствителна към природните условия и то главно към почвите, климата и надморската височина. Най-благоприятни са богатите на хумус почви. Тези почви се срещат из цялата страна, но преди всичко са разпространени в Дунавската равнина, Горнотракийската низина и Югоизточна България. Именно в тези региони се произвежда по-голямата част от пшеницата в страната. През 1999г. в Североизточния Приморски регион са произведени 30% от пшеницата, в Североизточния Придунавски регион - около 17%, а в Югоизточния регион - около 14% от пшеницата в страната.

Пшеницата издържа на краткотрайни студове до –20^{0}С, но често измръзва. Тази култура не понася високи температури, поради което най-подходящи за нея са условията в Дунавската равнина. Тя реагира слабо на изкуствено напояване и има ниски добиви в районите над 1000м височина. По тези причини специализирани в отглеждането й са Североизточна България, Средна и Западна Дунавска равнина. Днес около 2/3 от пшеницата се добива в Северна България и главно в Североизточния Приморски регион. У нас се отглеждат сортовете пшеница “Садово”, “Левент”, ”Русалка” и ”Кубрат”.

За разлика от пшеницата **РЪЖТА** има слабо стопанско значение за страната. Тази култура има ограничени биологични възможности, дори при оптимални условия. Отглежда се върху слабопродуктивни плитки почви, каквито се срещат в планинските и полупланинските райони. Ръжта има и редица достойнства: развива се по-рано от останалите зърнени култури; има къс вегетационен период; изкласява високо и стъблата й се използват както като зелен фураж, така и за плетенето на рогозки, използвани в зеленчукопроизводството и др. Основните райони на отглеждане на тази култура са Родопите и Югозападна България. По-слабо разпространена е в Средна Стара планина. В началото на 40-те години на XXв. площите й са около 2,7млн.дка, от които се добиват около 280хил.т зърно. До края на 80-те години площите намаляват над 11 пъти, а добивите - около 10 пъти. През последните 11 години нарастват както площите, така и добивите,

което се дължи на нарастналото търсене на вътрешния пазар.

2. Зърнено-фуражни култури - царевица, ечемик, овес, соя, просо, сорго, фий и лимец.

Основна култура е **ЦАРЕВИЦАТА.** Тя е втора по значение след пшеницата, защото служи като суровина в Хранително Вкусовата Промишленост, фураж за животните и храна за хората. Царевичните зърна се използват и за производство на декстрин, глюкоза, растителни масла, лекарства, спирт, хартия, нишесте, витамини и др. През последните 40 години царевицата е отглеждана основно като фуражна култура. Тя се отличава с редица особености и специфични изисквания. Нуждае се от изкуствено напояване и може да се получат 2 реколти за година. Царевицата дава възможност за използване на механизация, за наторяване, за бързото внедряване на нови сортове. Средните й добиви са около 350кг/дка. Най-високи са добивите в поречието на река Марица. Основен район за отглеждане е Дунавската равнина, поради най-благоприятни почвено-климатични условия. Най-неблагоприятни за отглеждането й са условията в поречията на Струма, Места и в Родопите. Основните сортове, отглеждани в България, са “Конски зъб”, ”Твърда” и др.

ЕЧЕМИКЪТ е традиционна зърнено-фуражна култура за България. Зърното му е богато на скорбяла и белтъчини, а някои сортове се използват в пивопроизводството, за производството на грис и други ценни продукти. Ечемикът се отглежда в районите на пшеницата, но той е по-малко взискателен към почвено-климатичните условия. В Южна България ечемикът узрява още в края на месец май, а в Северна България - към края на юни. Основната част от площите му се намират в Югоизточна България, където почвено-климатичните условия са най-благоприятни. Ечемик се отглежда и в Дунавската равнина, Предбалкана, Югозападна България и дори в Родопите и по горното течение на река Места. Добивите му нарастват през 60-те и 70-те години на XXв. и достигат до 1,5 млн.тона. През последните 10 години обаче площите и добивите намаляват значително, а производството в частния сектор достига около 98%.

ОВЕСЪТ също е традиционна фуражна култура за страната. Използва се за фураж на

животните и за храна на хората. Той има ограничени биологически възможности и дава ниски добиви. По тази причина площите и добивите му през последните години бързо намаляват. Основните достойнства на тази култура са непретенциозността й към природните условия и дългият вегетационен период. Това дава възможност да се отглежда в територии с надморска височина от 1300 до 1500м. През последните 11 години площите и добивите на овеса нарастват, поради увеличеното му търсене . Делът на частния сектор достига над 98% от производството.

Важна зърнено-фуражна култура за България е и **СОЯТА.** Тя се развива върху дълбоки и плодородни почви, които се напояват. Отглежда се единствено в Дунавската равнина и по-конкретно в Русенско, Търновско и Плевенско. В град Павликени функционира институт по соята. Соята обогатява почвите с азот и ги предпазва от ерозия. Въпреки тези ценни качества, площите и добивите й през последните 11 години намаляват, но производството в частния сектор нараства до 97, 7% от общата продукция.

Към зърнено-фуражните култури се отнасят още **просото, лимецът, соргото и фият.** Тези култури са слабо застъпени. Годишно се добиват около 10000т. и то единствено в частните земеделски стопанства.

Териториална структура на зърнопроизводството.

Под влиянието на природните и обществено-икономическите фактори в България се формират 3 зърнопроизводителни райони:

1. Североизточна България. Това е най-изявеният зърнопроизводителен район, специализиран в отглеждането на пшеница, царевица, ечемик, фасул, бакла и нахут. В него са концентрирани над 1/3 от площите със зърнени култури и около 37-38% от добивите им. В района се получават най-високи добиви, а продукцията е с най-ниска себестойност.

2. Среден и западен дял на Дунавската равнина. В района се намират около 30% от площите със зърнени култури и в него се добиват около 30% от общото им количество.

Специализиран е в отглеждането на царевица, ечемик, пшеница и отчасти на соя и ръж. На базата на зърнопроизводството районът изпъква и със силно развито животновъдство.

3. Югоизточна България. Това е най-малкият зърнопроизводителен район в страната. В него са концентрирани около 14% от площите и се получават почти 15% от добивите на зърнени култури. Районът е специализиран в отглеждането на пшеница, ечемик и царевица. В него се добиват 14% от пшеницата, 5% от царевицата, 25% от овеса и 26% от ечемика в страната.

Климатичните условия на годината определят в голяма степен равнището на средните добиви при зърнените култури, като те са най-честата причина за наблюдаваните годишни колебания в нивото на показателя. С употребата на качествени семена, подобряване на технологичното равнище и навременно реализиране на агротехническите мероприятия, негативното влияние на агрометеорологичните фактори върху средните добиви може да бъде ограничено. Данните, показват устойчиво нарастване на средните добиви от пшеница и ечемик през периода 2013-2017 г., като благоприятните условия през 2017 година допринесят за постигане на високи стойности на показателя, съответно 5,35 т/ha при пшеницата и 4,66 т/ha при ечемика. Увеличение в равнището на прибраната продукция от единица площ е реализирано и при царевицата – с 18% спрямо 2016 г., но нивото на средните добиви (6,44 т/ha) остава под рекордно отчетеното през 2014 г. – 7,68 т/ha.

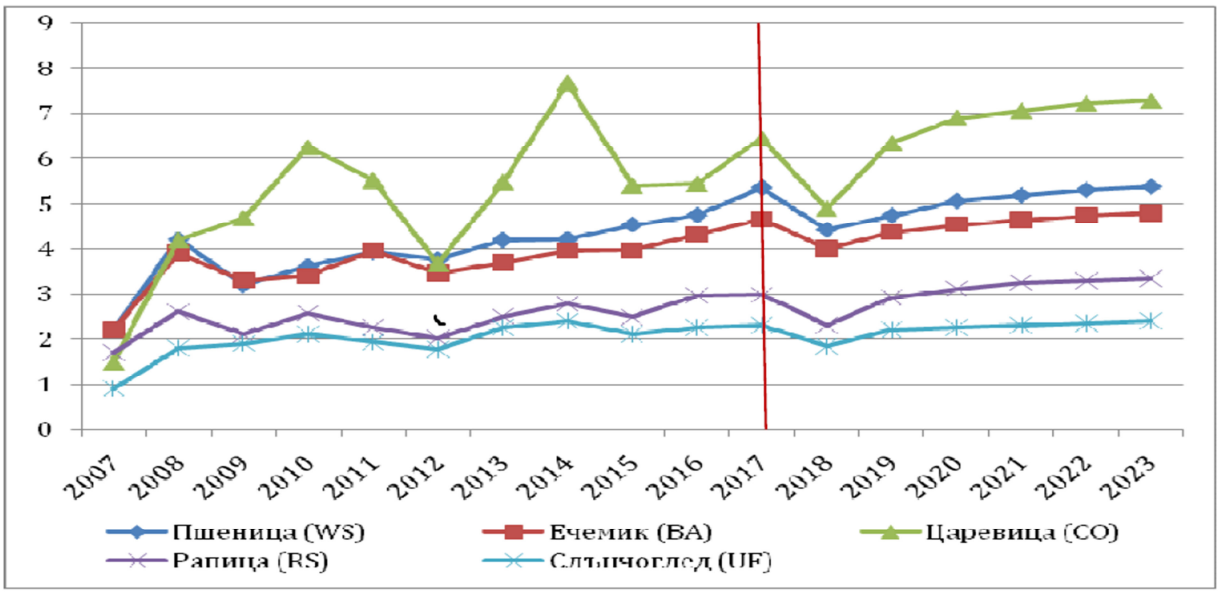

Източник: МЗХГ, проект CAPA

По предварителни данни на НСИ, през първото полугодие на 2019 г. износът на селскостопански стоки се увеличава с 6,2% в сравнение със същия период на 2018 г., до 2 035 млн. евро. Най-голям принос за това има регистрираният ръст на стойността на изнесените житни растения (с 29,4%). Значително нараства и експортът на зеленчуци (с 33,3%), какаови продукти (с 23,1%) и безалкохолни и алкохолни напитки (с 26,1%). Водещите групи продукти в структурата на аграрния експорт на страната през периода януари-юни 2019 г. са житните и маслодайните растения, следвани от мазнини от растителен или животински произход, тестени продукти, остатъци и отпадъци от хранителната промишленост и др. Така, за първото полугодие на 2019 г. се формира положително търговско салдо за България в размер на 340.0 млн. евро, с 4,2% по-малко спрямо същия период на 2018 г. Основни партньори в аграрната търговия на страната остават страните от ЕС, които формират около 68% от общия износ на селскостопански стоки за шестте месеца на 2019 г. и 77% от общия аграрен внос за периода.

Описание на продукта – зърнени култури

Огромно е значението на зърнопроизводството. То осигурява хляба за хората и суровини за хранителната промишленост. Зърнените храни са главен фураж за селскотопанските животни и значително перо за българския износ. В България има много благоприятни климатични и почвени условия за зърнопроизводството. Есенните и ранните пролетни дъждове улесняват сеитбата на зърнените култури. Валежите през май и юни гарантират нормалната им вегетация, а високите летни температури - узряването им. На зърнените култури неблагоприятно се отразяват летните засушавания, градушките и безснежните зими, когато при ниски температури посевите понякога измръзват. Върху териториалната структура, а също така и на средните добиви силно влияние оказват организацията на производството, модерната агротехника, трудолюбието и модерният производствен опит.

Пшеница

Пшеницата е древна култура, която е възникнала в югозападна Азия и е консумирана от повече от 12 000 год. Тя е едно от първите житно-зърнение растения, култивирано от хората. Последните проучвания показват, че първото култивиране на пшеницата е станало в малка област, намираща се в Югоизточна Турция. Способността й за самоопрашване допълнително е улеснила възникването на редица сортове в различните краища на света. Тя се е смятала за източник на живота и е играла важна роля и в кулинарен, и в религиозен аспект. Около една трета от населението по света разчита на пшеницата за своето изхранване. С разпространението на пшеницата в Европа, се дава начало на употребата на пшеничената слама като изолация за покриви още

през бронзовата епоха. Тази практика оцелява до късните години на 19 век.

Производството на пшеница има най - голямо значение в растениевъдството. Пшеницата е основната житнозърнена култура. Нейните абсолютни площи и относителни размери в България непрекъснато намаляват. Главен пшеничен район е дунавската равнина. Най - високи успехи в производството на пшеница имат добруджанци. Специализирани в това производство са и Старзагорско, Ямболско, Новозагорско и Бургаско.

По оперативна информация на Министерство на земеделието, храните и горите (МЗХГ), производството на пшеница от реколта 2018 възлиза на 5,4 млн. тона, което е с 6,3% по-малко, сравнено с оперативните данни за предходната година. Спадът на продукцията се дължи на по-ниския среден добив (с 9,5%), вследствие на неблагоприятните климатични условия в страната през пролетно-летните месеци. Реколтираните площи са в размер на 11 392 хил. дка – с близо 4% повече в сравнение с оперативните данни за 2017 г.

Жътвата на пшеницата през 2018 г. стартира по-рано от обикновено. Падналите проливни дъждове през юни и юли са затруднили прибирането на реколтата и доведоха до намаление на средните добиви и влошаване на качеството на събраната продукция. В резултат от значително нарасналия износ през предходния сезон, пазарната 2018/19 година стартира с над 4 пъти по-ниски преходни наличности от пшеница, оценявани на 110 хил. тона - с 365 хил. тона под нивото отпреди една година.

По данни на Националния Статистически Институт, през последните години се наблюдава постепенно понижение на консумацията на хляб и тестени изделия от домакинствата в страната, което може да се обясни с промяна в начина на хранене. Предвид това, както и тенденцията на намаление на числеността на населението, потреблението на пшеница за брашно и хляб през пазарната 2018/19 година се предвижда да спадне с 1,2% на годишна база, възлизайки на около 850 хил. тона.

Предвид намаленото предлагане в страната, общият износ на пшеница за 2018/19 година се предвижда да бъде съществено под рекорда от предходната година. Така, през следващите месеци може да се очаква допълнително забавяне на темпа на износ спрямо наблюдавания до момента, като общо изнесеното количество до края на сезона би могло да достигне около 3,7 млн. тона. При така прогнозираните предлагане и потребление през текущата 2018/19 година, в края на сезона се очаква преходните запаси от пшеница да възлязат на около 120 хил. тона. Очертаващите се сравнително ниски крайни наличности за втора поредна година ще продължат да оказват подкрепа на цените.

Изкупни цени на пшеницата в България

От началото на текущия сезон 2018/19 изкупните цени на пшеницата се движат значително над нивата отпреди една година, под влияние на по-ниското предлагане както в страната, така и в световен мащаб. Средно за периода юли – декември 2018 г., изкупната цена на хлебната пшеница отбелязва ръст от 22,2% на годишна база, до 333 лв./тон, а тази на фуражната пшеница – с 19,1%, до 308 лв./тон. Пазарната година стартира със средна изкупна цена на хлебната пшеница за месец юли 2018 г. от 295 лв./тон, с 2,4% по-висока в сравнение с предходния месец и с 6,1% - спрямо година по-рано. През месец август хлебното зърно поскъпна рязко до средно 339 лв./тон, след което последва стабилизиране на цената около това ниво до декември 2018 г. През месец януари 2019 г. са налице индикации за допълнително поскъпване на хлебната пшеница, като в началото на третото десетдневие изкупната цена достига 356 лв./тон – вече с 27,1% над отчетената по същото време на 2018 г.

Изкупни цени на пшеницата през 2016/17 - 2018/19 пазарни години

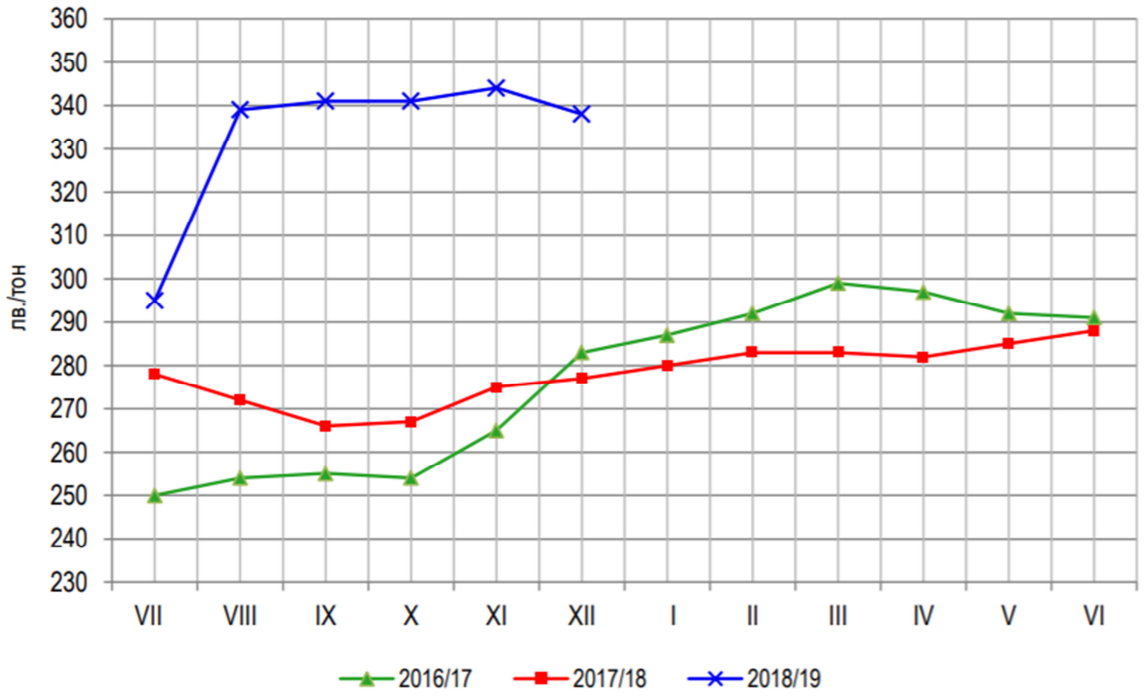

При фуражната пшеница се наблюдава плавно поскъпване от средно 274 лв./тон за юли 2018 г. до 322 лв./тон за ноември 2018г. и запазване около това ниво през последния месец на календарната 2018 г. Към края на януари 2019 г. изкупната цена на фуражната пшеница се повишава до 337 лв./тон, като ръстът на годишна база е 24,8% - близък до този при хлебната пшеница.

Независимо от наблюдаваното значително увеличение спрямо последната година, цените на пшеницата остават далеч под рекордно високите нива от пазарната 2012/13 година и близки до тези от сезон 2011/12.

Средногодишни изкупни цени на хлебна и фуражна пшеница през 2009/10 – 2018/19 пазарни години

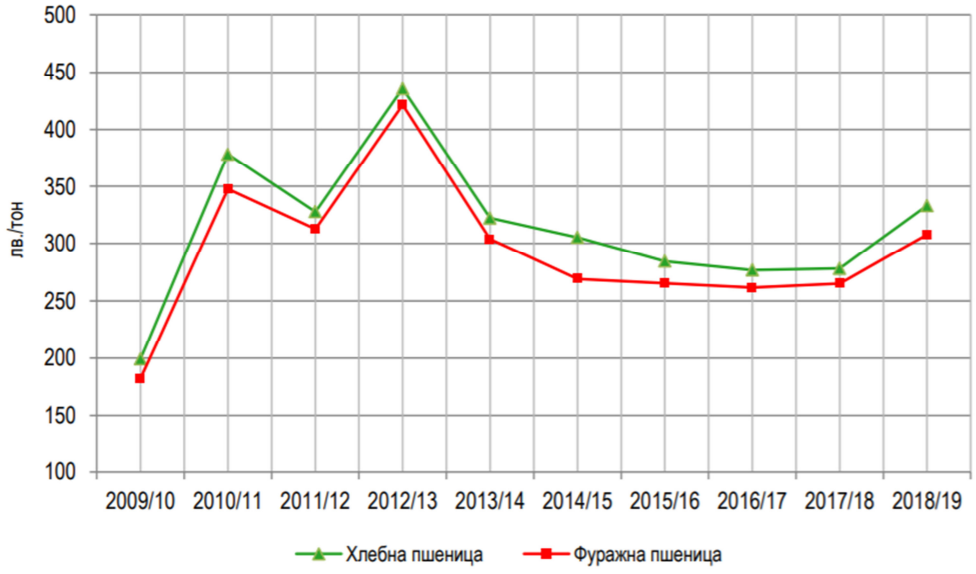

Средната изкупна цена на хлебна пшеница за изтеклата 2017/18 година е 278 лв./тон – с незначителните 0,5% (1 лв./тон) по-висока спрямо предходната година. При фуражната пшеница също се отчита слабо поскъпване на годишна база – с 1,3%, до 265 лв./тон. През следващите месеци може да се очаква цените на пшеницата в страната да останат съществено над нивата от предходния сезон. Към момента прогнозните данни на основните анализатори сочат намаление на световното предлагане на пшеница през пазарната 2018/19 година с около 1% на годишна база. При относително запазване на глобалното потребление, това ще продължи да поддържа цените на пшеницата на международните пазари на сравнително високи нива.

Средногодишни изкупни цени на пшеница през 2009-10 – 2018/19 пазарни години, лв./тон (без ДДС)

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19*
Хлебна пшеница	199	378	328	436	322	305	284	277	278	333
Фуражна пшеница	182	348	313	421	304	269	265	262	265	308

* Средна изкупна цена за периода юли - декември 2018

Източник: данни на САПИ, обработени от МЗХГ

Износ на пшеница

По предварителни данни на НСИ, през първите четири месеца на пазарната 2018/19 година са изнесени общо 2 383,7 хил. тона пшеница и преобразувано в пшеница брашно, което е с 15,3% по-малко на годишна база. В резултат от по-ниските наличности през настоящия сезон, износът само на пшеница изостава с 14,1% спрямо съответния период на миналата година, до 2 366,9 хил. тона. Малко по-слабо е намалението на стойността на реализираната до момента пшеница извън страната (с 6,5%), предвид по-високата експортна цена (средно с 9% спрямо миналогодишната). Износът на пшеница от България отчита леко раздвижване в последните дни на декември 2018 година. Само през втората половина на месеца през пристанище Варна са транспортирани близо 100 хиляди тона зърно. За двете последни седмици на 2018 година са експортирани 77,9 хил. тона, което обаче е с 15,6% под нивото, регистрано през същото време на 2017 г., показва статистиката на Министерството на земеделието, храните и горите. Близо 99% от експорта на пшеница за периода юли – октомври 2018 г. представляват изпращания за държави-членки на ЕС – общо 2 335,9 хил. тона, като най-големи количества са реализирани в Испания (902 хил. тона), Италия (257,2 хил. тона) и Румъния (222 хил. тона).

Износ на пшеница и брашно от България, тона

	2016/17	2017/18	Изм. 2017/18 спрямо 2016/2017	2017/18 Юли – Октомври	2018/19 Юли – Октомври	Изм 2018/19 спрямо 2017/18 Юли - Октомври
Пшеница	4 257 712	4 707 951	10.60%	2 755 676	2 366 901	-14.10%
Брашно	43 178	87 499	102.60%	42 015	12 100	-71.20%
Брашно, изразено в пшеница	59 970	121 527	102.60%	58 354	16 805	-71.20%
Общо в еквивалент (1+3)	4 317 682	4 829 478	11.90%	2 814 029	2 383 706	-15.30%

Източни: Данни на НСИ, обработени от МЗХГ

Износ на пшеница от България за ЕС и трети страни, хил. тона

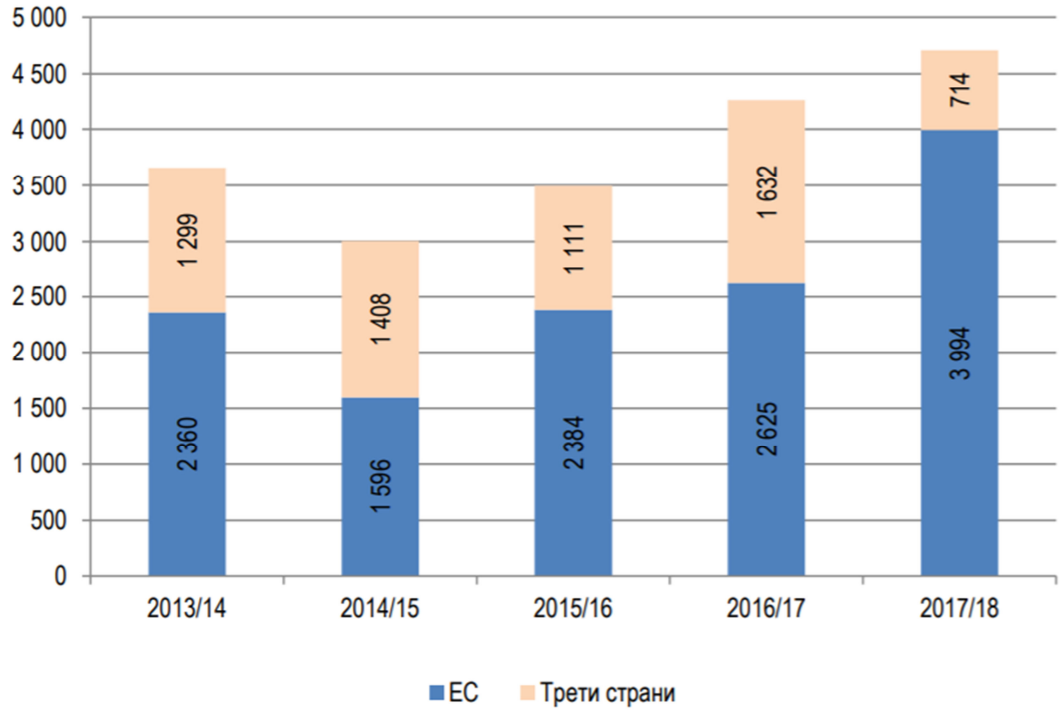

По данни на Националния Статистически институт, общо изнесената пшеница за сезона е в размер на 4 829 хил. тона (включително преизчислено в пшеница брашно) – с 11,9% повече на годишна база. От тях, 4 708 хил. тона са пшеница и 121,5 хил. тона брашно в еквивалент пшеница, съответно с 10,6% и над два пъти повече спрямо предходната година. В стойностно изражение годишният ръст на експорта на пшеница е по-чувствителен – с 21,8%, до 903,6 млн. щ. д., поради повишение на средната износна цена с 10,3%, до 192 щ. д./тон, под влияние на по-високите цени на житото в Русия и Украйна. Около 85% от целия износ на пшеница през 2017/18 година е за държави-членки на ЕС – общо 3 994,3 хил. тона. Най-значителни количества са насочени за Испания (2 092,5 хил. тона), Италия (542,3 хил. тона), Гърция (508,4 хил. тона) и Румъния (470,8 хил. тона). Изпращанията за ЕС нарастват с 52,1% спрямо предходната година, като ръстът за Испания, Португалия и Нидерландия е около или над два пъти, а за Гърция – с 36,7%.

Български износ на пшеница на **Световния пазар**

Експортен потенциал	**977.1 млн**
Фактически износ	**741.5 млн**
Неизползван потенциал	**487.1 млн**

Български износ на пшеница на **румънския пазар**

Експортен потенциал	**115.5 млн**
Фактически износ	**75.9 млн**
Неизползван потенциал	**39.5 млн**

Български износ на пшеница на **грузинския пазар**

Експортен потенциал	**6.6 млн**
Фактически износ	**0 млн**
Неизползван потенциал	**6.6 млн**

Както се вижда от горните таблици, България има потенциал за износ на пшеница за Румъния в размер на 115,5 млн., от които 39,5 млн. са неизползван експортен потенциал. По отношение на потенциала за износ на пшеница към Грузия, нещата не стоят така. От експортен потенциал, възлизащ на 6,6 млн. България не изнася никаква пшеница за страната.

Под влияние на намаленото предлагане през настоящата 2018/19 година се наблюдава увеличение на цените на пшеницата на международните пазари. През първите четири месеца на сезона българските експортни цени на пшеницата следват тенденцията на международните зърнени пазари, като се движат около средните котировки за фуражна

пшеница в Черноморския регион. По данни на НСИ, средната износна цена на българска пшеница (хлебна и фуражна), FOB българско черноморско пристанище за периода юли – октомври 2018 г. е 203 щ. д./тон – с 10,5% по-висока на годишна база.

Международни цени на пшеница 2017/2018 и 2018/19 пазарни години, щ.д/тон

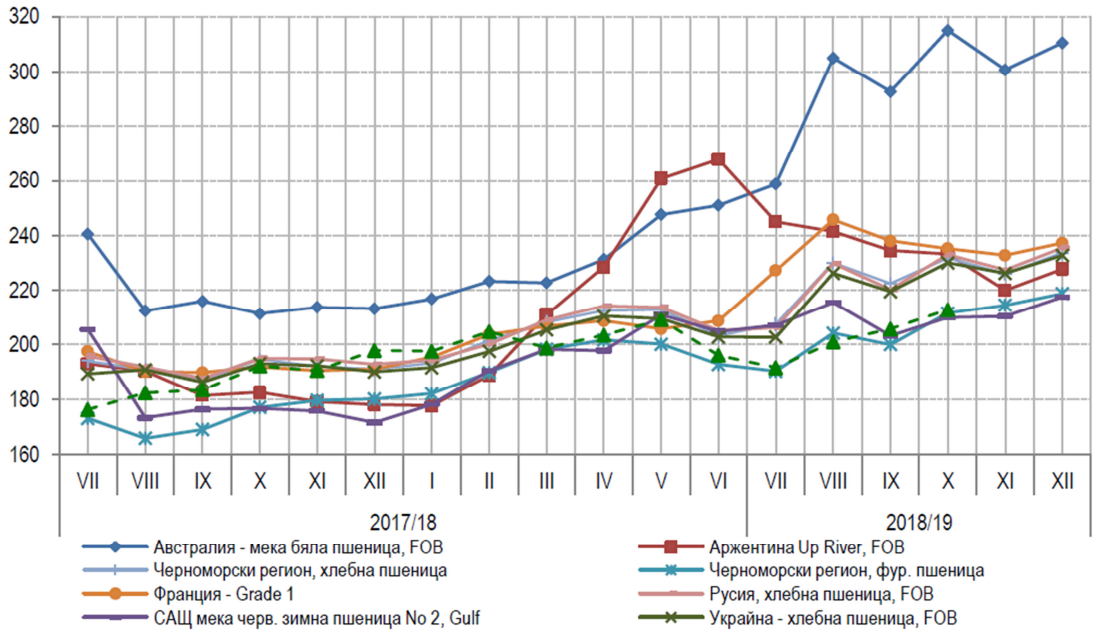

Ечемик

Наблюдава се съществено понижение на предлагането на ечемик през пазарната 2018/19 година, поради комбинация от по-ниски начални наличности и намаление на производството. По оперативни данни на МЗХГ, през 2018 г. в страната са произведени 509,7 хил. тона ечемик, от които 501,2 хил. тона – есенен и 8,5 хил. тона – пролетен ечемик. Сравнявайки с оперативните данни за предходната година, общото количество бележи спад от 19,6%, поради намаление както на реколтираните площи, така и на средния добив.

Общо реколтираните площи с ечемик са в размер на 1 177 хил. дка – с 12,2% по-малко на годишна база, което е свързано с тенденцията на пренасочване на фермерите към други култури, като пшеница и рапица. Оперативните данни сочат годишно намаление на средния добив от ечемик с 8,4%, до 433 кг/дка, под влияние на неблагоприятните климатични условия в страната през периода на жътвата. Така, общото предлагане на ечемик през пазарната 2018/19 година се прогнозира на ниво от 521 хил. тона. Макар и с 23% по-малко на годишна база (отчитайки окончателните данни за производството през 2017 г.), това количество е напълно достатъчно за задоволяване на вътрешните потребности на страната от ечемик, които през последните няколко години се движат около 300 – 320 хил. тона годишно.

Изкупни цени на ечемик в България

През настоящата 2018/19 година е налице тенденция на поскъпване на ечемика, продиктувана от пониженото предлагане както в страната, така и в световен мащаб. Средно за първите шест месеца на пазарната година, изкупната цена на ечемика бележи ръст от 25,7% на годишна база, до 312 лв./тон. В рамките на периода е налице постепенно разширяване на годишното увеличение, като през месец декември той вече се търгува средно на 354 лв./тон или с 41,6% над нивото отпреди една година.

Изкупни цени на ечемик през 2016/2017 – 2018/19 пазарни години

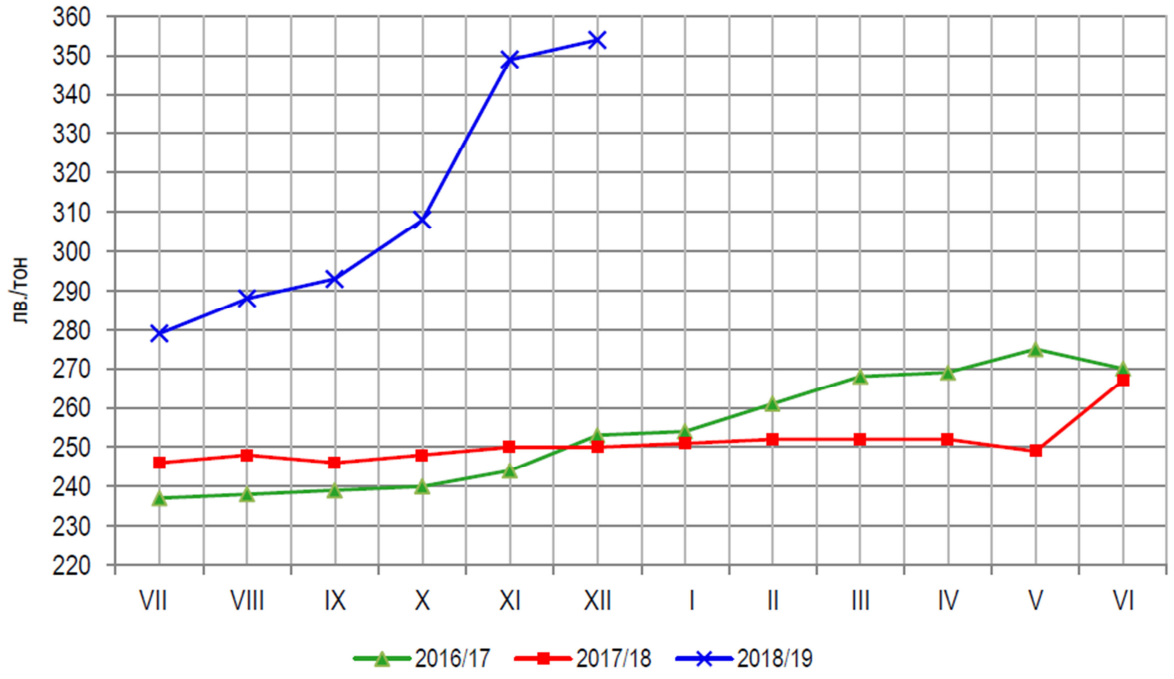

Макар и значително по-високи на годишна база, засега цените на ечемика остават под рекордно високите нива от пазарната 2012/13 година.

Средногодишни изкупни цени на ечемик през 2009/10 – 2018/19 пазарни години, лв./тон (без ДДС)

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19*
Ечемик	176	306	338	405	302	255	267	254	251	312

Източник: САПИ, МЗХГ

*Средна изкупна цена за периода юли – декември 2018г.

Средногодишни изкупни цени на ечемик 2009/10 – 2018/19 пазарни години

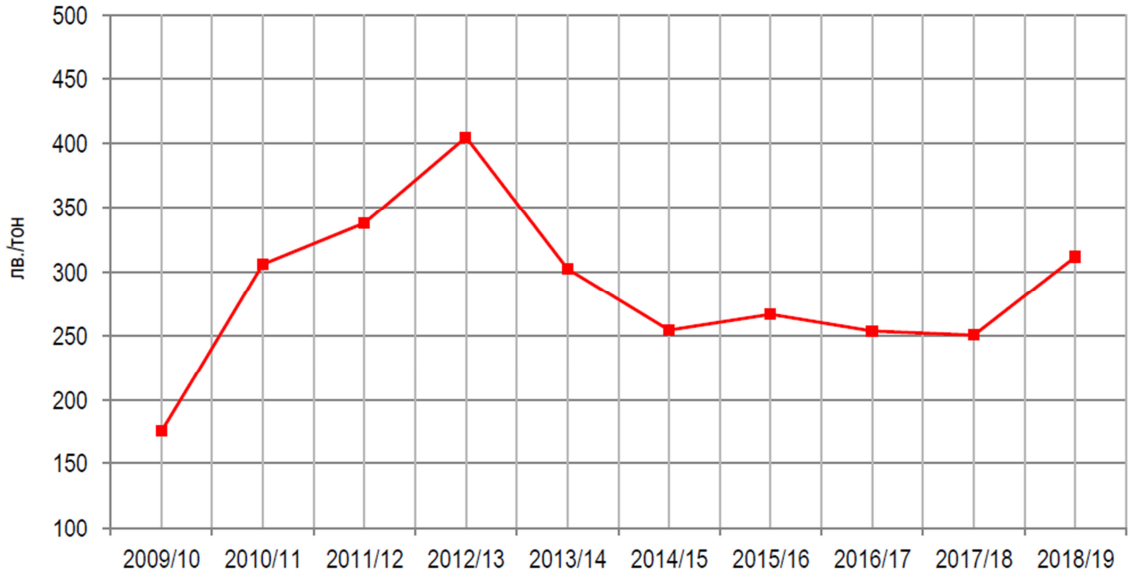

По данни на САПИ (https://sapi.bg) средната изкупна цена на ечемика за изминалата 2017/18 година е 251 лв./тон, с 1,2% по-ниска спрямо предходния сезон. През периода юни 2017 – май 2018 г. ечемикът се изкупува в тесните ценови граници от 246 лв./тон до 252 лв./тон. Повишената изкупна цена още през последния месец на пазарната година – юни 2018 г. (до 267 лв./тон), стана индикация за развитието на пазара на ечемик от настоящата реколта. Под влияние на прогнозите за намалено глобално предлагане, през първите два месеца на пазарната 2018/19 година се наблюдава повишение на цените на ечемика на световните пазари.

Цени на международните пазари

Отразявайки тенденцията на международните пазари, средната износна цена на ечемик, FOB българско черноморско пристанище, за първите четири месеца на пазарната 2018/19 година отбелязва годишен ръст от 24%, до 215 щ. д./тон. От началото на сезона експортните цени в България се движат малко под котировките в Русия и Украйна.

Международни цени на ечемик през 2017/18 и 2018/19 пазарни години щ.д./тон

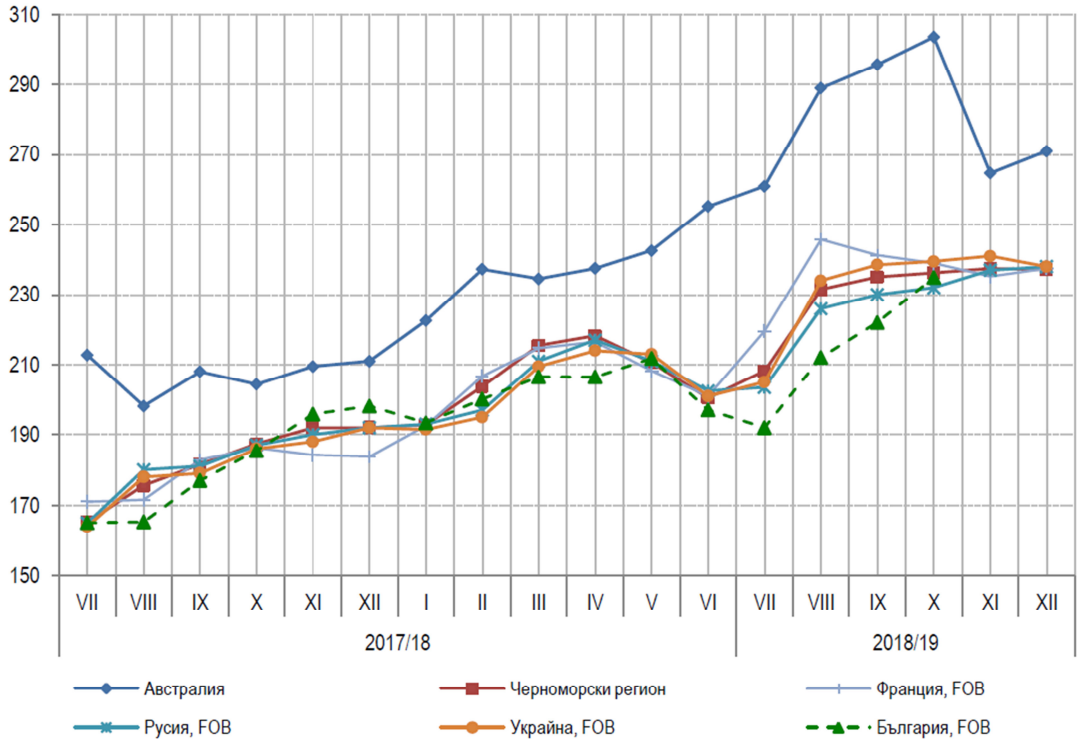

Износ на ечемик

По предварителни данни на НСИ, през периода юли – октомври 2018 г. от страната са изнесени 99,8 хил. тона ечемик – с близо 56% по-малко спрямо същия период на 2017 г., което се обяснява с чувствително по-ниското производство в страната. Стойността на експорта намалява малко по-слабо - с 48%, до 20,2 млн. щ. д., тъй като средната износна цена на ечемика за периода отбелязва годишен ръст от близо 18%, до 203 щ. д./тон.

През последните пет пазарни години се наблюдава постепенно увеличение на износа на ечемик за държавите от ЕС, като през сезон 2017/18 техният дял от общия експорт достига 78%. Основни контрагенти за българския ечемик в рамките на Съюза са Испания, Гърция, Румъния и Кипър.

Износ на ечемик от България за ЕС и трети страни, хил.тона

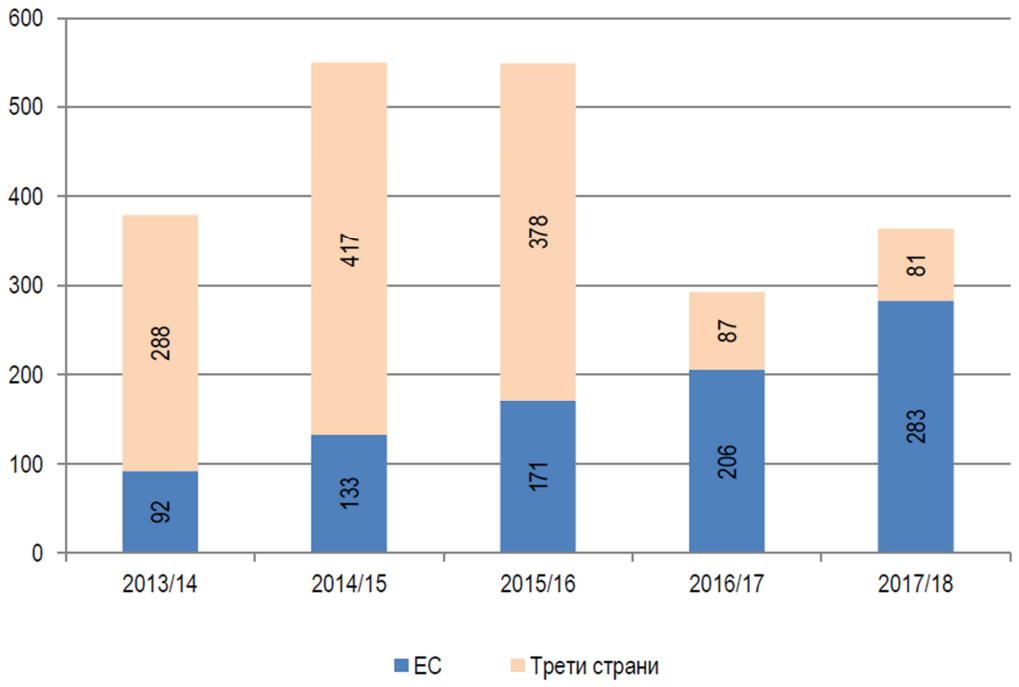

Износ на ечемик от България през периода 2013/14 - 2017/18г.

Държава	2013/14		2014/15		2015/16		2016/17		2017/18	
	хил.тона	хил. щ.д.	хил.тона	хил. щ.д.	хил.тона	хил. щ.д.	хил.тона	хил. щ.д.	хил.тона	хил. щ.д.
ЕС – общо, в т.ч.:	**92**	**22 884**	**133**	**26 746**	**171**	**30 769**	**206**	**34 120**	**283**	**50 421**
Испания	0	0	2	433	19	3458	67	10 475	140	23 231
Гърция	30	7966	38	7820	62	11 865	96	16 724	84	16 296
Кипър	27	6792	29	5994	29	5206	34	5715	31	6224
Португалия	0	0	0	0	0	0	0	0	16	2437
Румъния	33	7537	59	11 533	55	9126	8	1200	13	2183
Германия	0	0	0	0	2	414	0	6	0	42
Франция	2	523	5	965	4	699	0	0	0	0
Други	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8

По данни на НСИ, през изтеклата 2017/18 пазарна година износът на ечемик от страната е в размер на 364,1 хил. тона, което представлява годишен ръст от 25%. Експортът през годината е благоприятстван от увеличение на средната износна цена с 9%, до 184 щ.

д./тон, под влияние на развитието на международните пазари. Количествата са реализирани основно в държави-членки на ЕС – общо 283,4 хил. тона (+38% на годишна база), от които 139,6 хил. тона в Испания и 83,8 хил. тона в Гърция.

Царевица

Производството на царевица е на второ място по значение на зърнопроизводството. Тя е главна храна за селскостопанските животни. За фураж се използва и нейната зелена маса, поради което царевицата се отглежда и като втора култура. Тя е и основна суровина за производството на гликоза, спирт и други продукти.

Наблюдава се рекордно високо производство на царевица от реколта 2018, водещо до съществен ръст на износа. По данни на отдел „Агростатистика“ на МЗХГ, производството на царевица от реколта 2018 възлиза на 3 478 хил. тона, с 35,7% по-високо спрямо предходната година. Това се дължи на комбинация от увеличение както на реколтираните площи – с 11,7%, така и на средния добив – с 21,5%, вследствие на благоприятните климатични условия. Началните стокови наличности от царевица, с които стартира 2018/19 пазарна година, се оценяват на около 220 хил. тона. Количеството е с 257 хил. тона (54%) по-малко спрямо година по-рано, в резултат от значително повишеното потребление на царевица през сезон 2017/18. Общото предлагане на царевица през 2018/19 година се очаква да достигне ниво от 3 723 хил. тона – с 21,5% повече на годишна база, тъй като увеличението на продукцията от реколта 2018 надвишава съществено намалението при преходните запаси от предходния сезон.

Високото вътрешно предлагане и силното търсене на външните пазари допринасят за съществено нарастване на износа на царевица през настоящата пазарна година. Налице е потенциал реализираните извън страната количества до края на сезона да достигнат 1,8 млн. тона. По предварителни данни на Министерството на земеделието, храните и горите

(МЗХГ), към месец юли 2019 г. засетите площи с царевица за реколта 2019 възлизат на около 5,5 млн. дка, което е с 24% повече спрямо отчетените реколтирани площи за предходната година. Основни фактори за това увеличение са от една страна силното търсене на царевица за фураж и за индустриални цели, както в страната, така и на европейския пазар, а от друга - презасяването с царевица на част от площите с есенници (най-вече рапица), поради незадоволителното им състояние в резултат от недостига на влага в почвата (недостатъчно валежи през есенно-зимния период).

Темповете на растеж при търсенето на царевица за фуражи, човешка консумация и индустриална употреба в глобален план, изпреварващи производството, са в основата на прогнозираното нарастване на засетите площи. Предвижданията сочат, че към 2023 г. площите с царевица е вероятно да достигнат 503 хил. ха, което е със 17% над средното равнище за периода 2013-2017 г. – 428 хил. ха. Основанията за прогнозираното увеличение се свеждат до устойчивото разширяване на преработвателните мощности, наблюдавано през последните няколко години, което ще доведе до растеж на търсенето на царевица за промишлени цели – производство на царевичен сироп, нишесте, захар и др. С разширяване производството на царевица в страната ще расте и потреблението, което е в съответствие и с наблюдаваните европейски и световни тенденции. Прогнозира се количеството предназначено за човешка консумация да достигне 47 хил. тона през 2023 г., реализирайки увеличение с 20% спрямо периода 2013-2017 г. Едновременно с това ще нарастват и преработените в промишлени условия количества – от 669 хил. тона през 2017 г. до 868 хил. тона през 2023 г.

Изкупни цени на царевицата

От началото на текущия сезон пазарът на царевица в страната е сравнително спокоен. До месец март 2019 г. изкупните цени се движат около или малко над нивата отпреди една година, докато през последните четири месеца бележат понижение на годишна база. Като цяло, през първите шест месеца на пазарната 2018/19 година се наблюдава леко поскъпване на царевицата от 266 лв./тон за септември 2018 г. до 280 лв./тон за февруари 2019 г., повлияно от засиленото търсене за износ. Следва известно намаление на

изкупната цена, до средно 274 лв./тон за май 2019 г., под натиска на нарасналото глобално предлагане и първите прогнозни данни за увеличение на световното производство на зърнени култури през следващата година. Към месец юли е налице корекция на цената нагоре, до 277 лв./тон като все пак царевицата продължава да се търгува малко по-евтино спрямо година по-рано (с 4%). Средно за периода септември 2018 г. – юли 2019 г., изкупната цена на царевицата е 271 лв./тон – с 0,7% по-ниска на годишна база.

Изкупни цени на царевица за зърно през 2016/17 – 2018/19 пазарни години

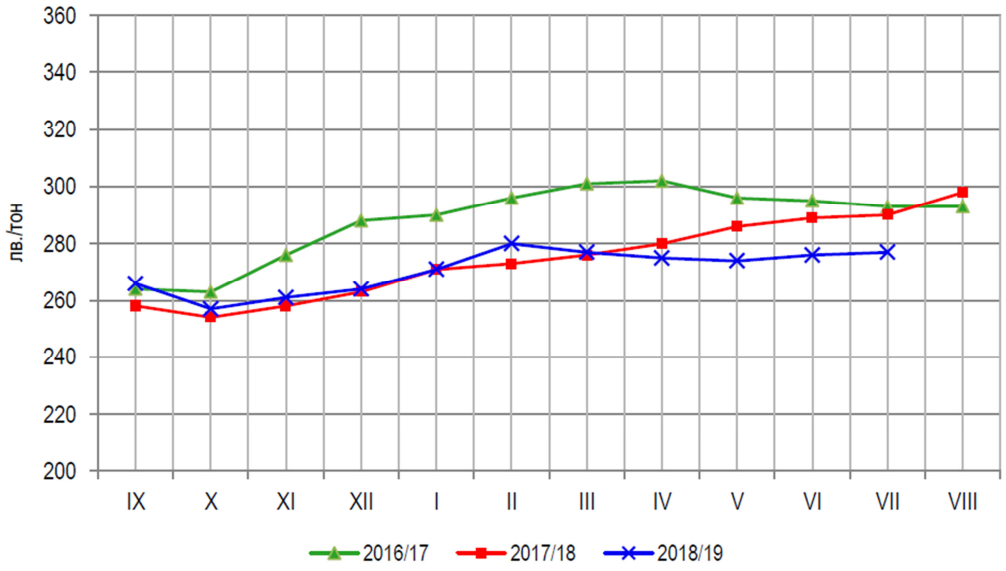

Средната изкупна цена на царевицата за изтеклата 2017/18 пазарна година е 276 лв./тон – с 4.1% под отчетената за предходната година.

Износ на царевица

По предварителни данни на НСИ, през първите осем месеца на пазарната 2018/19 година (септември 2018 г. – април 2019 г.) са изнесени 1 484 хил. тона царевица, с 22,6% повече спрямо аналогичния период на предходната година. За наблюдаваното увеличение допринасят повишеното предлагане в страната и по-атрактивните експортни цени спрямо

тези на вътрешния пазар.

Количествата царевица, насочени за страните от ЕС, нарастват с 26% спрямо година по-рано, до 1 285,2 хил. тона или около 87% от целия експорт за периода. Най-големи са изпращанията за Гърция (516,8 хил. тона), Румъния (241,9 хил. тона) и Франция (157 хил. тона), като и при трите държави се наблюдава ръст на годишна база (от 14,2% до над два пъти). През предходната 2017/18 година износът на царевица възлиза на малко под 1,4 млн. тона - с 38% повече на годишна база, стимулиран от засиленото търсене вследствие на по-ниското световно предлагане. В стойностно изражение годишният ръст на експорта е с 41,2%, поради леко покачване на средната експортна цена с 2,1%. Около 83% от общия износ на царевица през изтеклия сезон заемат изпращанията за ЕС – 1 150,2 хил. тона, с 36,8% повече спрямо 2016/17 година. Основни контрагенти сред страните от Съюза са Гърция (296,3 хил. тона), Румъния (253,9 хил. тона) и Италия (151,5 хил. тона).

Цени на международните пазари

Фактор, който може да окаже влияние за увеличение на котировките на царевицата на международните пазари, а оттам и в България, е очертаващото се намаление на глобалното предлагане на царевица при относително запазване на потреблението. От друга страна, цените ще останат под натиска на очакванията за високо предлагане на зърнени култури като цяло. От началото на текущата 2018/19 пазарна година до януари 2019 г. цените на царевицата на международните пазари се движат над нивата от миналия сезон, отразявайки силното търсене. През следващите четири месеца се наблюдават ценови стойности под отчетените година по-рано, основно под влияние на първите прогнози за високо глобално предлагане на зърнени култури през 2019/20. През месец юни, обаче, се отчита съществено повишение на експортните цени на царевицата, свързано с излезлите прогнози за по-обтегнато предлагане на царевица през следващата пазарна година, най-вече поради притеснения за реколтата в САЩ.

Международни цени на царевицата през 2017/18 и 2018/19 пазарни години, щ.д./тон

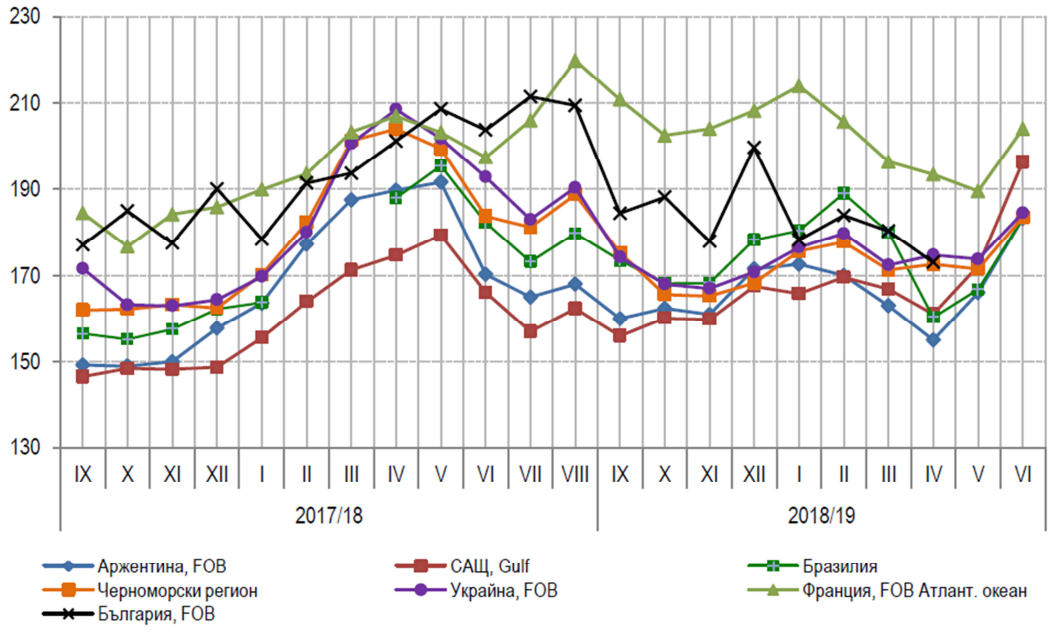

Средно за периода септември 2018 г. – юни 2019 г., експортните цени на царевицата в САЩ, Бразилия и Франция нарастват с между 2,8% и 5,2% на годишна база, докато при котировките в Аржентина, Черноморския регион и Украйна се отчита намаление в рамките на 1,3% - 4,1%. През първите осем месеца на 2018/19 година износните цени на българската царевица, FOB черноморско пристанище, варират от 173 щ. д./тон до 200 щ. д./тон, като най-високото ниво е достигнато през декември 2018 г., а най-ниското – през април 2019 г. Като цяло, от началото на сезона експортните цени в България се движат около или над тези в Украйна, но под тези във Франция, FOB, Атлантически океан. Средно за периода, експортната цена на българската царевица е 183 щ. д./тон, с 1,9% по-ниска на годишна база.

Преглед

Съгласно данните на Националния Статистически Институт, потреблението на хляб и тестени изделия на глава от населението постоянно намалява, като през 2010 г. възлиза на

108 кг, а през 2017 г. – на 87,1 кг (понижение с близо 20%). Според прогнозния модел на САРА, който отчита намаляващия брой на населението в страната както и очакваното ценово равнище, количеството на пшеницата, използвана за човешка консумация, постепенно ще се ограничава. Докато през периода 2008-2012 г. в страната са потребени средно 1 022 хил. тона пшеница за задоволяване хранителните нужди на населението, то през следващия пет годишен период е отчетено намаление с 9%, снижавайки се до ниво от 926 хил. тона. Следвайки отрицателния тренд, макар и по-слабо изразен, през периода 2018-2023 г. преработеното в хляб и тестени изделия зърно може да намалее до 863 хил. тона.

Потребление на културите за човешка консумация, хил. тона

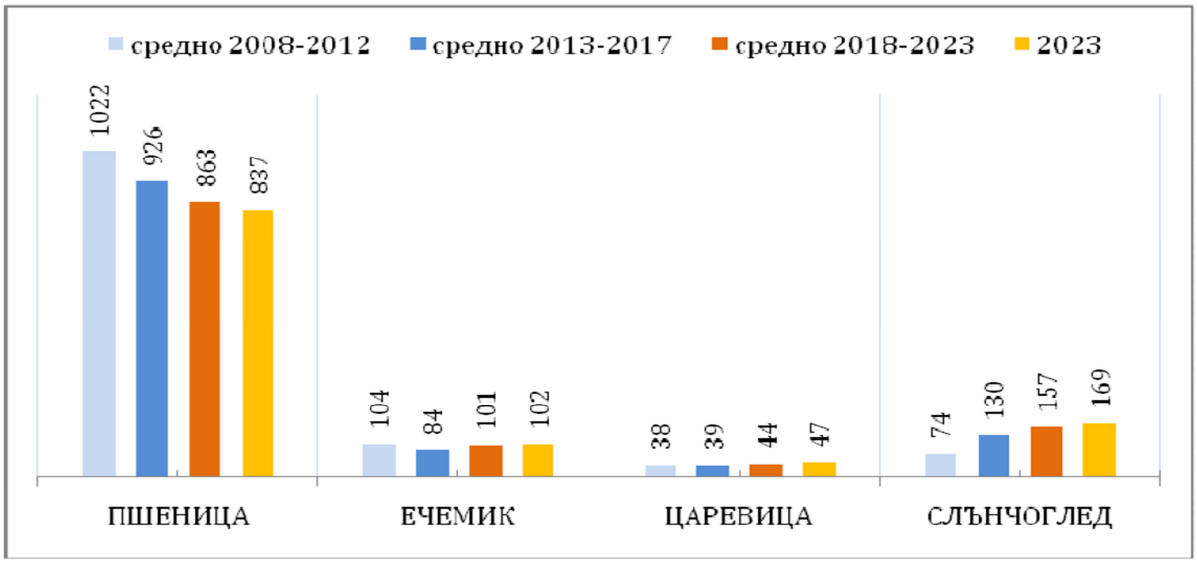

Източник: МЗХГ, проект САРА

Прогнозата за движението на цените в средносрочен план очертава намаление при всички изследвани култури. Допуска се, че както в България, така и в международен аспект, няма да се наблюдават сериозни отклонения от нормалните климатични условия, които да доведат до недостиг на продукция, а оттам и до известно повишаване на цените. Високите средни стойности, установени през периода 2013-2017 г., са трудно достижими, поради спецификата на пазарната ситуация през някои от годините, предизвикана от намаленото

количество на предлагането в определени райони на света под влияние на природните фактори. Липсата на основания за допускане на засушаване или други бедствия през следващите пет години предполага ежегодното получаване на стабилни реколти от зърно, респективно стабилно предлагане на международния пазар, което ще оказва въздействие върху вътрешните цени.

Агрегирани по периоди цени на отделните продукти, лв./тон

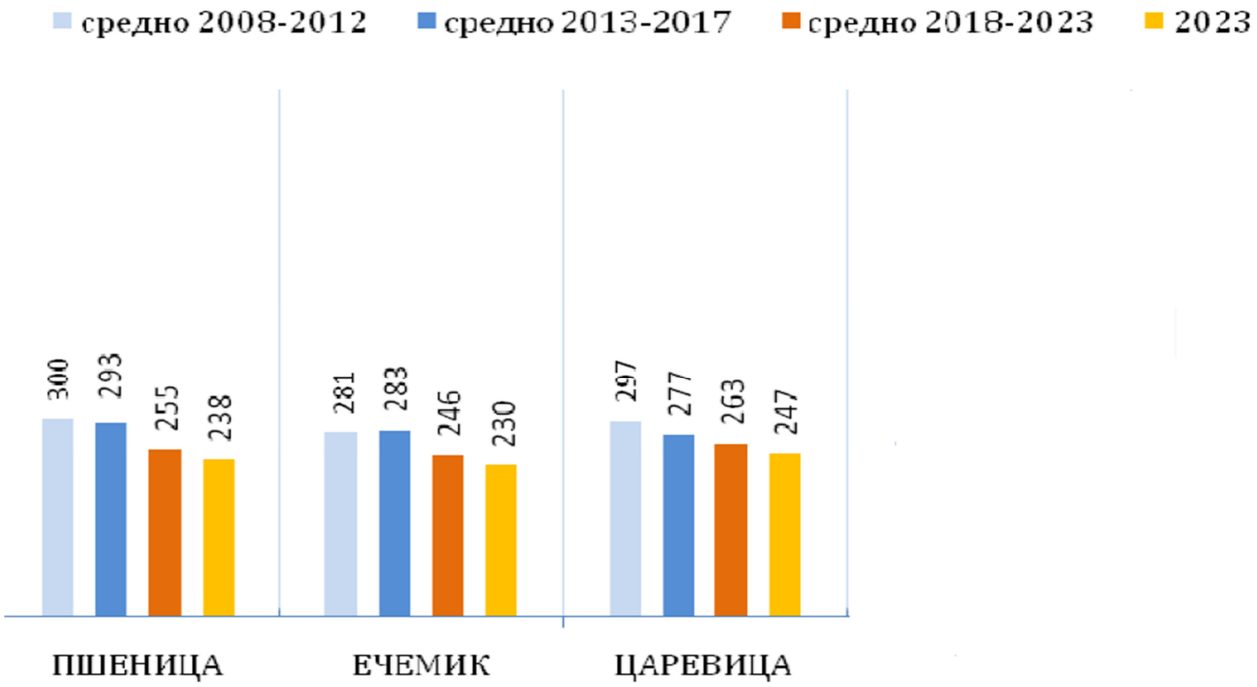

Източник: МЗХГ, проект САРА

Прогнозираното развитие на експорта през следващите пет години показва, че ежегодно изнасяните количества на пшеница ще се движат между 3,6 и 3,9 млн. тона. Това се прави на основата на намаление на производството в сравнение с предходните 2 рекордни години, когато се постигна абсолютен максимум на прибраната пшеница в страната, съпоставено за всички години от 90-те години на миналия век. По-съществено увеличение се очаква при износа на царевица, който е вероятно да достигне 1,8 млн. тона средно за периода 2018-2023 г. (увеличение с 24% в сравнение със средното за 2013-2017 г).

Най-значимият износ на зърнени култури минава през пристанище Варна, но съществена

роля играят и дунавските пристанища.

Резултати от анализ на пазара

Въз основа на информацията за производството и предлагането на пазара на зърнени култутри, която беше представена в предишните глави на настоящото проучване, някои фактори, които влияят върху сектора, могат да бъдат изведени в SWOT анализ. SWOT анализът (силни и слаби страни, възможности и заплахи) е рамка за идентифициране и анализ на вътрешните и външните фактори, които могат да окажат влияние върху жизнеспособността на даден проект, продукт, място или лице. Следващата таблица представя компоненти и фактори на SWOT анализа, които бяха идентифицирани за целите на анализа на пазара на зърнени култури в България:

Снимка Framar.bg

SWOT Анализ СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
❖ Сравнително стабилен отрасъл при добри в пазарно и климатично отношение години; ❖ Висок относителен дял на зърнените и техническите култури към използваната земеделска площ; ❖ Пшеницата е най-масово отглежданата култура в страната; ❖ Подходящи почвено-климатични условия за зърнопроизводство; ❖ Подобрени технологии на отглеждане, придружени с повишаване на средните добиви; ❖ Добри позиции на българското производство на пшеница и слънчоглед в световен мащаб; ❖ Зърнопроизводството формира положителното външнотърговско салдо на страната; ❖ Наличие на значителен брой средно големи зърнопроизводителни стопанства; ❖ Сравнително добри изкупни цени през последните две-три години; ❖ Наличие на окрупнени парцели за производство;	❖ Липса на дългосрочна стратегия за развитието на земеделието и земеделската наука; ❖ Неясни приоритети в земеделието, променящи се според политическата конюнктура; ❖ Липса на държавно подпомагане в сектора; ❖ Високи цени на горивата и невъзстановяване на част от акциза; ❖ Изпреварващо покачване на цените на входящите производствени ресурси; ❖ Разрушени напоителни съоръжения и занемарено поливно земеделие; ❖ Чести колебания в изкупните цени; ❖ Високи производствени разходи и себестойност на продукцията; ❖ Силно раздробена собственост на земята; ❖ Силна зависимост от климатичните условия; ❖ Невъзможност за управление на климатичния фактор – суши, наводнения, градушки; ❖ Липса на гаранционен фонд при бедствия; ❖ Липса на развита и ефективна застрахователна система; ❖ Силно амортизирана или недостатъчна

❖ Натрупан опит в усвояването на средства по Първи и Втори стълб на ОСП; ❖ Сравнително модернизирана земеделска техника; ❖ Изплащаната рента в сектора е гарант за социален мир и подобрен жизнен статус в селата; ❖ Сравнително лесен достъп до кредити от банките; ❖ Развита браншова дейност в сектора; ❖ Развита мрежа от фирми, предлагащи ресурси, услуги и консултации в сектора; ❖ Изградена школа по селекция и проучен генофонд от всички кулутри; ❖ Висок относителен дял на площите заети с български сортове пшеница и ечемик.	инфраструктура за съхранение и първична обработка на зърно; ❖ Неблагоприятни условия и недостиг на експортни зърнени терминали и прилежащата инфраструктура; ❖ Недостатъчно ефективни и работещи правила за устойчиво земеползване и комасация; ❖ Общински своеволия и липса на унифицирани и прозрачни процедури при отдаването на земи от ОПФ; ❖ Недостиг на квалифицирани земеделски механизатори и специалисти; ❖ Неблагоприятна възрастова структура на заетите в сектора; ❖ Несигурност в дългосрочното арендуване и въздържане от осъществяване на дълготрайни инвестиции; ❖ Липса на паралелни и спомагателни пътища за извършване на земеделски дейности; ❖ Недостатъчно развити връзки с научните институти; ❖ Значителна административна тежест в сектора; ❖ Изместена е българската сортова листа по отношение на културите царевица и слънчоглед; ❖ Слаба информираност на производителите по отношение на борсовата търговия; ❖ Липса на Закон за браншовите организации и критерии за представителност;

	❖ Нестабилна политическа обстановка – несигурна бизнес среда; ❖ Неподдържане на полезащитните пояси от горските стопанства; ❖ Неправомерни посегателства върху селскостопански площи и продукция.

ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
❖ Сравнително стабилен при добри в пазарно и климатично отношение години; ❖ Потенциал за изпреварване на страни, които са традиционни производители на зърнени култури; ❖ Достъп до нови международни пазари поради стратегическото местоположение на страната; ❖ Възможност за разработване на неусвоени площи; ❖ Потенциал за развитие на преработвателната индустрия; ❖ Обновената материално-техническа база и модерните средства на производство благоприятстват навлизането на младо поколение фермери в сектора; ❖ По-благоприятно и целенасочено подпомагане в рамките на ОСП 2014-2020; ❖ Развитие на системи за управление на риска; ❖ Облекчена данъчна политика в сектор „Земеделие"; ❖ Нарастващи цени на земеделските продукти на световните пазари; ❖ Комасиране на обработваемата земя; ❖ Създаване на кооперативи и сдружения	❖ Годишно увеличение на производствените разходи; ❖ Колебания в цените; ❖ Забавяне в процеса на консолидиране на собствеността върху земеделските земи; ❖ Неблагоприятно насочване на европейската помощ в рамките на Общата Селскостопанска Политика 2014-2020; ❖ Затруднен достъп до основен и оборотен капитал; ❖ Недостатъчен интерес сред младите хора към земеделското предприемачество; ❖ Подценяване на проблема с образованието и квалификацията на персонала в сектора; ❖ Намаляване на конкурентоспособността на българските производители на общите пазари; ❖ Изоставяне на българските сортове и пренебрегване на българския генофонд; ❖ Недостатъчни инвестиции за продължаване модернизирането на сектора; ❖ Нестабилен икономически и политически климат;

за снабдяване с производствени ресурси; ❖ Консолидация на земеделски стопанства и форми на сдружаване за съвместно излизане на пазарите; ❖ Развитие на сътрудничеството между наука и агробизнес; ❖ Превръщане на земеделието в приоритетен отрасъл на националната политика и икономика; ❖ Увеличаване на отглежданите култури в зърнопроизводителните стопанства; ❖ Улесняване на достъпа до европейските средства за подпомагане в земеделието; ❖ Улесняване на достъпа до европейските и международните пазари; ❖ Непрекъснато повишаване и осъвременяване на знанията и уменията на производителите и обучение в предприемачество; ❖ Облекчено финансиране от страна на банките за инвестиции в сектора; ❖ Спазване на добри земеделски и екологични практики за подобряване на почвеното плодородие; ❖ Прилагане на агроекологични мерки за опазване на околната среда; ❖ Участие на производителите в борсов търговия за предпазване от ценови рискове.	❖ Изоставане от новите производствени технологии; ❖ Изоставане в сектора при справянето с неблагоприятните последици от изменението на климата; ❖ Забавено развитие при напоителнтие системи в земеделие; ❖ Високи цени и труден достъп на производителите до земеделска земя; ❖ Закупуване на българска земеделска земя от чуждестранни инвеститори.

Традиционните пазари на българските стоки губят значимостта си и всеки сезон изненадва с възможности за нови дестинации за износ и търсене на нови продукти. Диверсификацията на отглежданите култури е много добро решение, за да се отговори на променящите се хранителни навици на населението в света. И тук акцентът не трябва да е само върху конвенционалното земеделие, но и в посока производството на органични, био- и биодинамични продукти.

Конкурентоспособността на зърнопроизводството в България в сравнение с другите европейски страни и тези от Черноморския басейн практически намалява, поради растящите цени на земята и рентите, увеличените разходи за труд, семена, торове, горива и препарати. Поради ниските пазарни цени в последните години все повече се говори за "невидимата заплаха" от фалити на малки и средни зърнопроизводители. Това са фирми с кредитна задлъжнялост към банки и търговски партньори, провеждали несъразмерна инвестиционна политика и останали без свеж ресурс за възпроизводство. За да станат нещата още по-сложни, международните финансови пазари предизвикват силна волатилност на цените на стоковите борси.

Инвестиционните фондове и огромните ресурси, с които разполагат, понякога с лекота тласкат пазара на стоки в посока, която доста често е нелогично противоположна на фундаменталните закони, движещи пазара – т.е. търсенето и предлагането. Свободните пари търсят печалбите и земеделските стоки са атрактивен актив. Фермерите ще трябва да продължат да инвестират в знание и да придобият нови умения - за това как функционират борсовите пазари и как могат да управляват риска си от промените в цените.

Според председател на Българската асоциация на търговците на зърно и фуражи, тенденциите в България са за по-бавен ръст, но все пак движение във възходяща посока на всяка от стоките, все по-високо технологично отглеждане, повече знания от страна на фермерите, влагане на по-добри хибриди. Като цяло производството ще расте, разбира се,

зависи и от климата, но тенденциите са за ръст. Той обобщава, че въпреки относително малката територия, България се движи доста добре в контекста на другите държави от Черноморския регион, а дори и с по-бързи темпове. Експертът подчертава, че има липси единствено по отношение на управлението на риска. По последни данни България се нарежда на 12-то място в света по износ на пшеница. Това очертава добри пазарни позиции за страната.

Подходи за маркетингови стратегии

На база събраната информация от проучванията бяха дефинирани следните маркетингови цели:

- Национална агресивна политика насочена към постигането на по-бързо реално изравняване на земеделските субсидии на България със Старите страни членки на ЕС;
- Силно подпомагане на земеделските производители;
- Запазване на Схемата за единно плащане на площ;
- Осигуряване на сериозен ресурс за модернизиране на земеделските стопанства;
- Допълнително насърчаване на младите фермери;
- Гарантирани средства за управление на риска при кризи и бедствия;
- Създаване на работещи нормативни разпоредби за устойчиво земеползване и комасация на земеделските земи;
- Изготвяне на единен фермерски регистър, обединяващ всички регистрации на земеделските производители и служещ за подпомагането на фермерите със средства от националния и европейския бюджет;
- Предотвратяване на неправомерното ползване на земеделски земи;
- Насърчаване сключването на стандартизирани и дългосрочни арендни договори със

собствениците на земеделски земи;

- Насърчаване развитието на поземлените отношения и доброволното споразумяване на земеделските производители;
- Непрестанно повишаване на компетентността и знанията на производителите, чрез участие в семинари, обучения и специализации за новите технологии;
- Използване на сортове и хибриди с висок биологичен потенциал, висока адаптивност и пластичност и устойчивост на абиотични и биотични стресови фактори;
- Прилагане на съвременни производствени технологии за повишаване на добивите и подобряване на качеството;
- Създаване на местни и национални снабдителни, кредитни, производствени, маркетингови, обслужващи и др. кооперативи на зърнопроизводители за повишаване на конкурентоспособността на отделния земеделец;
- Информираност на българските производители относно механизмите за борсова търговия;
- Адекватно и своевременно информиране на земеделските производители за състоянието на пазарите на земеделски продукти;
- Изграждане на специализирани експортни терминали по суша и вода, с цел подобряване на товарните и икономическите условия при износ на земеделска продукция от страната;
- Изграждане на паралелни селскостопански пътища;
- Адаптиране на мрежата от земеделски пътища към реалната структура на стопанствата;
- Осигуряване на национален и европейски бюджет за целенасочено инвестиране във възстановяване на хидромелиоративната мрежа;
- Планиране на цената на поливната вода;
- Изграждане на ефективни съоръжения за справяне с вредното влияние на водите;
- Разработване от научните институти на нови високодобивни сухоустойчиви и студоустойчиви сортове;

- Инвестиции на зърнопроизводителите за прилагане на нови технологии и ноу-хау за преодоляване на засушавания и измръзвания;
- Внедряване на алтернативи на традиционното растениевъдство за справяне с климатичните промени;
- Подобряване на сателитните климатични наблюдения, увеличаване обхвата на наблюдаваните агро-показатели и усъвършенстване на агро-климатичните прогнози;
- Създаване на ефективна застрахователна система за сектора, в това число разширяване на обхвата на рисковете, покривани при застраховането, включително възможност за застраховане на дохода на земеделския производител;
- Спазване на добри земеделски и екологични практики;
- Употреба на продукти за защита на растенията от ново поколение, щадящи околната среда и хората, прилагане на „зелени мерки";
- Скъсяване на връзката между научните земеделски институти и земеделските производители за развитието на взаимно печелившо партньорство;
- Засилване на мерките за прозрачност и публичност при процедурите за отпускане на финансова помощ от европейски и национални фондове;
- Опростяване на административните процедури в сектора.

Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране

Таблицата по-долу очертава някои рискове пред производителите на зърнени култури в процеса на производство и износ, както и мерките за тяхното минимизиране и предотвратяване на загуби.

Рискове	Мерки за предотвратяване на рисковете

Производители на зърнени култури са изправени пред редица производствени, пазарни и финансови рискове, поради фактори като климатичните условия или тенденциите на световните пазари и тези при добивите и цените.	Финансовата подкрепа от ЕС под формата на директни плащания и субсидии може да помогне на произдовителите в страните членки на ЕС, включително от България да се справят с тези предизвикателства. Директните плащания от ЕС спомагат за поддържане на рентабилността на зърнопроизводителните стопанства и могат да представляват значителна част от техните приходи, които може да бъдат по-високи от тези в повечето видове земеделски дейности. Тъй като селскостопанските производители получават субсидии независимо от продукцията си, тези плащания могат да им помогнат да приспособят производството спрямо развитието на пазара. Мерките на ЕС за развитие на селските райони подкрепят въвеждането на инструменти за управление на риска. Нещо повече, в случай на реална необходимост ЕС се намесва, за да защити производителите на зърнени култури от ниски пазарни цени, като изкупува зърнени култури за публично складиране. Накрая, има въведени лицензии и тарифни квоти на ЕС, за да се регулират определени аспекти на вноса и износа на зърнени култури.

Основен проблем за участниците в сектора си остава липсата на опит и компетенция в управлението на ценовия риск.	Програми за обучение на участниците в процеса на производство, търговия и продажба на зърнени култури.
Неблагоприятни климатични условия, включително дъждове и градушки, които могат да забавят прибирането на зърнените култури през летните месеци.	Следене на агрометеорологичните прогнози за месеца и организиране на своевременно прибиране на реколтата при прогнозиране на валежи и градушки. Създаване на закон за градушките и заделяне на средства за създаване на противоградна система и защита против градушки.
Проблем за стопаните е високата влажност на зърното, което изисква то да минава през процес на сушене, което допълнително увеличава разходите им и стеснява маржовете на печалба.	През последните години се наблюдава решаване на проблема и подобрение качеството на зърното благодарение на инвестициите в прибираща техника и складови стопанства.

Българската продукция се конкурира със зърното, отгледано в Русия, Украйна и Румъния, които са основни износители от Черноморския регион.	Причината за конкурентната позиция е в доброто качество на родната царевица, по-ниските разходи за транспорт през територията на страната и по-малките разходи за претоварване и окачествяване на зърното. Според данните българският производител получава най-висока цена от износителите в Черноморския регион и според практиката от последните години има добри възможности за продажба на продукцията.
Наличие на драстичен спад в износа на зърно през 2018 година спрямо 2017 година в ЕС като цяло, дължащ се на доминиращото положение на Русия на пазара и високия курс на европейската валута.	Според повечето европейски анализатори раздвижване на пазара предстои, тъй като вече се забелязва известен спад в активността на руските продавачи. В следствие на по-слабата реколта и агресивния износ, запасите от пшеница в складовете на руските зърнопроизводители намаляват.

Производителността на зърнените култури, особено в биологичното земеделие, е ограничена от редица фактори, включително заболявания като мазната главня по пшеницата (Tilletia caries), ленточната болест по ечемика (Pyrenophora graminea) кафява праховита главня по ечемика (Ustilago nuda), стъблената главня при ръжта (Urocystis occulta) и др.	За да се води успешна борба с тях, от първостепенно значение е познаване на видовия състав на основните заболявания на зърнените култури и възможните начини за борба с тях.
Сериозен проблем при производството на зърнени култури се причинява от болести, пренасяни от семена.	В конвенционалното земеделие процесът се контролира успешно чрез третиране на семената с химикал. В биологичното земеделие това се постига чрез алтернативни методи като агротехнически мерки, използване на здрави семена и посадъчен материал, жизнеспособни сортове, биопестициди и други.

Констатации и Препоръки

Основните **констатации** от анализа на сектора на зърнени култури могат да бъдат обобщени в следните редове:

- Пшеницата е най-широко разпространеният зърнен продукт в страната и има потенциал за износ и възможност да създава икономически растеж и заетост в селските и отдалечени райони.

- Страната има добра правна рамка, която регулира отглеждането и преработката на зърнени продукти.
- Отличните природни и климатични условия в страната допринасят за разнообразието и количеството на зърнените продукти и възможността за тяхната преработка.
- В сектора има проблеми, свързани с недостига и ниските квалификационни умения на работната сила в резултат на ниското заплащане и застаряването на населението в селските райони.
- България има добро стратегическо местоположение, което допринася за лансирането на нови международни пазари.
- Страната има добра конкурентоспособност на международния пазар на зърнени продукти.

Основните **препоръки** от анализа за по-нататъшно развитие на сектора на зърнени култури са, както следва:

- Инвестиции в инструменти за прогнозиране на времето
- Да се разпределят средства от европейски и национални фондове за въвеждане на иновации, изследвания и технологии, включително подкрепа за изследователски институти и лаборатории за тестване на нови продукти от местни източници.
- Осигуряване на данъчни преференции за стартиращи фирми в селските райони, с цел привлечане на квалифицирани работници.
- Отпускане на средства от държавния бюджет за промотиране и участие в специализирани международни изложения и панаири на производители на зърнени продукти.
- Развиване на търговски отношения със съседни страни и навлизане на нови по-далечни пазари.
- Държавна подкрепа, както финансово, така и чрез помощ, на местните производители с оглед разширяването им и повишаването на тяхната конкурентоспособност.

Източници

- Комисията на Европейските общности (11 април 2007 г., Брюксел) „Черноморска синергия - нова инициатива за регионално сътрудничество“, извлечено от https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF
- Европейска комисия. ОСП във България, извлечено от https://ec.europa.eu/info/publications/cap-your-country_en
- Косарев А. Н., Гончаров В. П., Фомин Л. М. „Черно Море“, извлечено от https://www.britannica.com/place/Black-Sea
- Статистическата служба на Евростат на Европейския съюз, извлечено от https://ec.europa.eu/eurostat/data/database
- Български Национален Статистически Институт – уебсайт https://www.nsi.bg/en
- Министерство на земеделието, храните и горите, годишни отчети за състоянието и развитието на селското стопанство
- Международен търговски център, web-site www.intracen.org
- Министерство на земеделието, храните и горите. „Оперативен анализ за основни земеделски култури“
- “География на зърнопроизводството в България” извлечено от http://geografia.kabinata.com/17.htm
- Доц. д-р Иванов Б., д-р Димитрова Д., Център за Икономически изследвания в селското стопанство (САРА) (Юни 2018). “Предвиждания за развитието на пазара на зърно и маслодайни култури“ извлечено от http://www.capa-bg.com/docs/2663.pdf
- Capital (2 Март 2017). “The Global Grain Market – supply will continue to outstrip demand” content/uploads/2013/05/%D0%9D%D0%90%D0%97_%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%8F_%D0%97%D1%8A%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B8%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_2020.pdf
- Закон за статистиката (19 Януари 2018, Държавен вестник № 7) извлечено от

https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134668297

- Попова Т. 2014 „Болести про зърнените култури в биологичното земеделие (обзор)“ извлечено от http://www.iz-karnobat.com/wp-content/uploads/2016/10/3.Popova-Bolesti.pdf
- (2 Март 2017) „Глобалният пазар на зърно - предлагането ще продължи да е по-голямо от търсенето“ извлечено от https://www.capital.bg/specialni_izdaniia/zemedelie/2017/03/02/2945275_globalniiat_pazar_na_zurno_-_predlaganeto_shte/
- „Национална асоциация на зърнопроизводителите. „Национална стратегия за развитие на зърнопроизводството” извлечено от https://www.grain.bg/wp-

ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА С БИЛКИ И ЛЕЧЕБНИ РАСТЕНИЯ В СТРАНАТА

Снимка: http://www.bis.bg

Въведение и история

Лечебните растения са важни за природата и здравето на хората, за развитието на икономиката на страната и за препитанието на местните общности. Част от тях участват в състава на гори и храстови съобщества като преобладаващи видове и придават облика на растителността.

Около 80% от населението на земята разчита предимно на природни продукти (главно билки) за първично лечение на болести. Голяма част от лекарствата, използвани от останалите 20%, са базирани на или вдъхновени от лечебни растения. Много от видовете се използват с повече от една цел – във фитотерапията и фармацията, като подправки, ароматизатори, оцветители, консерванти в хранително-вкусовата промишленост и козметиката, и др.

Ползването на билки по българските земи има хилядолетни традиции. Привързаността към тях е вплетена във фолклора и обичаите на народа. Празниците, народните песни и приказки, дори и имената на децата са почерпани от природата. И днес, в почти всеки български дом се използват билки и плодове, събрани от дивата природа. Местните хора, който живеят близко до места с диворастящи лечебни растения, предават познанията за тях от поколение на поколение. И днес ние все още посягаме първо към билките, когато се нуждаем от лек. България притежава изключителни ресурси от местни видове лечебни растения, с разнообразно и високо съдържание на биологично активни вещества. Това се дължи на благоприятните климатични и почвени условия, които притежава страната.

Състояние на производството на билки и лечебни растения в страната

Лечебните растения и билките са широко разпространени в природата в България, но тяхното събиране за промишлени цели и търговия е ограничено от закона, което изисква тяхното биологично отглеждане. Вземайки предвид почвените и климатичните условия на различните региони, традициите сред населението, търсенето на пазара, може да се направи райониране за култивираното отглеждане на билки в България от опита натрупан в кооперативната система. Ако някои видове билки и лечебни растения трябва да се култивират, е необходимо да се проучат климатичните условия и почвеният състав на парцелите, да се вземе предвид наличието на свободна работна ръка, пазарното търсене в момента и в перспектива и др. Следващото райониране е съвсем условно, като се имат предвид регионите в България с традиции в отглеждането на различните видове. Те са както следва:

Мурсалски чай: е балкански ендемит, растящ по сухи, каменисти места. В България се среща в планините Славянка, Пирин и Родопи, от 1000 до 2200 метра надморска височина. Над 4000 хектара се разпростират повсеместно природни находища на територията на градовете Триград, Смугла, Смолян, Девин.

Шипка: Видин, Монтана, Търговище, Ловеч, Бургас, Кюстендил, Перник, Разград, Карнобат, Кърджали, Пловдив, Сливен, Смолян, Враца, Добрич, Стара Загора, Шумен.

Маточина: Разград, Варна, Бургас, Видин, Хасково, Търговище, Силистра, Пловдив, Пазарджик, Стара Загора, Русе, Шумен, Ямбол. Лайка: Пазарджик, Пловдив, Стара Загора, Кърджали.

Медицинска ружа: Велико Търново, Търговище, Разград, Шумен, Благоевград, Варна, Пазарджик, Пловдив, Сливен, Стара Загора. Лавандула: Търговище, Бургас, Благоевград, Монтана, Пловдив, Стара Загора, Варна, Добрич, Русе, Шумен.

Жълт кантарион: Търговище, Добрич, Сливен, Разград, Шумен, Враца, Перник, Кюстендил, Благоевград.

Градински чай: Търговище, Стара Загора, Разград, Кърджали, Бургас, Варна, Ямбол.

Мащерка: Стара Загора, Търговище, Велико Търново.

Дилянка: Стара Загора, Пловдив, Пазарджик, Велико Търново, Търговище, Бургас.

Бял равнец: Търговище, Стара Загора, Пловдив, Пазарджик.

Риган: Търговище, Стара Загора, Пловдив, Пазарджик.

Невен: Търговище, Стара Загора, Пловдив, Пазарджик.

Беладона: Благоевград, София, Стара Загора, Кюстендил.

В България се събират около 200 вида билки и лечебни растения. Използват се във

фармацевтичната и хранителната промишленост, в козметиката, народната медицина и други области.

През последните години в пунктовете за закупуване на билки са събрани и обработени около 15 000 тона билки и лечебни растения, според докладите на Регионалните инспекции по околната среда и водите (РИОСВ). Около 20 вида билки се търгуват активно.

Билки, прибрани от природата или култивирани, са в основата на производството на билков чай в страната. Това производство в България е успешен модел, дори по време на криза. Производството на чай в страната се обуславя от факта, че в България съществува култура на пиене на чай, което води до пазарно търсене на продукта. Икономическата ситуация също играе положителна роля. Сравнително ниската цена (около 1 лев, равна на 0,5 EUR) и фактът, че все още е продукт, предназначен за домашна консумация, помага на търсенето му, особено в периоди на криза, когато хората рядко ходят на ресторанти. Фактор в отглеждането на билки за производството на чай е и цената на кафето, което е основният конкурент на чая, и чиято цена е много по-висока от тази на чая.

В страната има проблем с събирачите на билки. Няма точни данни за броя на събирачите в България. До 1989-та те са към 400 хиляди и днес стотици хиляди семейства разчитат на приходите от събиране, продаване и изкупуване на билки. Събирачите са обичайно от райони, богати на лечебни растения, в които няма друго препитание. Берат всичко, което им предлага природата – от иглика, на пролет – до шипки, през есента. Познават добре и могат да събират много билки, стига да има пазар за тях. Те са готови да работят всяка година. Приходите им зависят от времето и търсенето на пазара, а и двете са много променливи. Заети са пролетта и лятото, но не изкарват почти нищо през зимата. Нямат дори за простичко оборудване за събиране и пренасяне на билките. Нямат и сигурен пазар и продават, на когото им се обади с по-добра цена. Така стават жертва на множеството прекупвачи по веригата. Заплащането им е нищожно, а се искат умения и знания, трупани с години тежък труд, под открито небе. Затова броят на опитните берачи постоянно

намалява. Помощите за безработни отказват много от тях от наблагодарното занимание.

Много производители на възпроизвеждащ материал нямат необходимите знания, опит и възможности за производство на качествена сеитба и разсад. Фалшивото назначаване на специалисти също е често срещана практика / агрономи /, тъй като се изисква по закон, когато регистрираните лица нямат необходимото образувание.

Наблюдява се нелегална търговия със семена и разсад, което води до:

о Нелоялна конкуренция;

о Липса на автентичност - липса на сортова и понякога видова чистота или размножаване на нискодобивни сортове и популации;

о Лошо качество на разсада / не отговарящо на минималните изисквания за качество, записани в Наредба 24 от Закона за посевния и посадъчен материал;

о Стимулиране на кражбата на семена и вегетативен материал от полето.

Информацията в списъка на производители, търговци и преработватели на семена и разсад на лечебни растения е остаряла. В него има много хора, които са прекратили дейността си или никога не са извършвали такава. Семената и разсадът се произвеждат и от лица, които не са регистрирани в Изпълнителната Агенция по Сортоизпитване, Апробация и Семеконтрол.

Описание на продукта – билки и лечебни растения

Билките са едно от най-ценните неща, които природата е създала. Те са известни на хората от древни времена. В тях тече живителния сок на Земята, и неслучайно народите ги възпяват в песните си от векове. Голямо е разнообразието от билки, които се използват за лечение или подпомагат лечението на много болести. Те съдържат висок процент

биологично активни вещества.

Богати са на разнообразни химични съединения: алкалоиди, гликозиди, сапонини, полизахариди, танини, флавоноиди, лигнани, кумарини, етерични и тлъсти масла, витамини, микроелементи и др. Често богатият опит на народната медицина и билколечението са служили като отправна точка за откриването и създаването на редица ценни и полезни лекарства.

Събирането на билки не е лесна работа, защото събирачите трябва да се запознаят със свойствата на билката, как се прилага, кога и къде расте, как се добива, суши и съхранява и т.н. Също така трябва да се внимава за приложението на билката, защото има и билки, които могат да ни навредят, ако не сме добре информирани за тяхната употреба. Не на последно място, билките трябва внимателно да се събират, за да не бъдат унищожени техните свойства.

Основните участници във веригата на ползване на лечебни растения са:

• събирачи – извършват прякото събиране на билките от находищата
• билкозаготвители – изкупуват свежите билки и извършват първична преработка – почистване, сушене, нарязване, опаковане. Част от тях организират събирачи.
• брокери (прекупвачи)
• износители – реализират заготвените билки на международни пазари. Някои изкупуват и заготвят в собствени пунктове.
• преработватели – подлагат билките на вторична или дълбочинна преработка, произвеждат и реализират лекарствени препарати, козметика, храни.

По-голямата част от българските билки заминават за Германия, Италия, Франция и САЩ. Билкозаготвителите трябва да отговарят на нарастващите очаквания за чистота, качество и социална отговорност на крайния потребител в тези страни, ако искат добра цена за стоката си. Единици са фирмите в България обаче, които ползват високотехнологично оборудване. Качеството на билките зависи от това как са набрани, т.е. от самото начало на

техния път от находището до рафтовете с лекарства, козметика, хранителни добавки, храни. Събирачите и техните умения в брането са от ключово значение за ефективността на работата и за постигане на високо качество. Уменията на билкозаготвителите са важни, за да запазят и подобрят качеството. Основните параметри, които се следят и по които се оценява качеството на билките са:

• Количество на биологично активните съставки
• Наличие на микроорганизми (микробиологичен анализ)
• Наличие на пестициди
• Външен вид
• Вкус
• Мирис
• Наличие на примеси - в последните години с усъвършенстване на методите и средствата за химически анализи на суровините, които „улавят“ и най-малки следи от различни нежелани съединения, както и с интензифициране на земеделието, вниманието на търговците е насочено дори към чистотата на билките от пестициди. За да се осигури високо качество трябва да се събира по правилата и при спазване на добрите практики.

Българската флора съдържа около 4100 вида висши растения. От тях 760–770 вида (19%) са лечебни растения. От тях около 250 се използват широко в официалната и народната медицина. 270 вида билки са суровина за фармацевтичната, парфюмерийната, козметичната и хранително-вкусовата промишленост. Над 100 000 кг изсушени (или замразени) билки се събират годишно от около 20 вида растения за бизнес цели в страната. Поради големите обеми, които се търгуват, в сектора ги наричат „многотонажни билки“. От някои от тях имаме добри запаси в дивата природа: липа, шипка, коприва, глог, трънка, бъзак, хвойна, глухарче, лайка, къпина, черна боровинка и др. Други се култивират успешно на големи площи: кориандър, лавандула, маслодайна роза, маточина, мента, лайка, дилянка, бял трън, резене и др. Те представляват основното количество събирани, преработвани и изнасяни билки.

Приблизително 200 вида билки и лечебни растения се използват във фармацевтичната, парфюмерийната, козметичната и хранително-вкусовата промишленост. Обект на активна търговия обаче са 20 вида.

Липата, шипката и копривата са най-търсените български билки в чужбина. От тях на първо място е липовият цвят, от който годишно се изнасят около 1200 тона. Износът на плодове от шипка е около 1100 тона годишно, а на копривата около 1000 тона.

Този природен ресурс не е неизчерпаем, затова използването му се регулира от няколко закона. Това са Законът за лекарствените растения, в който са изброени 739 лечебни растения, Законът за биологичното разнообразие, Законът за защитените територии и Законът за горите.

В момента съществува списък с 24 билки, които е забранено да се събират със стопанска цел, а за други 11, всяка година министърът на околната среда и водите определя допустимите количества.

Билките от защитените видове също са забранени за бране от дивата природа. Целта е да се стимулира култивираното им отглеждане, защото така се осигурява качествена и голяма по обем суровина, без да се нанасят щети на природата.

Отглеждането на билки предоставя възможности за заетост на населението в планинските райони, където почвите са лоши и отглеждането на други култури е трудно. Мента, маточина, лайка, липа, шипка, мурсалски чай, коприва и други култури сега се отглеждат в земеделски земи.

Някои от големите компании са затворили производствения си цикъл - от отглеждането на билки на собствени парцели или въз основа на договори с производители и берачи - до

организиране на сушене и опаковане на суровината в производствените си фабрики и разпределение на продукцията от цялата страната.

Малка част от процеса на производство на билки, включително сушене и ръчно опаковане на билките, се организира в производствени съоръжения в наследствени имоти в селските и планинските райони и създава заетост за местните хора.

Транспортирането на готовата продукция обикновено се извършва с лични транспортни средства от собственика на компанията - едноличен търговец или дружество с ограничена отговорност.

Част от производството на растения с лечебна цел се организира от билкари в страната, които имат няколко поколения опит в събирането и обработката на определени видове лечебни растения. Те организират продажбата на билки онлайн или чрез собствени магазини, или по време на здравни семинари и индивидуални срещи с клиенти.

Друга част от производството е насочена към закупуване на билки от местни берачи, тяхната преработка и пакетиране на малки производствени линии за последващо разпространение в търговската и фармацевтичната мрежа в региона на производство. Пример е компанията Селибиум-Хербалс в село Аксаково, област Варна.

Култивирането на лечебни растения е една сериозна от икономическа гледна точка алтернатива за собствениците на полупланински и планински земи. Повечето билки са непретенциозни растения, виреят успешно на всякакви почви, успешно се отглеждат както в най-сухите райони, така и в мочурливите и блатисти местности. Повечето от културите са многогодишни, което увеличава тяхната рентабилност. Основно се инвестира в тяхното производство само през първата година.

На фона на глобалното затопляне, отглеждането на устойчиви на суша растения като

салвия, бял риган, царевица, мащерка, лайка, невен и много други е добра възможност за много земеделски производители в страната.

За успешното **култивиране** е необходимо да се познават добре технологията на развъждане и по-специално видовият и сортовият състав. В насоките за оценка и подбор първо се повдига проблемът с високото съдържание на биологично активни вещества, последван от проблема с устойчивостта срещу болести и вредители, последван от способността за механизиране на работните процеси.

При **бране и обработка** цветовете, сочните плодове и особено листата, трябва да се слагат в кошове, кошници, кутии, касетки, без да се притискат, мачкат и уплътняват, за да не се увреждат механично и да не се запарват. Преди да се подложат на сушене, билките се почистват от развалени части, случайно попаднали други растения, минерални и органични примеси. Ако не са осигурени достатъчно рамки или помещения за сушене, билките се изваждат от съдовете и се разстилат на чисто и сухо място, върху чисти постелки, където няма достъп на насекоми, гризачи, птици и домашни животни.

Процесът на биологично отглеждане на билки и лечебни растения е последван от съответните начини за тяхното **съхранение и пакетиране**. Процесите на пакетиране и съхранение на билките и лечебни растения са от изключително значение. За съхранение и опаковане има отделни складове за билките, в които не се използват дезинфекция, инсектициди или фунгициди. Прилага се вакуум, пара или почистване с вода под високо налягане.

Изсушените билки се съхраняват в складовете върху скари, палети, стелажи или рафтове по начин, който изключва възможността от замърсяване, увреждане и/или смесване. Подреждат се и се съхраняват по определени правила, така че отделните партиди да могат да бъдат идентифицирани по номерата им. Билки от ароматни или отровни лечебни растения се съхраняват в отделно помещение или поне разделени от останалите чрез

постоянни или временни прегради. В складовете за билки се извършва постоянен контрол за наличие на вредители. При появата им се провеждат мероприятия за тяхното унищожаване.

В билкозаготвителните пунктове и/или складовете за билки се забранява съхранение на други стоки или продукти, както и извършване на дейности, които не са свързани с обработка и съхранение на билки.

Опаковането на билки в България се извършва по различни начини - ръчно и / или машинно в зависимост от размера на фирмата и нейния производствен капацитет, вида на пакетираните билки, пазарния дял на компанията, наличието на кредитни линии и / или достъп до европейски програми за финансиране за закупуване на машини и оборудване за МСП, включително схеми за отпускане на безвъзмездни средства за земеделските производители по Програмата за развитие на селските райони и други фактори. Насипните билки се опаковат под формата на торбички и опаковки от биоразградим прозрачен материал, което позволява на клиента да види цвета или листата вътре в опаковката, или пликовете с отпечатана снимка на билката, съдържаща се в торбата.

Транспортирането на билки се извършва с превозни средства, които са чисти, сухи и при нужда покрити с водонепропусклива материя. То трябва да става по начин, който изключва опасността от замърсяване или повреждане. Билки могат да се превозват заедно с други стоки само ако са осигурени необходимите условия за предпазване от замърсяване и контакт между билките и останалите стоки.

Разпространението и дистрибуцията на билката се извършва по различни начини. Обикновено се извършва чрез предлагане:

- от складовете на събирачи / билкари и / или търговци в страната;
- от фабрики, където е организирано производството;

- в търговската и фармацевтичната мрежа на големите градове в страната;
- чрез Интернет - в онлайн магазини, на уеб страниците на производителите, в каталози за бизнес и за здравословна храна и бази данни за търговия и продажби;
- на международни панаири и на панаири на храни и напитки, организирани на национално ниво, включително специализирани изложби за билки като FesTEAval в София и „200 билки - 2 000 000 работни места" в Пловдив;
- в специализирани магазини за здравословна храна, по време на базари и в големи вериги с отделни места за предлагане на органична храна и добавки за спортисти;
- по време на презентации и семинари за здравословна храна, организирани от билкари и практикуващи алтернативна медицина;
- чрез куриерски услуги - за изпращане на по-малки пратки до крайни потребители и клиенти.

Налични данни за билките

Има недостиг на статистически и други официални данни за вземане на решения и формулиране на държавната политика към сектора. Данните за количествата продавани билки се събират само от Регионалните Инспекции по Околната Среда и Водите - подчинени на Министерството на Околната Среда и Водите на България, и доколкото регистрираните пунктове за обработка на билки ги предоставят в края на всяка година. Събирането на данни за митническия граничен контрол върху търгуваните количества е прекратено след присъединяването на България към ЕС през 2007 г., когато митническият контрол върху износа в страни от ЕС бе прекратен. Тъй като това беше единствената система за събиране на информация за видовете и количествата билки, изнасяни от страната, днес няма актуални данни.

Подобна е ситуацията и с Българския Национален Статистически Институт, който следи и обобщава данните в по-широки групи селскостопански продукти.

Освен данни на Асоциацията на билкарите в България за количествата и видовете преработени и изнесени билки въз основа на информация от членовете им, е трудно да се намери друга информация за сектора и от там да се приемат адекватни политики за неговото укрепване и развитие.

По отношение на лечебните растения ситуацията е подобна. В агростатиката са събрани само десет вида лечебни растения - роза, лавандула, мента, валериана, кориандър, копър, анасон, бял трън и градински чай. Няма информация за видове като жълт кантарион, лечебна роза, мурсалски чай и др., които са основната суровина за производството на лечебен чай. Ароматните и лечебните растения са признати за приоритетни видове и са включени в Програмата за развитие на селските райони 2014-2020 за подкрепа, но за повечето от тях статистически данни не се събират.

Липсата на информация за тези видове лечебни растения, описана като приоритетни за ПРСР 2014-2020, пречи на търсенето на суровини от производители и търговци, планирането и оценката на търсените и предлагани количества в страната и очакваната производствена цена. Това не улеснява фермерите да продават продукцията си. Това е пречка за планирането на отглеждането на лечебни растения в страната, както и за планирането на мерки, свързани с лечебните растения по Програмата за развитие на селските райони и други оперативни и финансиращи програми.

Има интерес земеделските производители да отглеждат лечебни растения, но липсата на информация за възможностите за реализация, пазарите и цените им пречат да правят това.

Сред търсените в чужбина наши билки са и шипките, но добивът им намаля заради прочистване на терените, използвани за пасища, за което стопаните получават субсидии. Все по-малко са и хората, които събират билки. Преди години са били над 300 000. Сега в активните месеци са 100 000 души, предимно от районите с висока безработица като

Разград, Търговище и Шумен. Половината от тях са хора с ниско образование от малцинствени групи.

Г-н Иван Цицелков от Асоциацията на билкарите казва, че " Основният проблем е липсата на берачи и на организирани курсове по билкарство. След като старите билкари си отидат, след тях никой не наследява бизнеса им." Това, което може да се направи е парите, които се събират от горски такси, да се реинвестират в бранша под формата на образователни курсове. Сега парите потъват в бюджета, никой няма информация какви средства са събрани от горски такси.

От Асоциацията настояват и за държавна подкрепа на билкарството, както е в Полша и Сърбия например, където има дотации за сектора. В противен случай страната ще губи все повече позиции на международните пазари. Сега най-големите конкуренти на българските износители са фирми от Румъния,Турция, Египет и Китай.

Таблицата по-долу показва тенденциите за областите в системата за контрол през последните две години:

Таблица: Площи включени в система на контрол, ha

	2016	**2017**
Общи площи в системата на контрол	160 635	136 629
* Диворастящи култури	307 995	272 819

*Източник: Министерство на Земеделието, Храните и горите, по данни от годишните отчети на контролерите на биологичното производство.

Диви култури - гъби, билки и горски плодове се събират от сертифицирани екологично

чисти площи, но площите не се обработват и не се включват в колоната "Общи площи в система на контрол".

Сертифицираните екологично чисти площи, от които са събрани диви плодове, билки и гъби през 2017 г., възлизат на 272 819 ha, и са с 11,4% по-малко в сравнение с предходната година.

Площите, заети от технически култури в система на контрол през 2017 г. са 22 998 ha (включително площи с маслодайна роза, ароматни култури, лечебни растения и подправки). В сравнение с 2016 г. има спад от 7 514 ha или близо с 25%. В площите с ароматни култури, лечебни растения и подправки има спад с 1,230 ha на годишна база до 16 859 ha. Най-голям дял от тази група култури заемат площите с лавандула, които възлизат на 4 346 ha, следвани от тези с кориандър 3 906 ha и копър 3 438 ha.

Износ на билки и лечебни растения

Всяка година в страната се събират и обработват между 15 000 и 17 000 тона лечебни растения и билки, от които около 90% се изнасят. Тези резултати поставят България на първо място в Европа и на едно от първите места в света по количество изнесени билки, според публикация на уебсайта на Министерството на околната среда и водите през юни 2016 г.

България е сред първите пет европейски държави, които изнасят билки и подправки в Европейския съюз, според Асоциацията на билкарите. Българите изнасят билки в европейски страни като Полша, Унгария и Сърбия. В същото време обаче през последните няколко години в индустрията са се натрупали проблеми, които биха могли да доведат до срив в производството и страната да загуби своята конкурентоспособност на

международните пазари.

През последните години събирането и износът на диворастящи билки в България намалява. Въпреки това страната все още е сред водещите европейски държави по този показател. През 2018 г. са изнесени 9 000 тона диворастящи сухи билки, а през 2017 г. - 12 000 тона. Страната е изключително богата на лечебни растения, ценени високо в чужбина и неслучайно износът за предходната година надхвърля 10 милиона евро. Българските билки се изнасят в близо 30 страни. Най-търсени са копривата - корени и листа, липа, маточина и глог. Повечето български билки се продават в Германия, Франция и Испания.

Повечето от диворастящите билки се изнасят в Германия, където се предлагат на местния пазар като билки и като краен продукт под формата на чай или се използват в хранителната, козметичната и фармацевтичната промишленост на тази страна. Основната част от тях обаче се преработва, пакетира, трансформира в нов краен продукт и се реекспортира от Германия на далечни пазари като САЩ и Япония.

Сред най-търсените билки в чужбина е липовия цвят, заради силния си аромат. Качеството и търсенето определят и по-високата цена на тази билка. Тя се изкупува най-скъпо от всички билки в страната. През последните месеци част от купувачите плащат до 5 лева (равни на около 2,5 евро) за килограм.

Други пазари, за които България изнася билки, включват Полша, Египет, Бразилия, Аржентина и Япония.

По отношение на официалната статистика износът и вносът на билки са включени в по-широки групи за статистически цели и следователно не могат да бъдат предоставени конкретни цифри за обема на износа им от страната, включително за обема на култивираните билки.

Групата на лечебните растения и билки е посочена като една от групите с потенциал за износ от България според Международния търговски център (ITC).

Графиката по-долу представя анализа на износния потенциал на сектора на лечебни растения и билки в България:

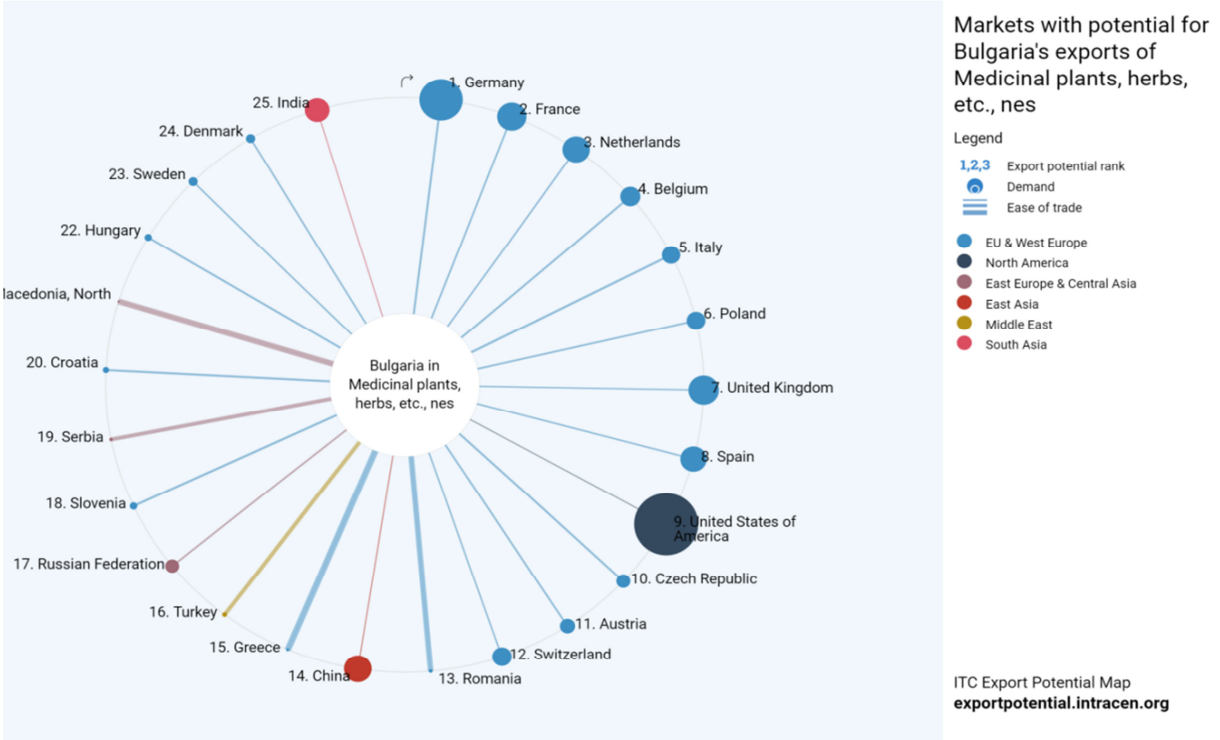

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=1211XX

Пазарите с най-голям потенциал за износ от България на 1211XX Лечебни растения, билки и др. са Германия, Франция и Холандия. България има най-близки експортни връзки с Гърция. Съединените американски щати са пазарът с най-голям потенциал за търсене на 1211XX Лечебни растения, билки и др.

Следващата диаграма показва позицията на този сектор с препратки към страните, отговарящи на изискванията по оперативната програма на Черноморския басейн:

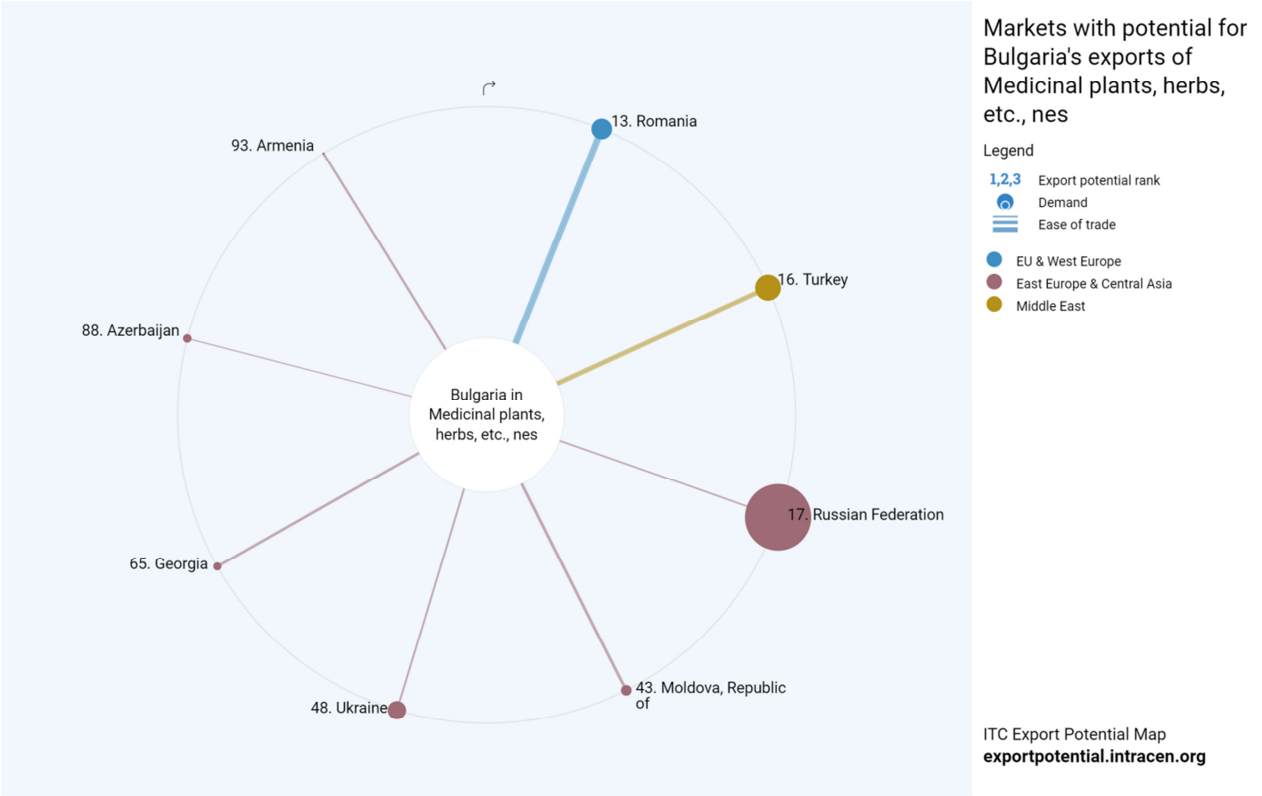

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC):
https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=1211XX

Графиката показва, че секторът има експортен потенциал за Румъния. Българските билки и лечебни растения не са конкурентоспособни по отношение на другите страни в Черноморския басейн. Това е така, защото съответните страни също произвеждат и изнасят билки въз основа на сходния географски климат, почва, вода и други условия. Освен това транспортните връзки между България и тези страни не са добре уредени. Ситуацията с транспортните тарифи и митници с тези страни е по-тежка, отколкото ситуацията със страните членки на ЕС, които са предпочитана експортна дестинация за България, поради свободния обмен на стоки и хора.

Няма създадена билкова борса, която да заявява търсенето и цената не само за български, но и за чуждестранни компании, които по друг начин не могат да бъдат пуснати на пазара на билки в България.

Износът на лечебни растения, билки и др. на Световния пазар според Международния търговски център е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	**43.3 млн**
Фактически износ	**29.9 млн**
Нереализиран потенциал	**21.1 млн**
Световен износ	**2.7 млрд**
Български износ	**29.9 млн**

Както се вижда от таблицата, България поема голяма част от световния износ на лечебни растения, билки и др. Въпреки това има повече от 21 милиона щатски долара нереализиран потенциал.

Специфичният износ на България на лечебни растения, билки и др. на румънски пазар е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	**1.2 млн**
Фактически износ	**434.7 хил**
Нереализиран потенциал	**775.8 хил**
Румънски износ	**3.0 млн**
Български износ	**29.9 млн**

Експортен потенциал на тази група стоки има и към Грузия, което се предпочита от близостта на териториите на държавите.

Българският износ на лечебни растения, билки и др. на грузинския пазар е представен по-

долу:

Експортен потенциал	**35.6 хил**
Фактически износ	**26.6 хил**
Нереализиран потенциал	**9.0 хил**
Грузински износ	**2.2 млн**
Български износ	**29.9 млн**

Данните от таблицата показват, че има потенциал за износ на лечебни растения и билки от България към Грузия. Факторите, които са повлияли върху търговията между двете страни, като транспортна инфраструктура, митнически и търговски режими, сертифицирането и етикетирането на продуктите и т.н., се нуждаят от допълнително внимание и създаване на правителствени политики за благоприятстване на условията за внос и износ между двете съседни страни.

Резултати от анализ на пазара

Въз основа на информацията за производството и предлагането на пазара на билки и лечебни растения, която беше представена в предишните глави на настоящото проучване, някои фактори, които влияят върху сектора, могат да бъдат изведени в SWOT анализ. SWOT анализът (силни и слаби страни, възможности и заплахи) е рамка за идентифициране и анализ на вътрешните и външните фактори, които могат да окажат влияние върху жизнеспособността на даден проект, продукт, място или лице. Следващата таблица представя компоненти и фактори на SWOT анализа, които бяха идентифицирани за целите на анализа на пазара на билки и лечебни растения в България:

SWOT Анализ	
СИЛНИ СТРАНИ	**СЛАБИ СТРАНИ**
❖ Наличие на голямо разнообразие от диворастящи и култивирани билки; ❖ България е на първо място в Европа и на едно от първите места в света по количество изнесени билки;	❖ През последните години събирането и износът на дивирастящи билки в страната намалява. Въпреки това България все още се нарежда сред водещите европейски страни по този показател. През 2018 г. износът на диви билки е 9 000 тона, а през 2017 г. - 12 000 тона. Страната е изключително богата на лечебни растения, ценени високо в чужбина и износът за 2018 г. надхвърля 10 милиона евро;

❖ В България има добра законодателна рамка, която регулира природните ресурси и тяхното използване в страната. Основните закони в България, които се фокусират върху опазването и регулирането на събирането, обработката, съхранението и транспортирането на билки и лечебни растения, са регламетирани в: Закона за лечебните растения, в който са изброени 739 лечебни растения, Закона за биологичното разнообразие, Закона за защитените територии и Закона за горите; ❖ Налична финансова подкрепа за отглеждане на билки - българската флора е една от най-богатите и най-проучвани в Европа. Ценни за науката, както и за всеки, чийто поминък е свързан с билки, са и богатите архиви, различни колекции и хербарий, съхранявани в специализираните институти и университети, до които всички заинтересовани лица имат достъп.	❖ Шипките са билки, широко търсени в чужбина, но производството на им през годините намалява поради разчистване на земята, използвана за пасища, за която фермерите в България получават субсидии; ❖ Броят на хората, които събират билки също намалява. Преди години те са били над 300 000. През 2018 г. през активните месеци са били 100 000, предимно от райони с висока безработица като Разград, Търговище и Шумен. Половината от тях са хора с ниско образование от малцинствените групи. Според представители на Асоциацията на билкарите „Основният проблем е липсата на събирачи и организирани курсове по билколечение. ❖ Проблеми с берачите на билки - В България няма точни данни за броя на билкарите. Към 1989 г. се знае, че са около 400 000, и до днес стотици хиляди семейства разчитат на постъпленията от събирането, продажбата и закупуването на билки; ❖ Проблеми с преработването на билки - няма точни данни за количествата билки, които преминават през пунктовете за преработка на билки в страната. Според специалистите са повече от 17 000 тона годишно. Най-големите количества, с които се търгува са дива липа, глог, шипка, трън и коприва. Законът за лечебните растения предписва как да се организира закупуването и преработката на билки в специални пунктове, които са регистрирани в регионални инспекции на околната среда и водите. Той също така

През последните години се отглеждат нови видове билки с практични свойства, включително котешка стъпка, върбовка и други;	определя правила за събиране, сушене, транспортиране и съхранение. Необходими е да има обучение за събирачите. Малцина обаче са наясно с качеството на билките и че собствената им печалба зависи от грамотността на берачите. В България има много малко компании, които използват високотехнологично оборудване; ❖ Липса на добавена стойност към суровините от билки - в страната се извършва първична преработка на билки, като сушене, замразяване, рязане, опаковане, което не добавя повече от 5% от стойността. Същата е ситуацията и при максималната печалба на билкарите. Следователно, за да увеличат доходите си, те се стремят да изнасят все повече билки и често увреждат дивата природа. Вместо да се изнасят бали билки от страната, е необходимо да се изнасят преработени продукти, които имат много по-голяма стойност на пазара. Това означава повече работа, повече работни места и повече приходи за бизнеса, за икономиката и за държавата като цяло. Ако суровината в „изсушено“ състояние струва едно евро, в преработен вид като краен продукт може да струва 10-15 до 100 пъти по-скъпо. Към това трябва да се стремят компаниите в България; ❖ Липса на реклама на технологични и научни постижения в областта на преработката на билки и използването им в различни области. Държавата трябва да създава условия и да популяризира не само богатството на лечебните растения, но и това, че страната има институти, наука и производство, и да

	създава условия за развитие на капацитета за преработка на лекарства, хранителни добавки, козметика. Крайният продукт ще струва много, но ще съдържа наука, технологии и ноу-хау; ❖ Липса на статистически и други официални данни; ❖ Няма опит в маркетинга на продуктите; ❖ Няма създадена билкова борса, която да заявява търсенето и цената не само за български, но и за чуждестранни компании, които по друг начин не могат да бъдат пуснати на пазара за билки в България; ❖ Проблеми в производството на висококачествен семенен и посадъчен материал от билки и лечебни растения. Много производители на възпроизвеждащ материал нямат необходимите знания, опит и възможности за качествена сеитба и разсад. Измисленото назначаване на специалисти също е често срещана практика, тъй като се изисква от закона, регистрираните лица нямат необходимото образование; ❖ Парите, събирани от горски данъци, не се реинвестират в индустрията под формата на образователни курсове. Те потъват в бюджета и никой няма информация колко точно са те; ❖ Има и слабости по отношение на държавната подкрепа за билки. Например в Полша и Сърбия има субсидии за сектора. Подкрепата на държавата не е достатъчна и това кара страната да губи все повече и повече позиции на международните пазари; ❖ Природният ресурс е изчерпаем и използването

	му трябва да се регулира от няколко закона за опазване на диворастящите билки и култивирането на видове, които са защитени за събиране от природата. Култивирането е важно, тъй като е най-успешният подход за опазване на местообитанията на дивата природа и преодоляване на недостига на ресурси на някои видове растения. Това важи особено за видове, които са редки и застрашени, както и за тези, които се използват в особено големи количества. Вместо суровината да се събира от естествени местообитания в дивата природа, тя се добива от култивирани площи. Това осигурява висококачествена суровина от билки, която отговаря на изискванията за съдържание на биологично активни вещества; ❖ Преобладават малките, неконкурентни ферми, в които се отглеждат лечебни растения; ❖ Ниско ниво на механизация - оборудване за сушене и обработка; Недостатъчни познания за културите и технологиите за отглеждане; ❖ Липса на реални възможности за финансиране/субсидиране.

ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
❖ Има възможност за увеличаване на капиталовото потребление на билкови и лекарствени чайове в страната, тъй като цените на националното производство са сравнително ниски в сравнение с цените на вносни продукти от държави членки на ЕС и извън него; ❖ Възможностите се извличат и от други фактори, които включват иновативни разработки от нетрадиционни участници в сектора на търговията на дребно и услугите; ❖ Разглеждане на бъдещи стратегии и подходящи политики, позволяващи поддържане на устойчиво развитие на бързо променящата се европейска и глобална билкова икономика; ❖ Въвеждане на нови програми за професионално образование и сертифициране, за насърчаване младите хора към здравеопазването, използването на билки и лечебни растения в различни сфери (ароматерапия, хранене и др.); ❖ Въвеждане на различни видове награди за устойчивост; Културни мероприятия - Организиране и популяризиране на културни и други събития за обществото (книги, изложбени презентации и др.) чрез предлагане на билки по време на странични събития като лекции за здравословния начин на живот и ползите от билки и лечебни растения;	❖ Причината за изчезването на билките често е промяната на условията или унищожаването на местообитанията, ако има обезлесяване, интензивно земеделие, прекомерно пасище и строителство, изкуствено отводняване, изсушаване или наводняване на райони. Това се отнася за водолюбиви видове, като водна детелина, валериана, водна лилия. Орането и разчистването на ливади и пасища застрашават видове като гола сладкарска и лечебна иглика, както и широко разпространени видове като глухарче, шипка, трън и глог; ❖ Заплаха идва и от компании от чуждестранни компании от Румъния, Турция, Египет и Китай, които са най-големите конкуренти на българските износители, тъй като предлагат големи количества билки на по-ниски цени; ❖ От гледна точка на предлагането, очакваният отговор за нарастващото търсене може да не е толкова лесен, колкото в миналото,

❖ Създаване на национални мрежи за специализирани магазини за търговски марки на биологично отглеждани билки и лечебни растения - Създаване на специализирани щандове за био култивирани билки в хранителни магазини, които да бъдат близки до клиентите, както и отваряне на специализирани магазини за здравословна и органична храна в национален мащаб за насърчаване на здравословния начин на живот и увеличаване на потреблението; ❖ По-добрите законодателни рамки и държавната подкрепа са важен фактор за увеличаване на възможностите пред развитието на сектора.	предвид възможните ограничения за наличието на подходяща земя за отглеждане на билки в страната.

Подходи за маркетингови стратегии

За да се осигурят благоприятни условия за производство и отглеждане на лечебни растения и билки, основните дейности на производителите трябва да се съсредоточат върху борбата с плевелите, мониторинга за развитието на болести и вредители, осигуряването на вода и хранителни вещества.

В ранните етапи на развитие най-голямата опасност е разрастването на плевелите - прилага се механична борба - плевене, копаене, изгаряне.

Болести и вредители - Биологична борба след установяване на прага на икономическа вреда.

Общите принципи на производствените стратегии за развитие на сектора могат да включват:

1. Принцип на диверсификация - човешкото въздействие върху аграрните екосистеми трябва да бъде насочено към тяхното стабилизиране. По-малко концентрация и специализация на производството. Създаване на смесени стопанства.

2. Прилагането на продукти за растителна защита се извършва на принципа на разумна минимална достатъчност (само толкова, колкото е необходимо и само когато е неизбежно).

3. Адекватност в системата за растителна защита. Подходи, методи и инструменти, които най-добре отговарят на биологичните характеристики на вредителя.

Фирмите износители на билки не обявяват цени и не се договарят своевременно, а се занимават основно с поръчки в последния момент, което прави пазара с големи дисбаланси и колебания в цените. Това от своя страна спира процеса на отглеждане на билки, тъй като в условията на несигурност в търсенето и цените никой не иска да се ангажира с отглеждането на билки, особено многогодишни.

В България няма развита преработвателна индустрия в областта на лечебните растения и билките. Почти всички билки отиват в развитите страни за преработка. Те произвеждат крайни продукти и по-голямата част от печалбата остава при тях. Чаят, лекарствата, добавките и козметиката от българските билки се завръщат тук, а българите ги купуват на много по-висока цена.

В България се извършва първична обработка на билки като сушене, замразяване, рязане, опаковане, което не добавя повече от 5% стойност. Така е и при максималната печалба на билкарите. Следователно, за да увеличат доходите си, те се стремят да изнасят все повече билки и често увреждат дивата природа.

Маркетинговите стратегии за увеличаване на износа на лечебни растения и билки трябва да отчитат желанието на производителите да получат повече добавена стойност за своето

производство, като по този начин да получат висока цена от износа. В тази връзка подходящите подходи за маркетингови стратегии могат да бъдат:

- Преработката на билки да се извършва в районите, където те се отглеждат и събират, за да могат местните хора да получат повече работа и по-добър доход, както и да оценят и разглеждат билките като бизнес възможност;
- включване на лечебни растения и билки в състава на заготовки и полуготови продукти, които да бъдат изнасяни вместо като суровина;
- закупуване на лицензи и права от западни компании за производство от местни билки на лекарства, хранителни добавки, козметика и др. в България, които да бъдат изнасяни като готови продукти;
- Използване на нови технологии за онлайн маркетинг на лечебните свойства и качества на българските растителни продукти;
- Проучване на специфични пазарни ниши в Европа и Черноморските страни за продажба на заготовки и готова продукция;
- Промотиране на здравословния начин на живот въз основа на храни и добавки от билков произход, което ще увеличи търсенето на български продукти на международните пазари.

Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране

По-голямата част от билките, които се изкупуват, търгуват и преработват в страната се събират от дивата природа. Тя е много щедра, но не е неизчерпаема. При неразумно и прекомерно ползване на находищата лечебните растения намаляват и могат да изчезнат. Важно е да се опазват и управляват, така че да се осигури тяхното възобновяване и дългосрочно ползване. Заплахите за лечебните растения са различни и често съчетават няколко отрицателни фактора. Повечето са последица от човешката дейност и водят до намаляване на запасите от определен вид растение. Така някои видове стават редки и изчезват. Причина за изчезване често е промяна в условията или унищожаване на местообитанията, когато се изсичат гори, при интензивно земеделие, прекомерна паша,

строителство, изкуствено отводняване и пресушаване или заливане на площи. Разораване и разчистване на поляни и пасища застрашават видове като гол сладник, и лечебна иглика, както и широко разпространени видове като глухарче, шипка, трънка, глог. Строителстовото върху пясъчните дюни, утъпкването от туристи и разчистването на плажовете унищожава местообитанията на жълта папаронка и приморски ветрогон. Масово и прекомерно събиране (свръхексплоатация) за лечебни и декоративни нужди, особено, когато като билка се събират корени и цели растения, застрашава видове като венерин косъм, снежно кокиче и тинтява. Видове като силивряк, златовръх, мурсалски (пирински) чай са редки, защото виреят при много специфични условия – на влага, слънчево греене, температура, вид почва, на които отговарят много малко местообитания. Други лечебни видове са редки, защото трудно се възпроизвеждат и бавно нарастват. Такива са жълтата и петниста тинтява, чиито млади растения цъфтят и образуват семена за размножаване чак на осмата година от поникването. Мечото грозде пък нараства много бавно, а от него се събират листа, като се отрязват целите стръкове и така се унищожават растенията. При блатното кокиче младите растения цъфтят и дават семена, чрез които се размножава на 5–6-та година. Кокичето се размножава и вегетативно с луковици, но луковицата се дели и дава дъщерни луковички, чрез които вида се размножава едва на 8–10-та година.

За да се преодолеят тези рискове, е необходимо:

- да се въведе биологично отглеждане на най-търсените за износ билки;
- да се организират кампании за повишаване на осведомеността сред производителите на билки и събирачите за вредите от прекомерното събиране на дивите билки;
- осигуряване на финансиране за организиране на образователни курсове и обучения за участниците в процеса на производство и събиране на билки, за повишаване на техните знания и умения, което всъщност ще помогне за използването на ценния природен ресурс;
- разпределение на средства за инвестиции в сектора от европейско и национално

финансиране с цел справяне с и смекчаване на негативните ефекти от изменението на климата;

- засилване на контрола и личната отчетност за нарушения на секторните закони и разпоредби.

Констатации и Препоръки

Основните изводи от анализа на сектора на лечебни растения и билки могат да бъдат обобщени в следващите редове:

- Билките имат експортен потенциал и способността да създават икономически растеж и заетост в селските, отдалечени и планински райони.
- Страната има добра законодателна рамка, която управлява отглеждането и преработката на лечебни растения и билки.
- Отличните природни и климатични условия в страната допринасят за разнообразието от билки в дивата природа и възможността за тяхното култивиране.
- Българската флора съдържа над 4100 вида висши растения, от които около 760-770 вида (19%) са лечебни. 270 вида билки са суровина за фармацевтичната, парфюмерийната, козметичната и хранително-вкусовата промишленост.
- Има търсене на български билки на европейските и международните пазари поради високото качество и полезни съставки в тях и ниската цена, на която се търгуват като суровина.
- В резултат на тенденциите за здравословно хранене и екологичен начин на живот, търсенето на храни и продукти от билков произход се увеличава, което отваря възможности за българските производители и търговци на билки.
- В сектора има проблеми, свързани с недостига и ниските умения на работната ръка в селските и планинските райони в резултат на застаряването и намаляването на населението в тях.

- В сектора има ниско ниво на механизация и автоматизация на процесите, поради липса на средства за инвестиции в нови технологии.
- Недостатъчно финансиране за сектора по Националната програма за развитие на селските райони.

Основните препоръки от анализа за по-нататъшно развитие на сектора на лечебните растения и билки са:

- Необходимо е да се насърчава и повишава осведомеността на населението относно възможностите за създаване на устойчив растеж, заетост и генериране на доходи от лечебни растения и билки в страната на базата на производство на продукти с добавена стойност с билков произход.
- Част от приходите, генерирани от таксите за събиране на билки в горските територии, трябва да бъдат насочени към подобряване на образованието и уменията на събирачите и производителите на билки.
- За да се запази биоразнообразието в страната, е необходимо да се насърчава биологичното отглеждане чрез различни форми на държавна подкрепа и законодателни изменения.
- Да се увеличи производството и пускането на пазара на различни билкови продукти за здравословно хранене и природосъобразен начин на живот чрез подпомагане на процесите на научноизследователска и развойна дейност в тази област.
- Да се разпределят средства от европейски и национални фондове за въвеждане на иновации, изследвания и технологии, включително подкрепа за изследователски институти и лаборатории за тестване на нови билкови продукти от местни източници.
- Осигуряване на данъчни преференции за стартиращи предприятия в селските и планинските райони, с цел привличане на квалифицирани работници.
- Да се отпускат средства от държавния бюджет за популяризиране и участие в специализирани международни изложения и панаири на производители на билки и свързаните с тях продукти.

Източници

- Комисията на Европейските общности (11 април 2007 г., Брюксел) „Черноморска синергия - нова инициатива за регионално сътрудничество“, извлечено от https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF
- Европейска комисия. ОСП във България, извлечено от https://ec.europa.eu/info/publications/cap-your-country_en
- Косарев А. Н., Гончаров В. П., Фомин Л. М. „Черно Море“, извлечено от https://www.britannica.com/place/Black-Sea
- Европейска комисия. „Информационен лист по програма за развитие на селските райони за 2014-2020 г.“ извлечено от https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/key-policies/common-agricultural-policy/rural-development/country/bulgaria_en
- Закон за статистиката (19 Януари 2018, Държавен вестник № 7) извлечено от https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134668297
- Фондация „ Информация и природозащита“. „Лечебните растения – природно богатство, лек и поминък“ извлечено от http://susherbsbg.eu/wp-content/uploads/mediabook/narachnik_jurnalisti.pdf
- Закон за лечебните растения (1 Декември 2017г., Държавен вестник № 96) извлечено от https://lex.bg/laws/ldoc/2134916096
- Закон за опазване на околната среда (15 Октомври 2019г., Държавен вестник № 36) извлечено от https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135458102
- Закон за биологичното разнообразие (27 Ноември 2018г., Държавен вестник № 98) извлечено от https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135456926
- Закон за горите (8 Март 2011г., Държавен вестник № 19) извлечено от https://lex.bg/laws/ldoc/2134178816
- Закон за защитените територии (3 Януари 2019г., Държавен вестник № 1) извлечено

от https://www.lex.bg/index.php/mobile/ldoc/2134445060

- Министерство на земеделието, храните и горите, годишни отчети за състоянието и развитието на селското стопанство
- Наредба № 2 / 20.01.2004 г. на Министерството на околната среда и водите за правилата и изискванията за събиране на билки и генетичен материал от лечебни растения, Държавен вестник № 14 / 20.02.2004г.
- Заповед №РД-88 / 20.01.2019 г., Министерство на околната среда и водите
- Международен търговски център, web-site www.intracen.org
- Министерство на земеделието, храните и горите. „Програма за развитие на селските райони 2014-2020 г.“
- Статистическата служба на Евростат на Европейския съюз, извлечено от https://ec.europa.eu/eurostat/data/database
- Български Национален Статистически Институт – уебсайт https://www.nsi.bg/en

ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА СЪС СИРЕНЕ В СТРАНАТА

Снимка: https://www.wallpaperflare.com/

Въведение и история

Бяло саламурено сирене или просто сирене е млечен продукт, създаден в България и разпространен в държавите на Балканския полуостров, бившите съветски републики, Турция, Гърция, Арабския свят, а също и в Мексико. Приготвя се от краве, овче или козе мляко, което се заквасва и впоследствие съхранява в саламура.

То е традиционно за България и има неповторими вкусови качества, уникални сред другите произвеждани в отделни страни саламурени сирена. То е основна храна за населението и се използва както за директна консумация, така и в рецептите на разнообразни национални кулинарни изделия, в повечето от които не се подлага на допълнителна термична или друга, обезвреждаща микроорганизмите обработка.

Бялото саламурено сирене е една от характерните български храни и неизменна част от трапезата от древни времена. Сравнително лесният му начин за направа е довел до широкото му разпространение – всяко домакинство, отглеждащо млекодайни животни, е произвеждало сирене. През 1915 г. се появяват и първите мандри, които тогава използват занаятчийски метод на работа. Макар че традиционно по българските земи в миналото като изходна суровина за сирене се е използвало овче мляко, днес ¾ от произвежданото сирене е краве. Това се дължи на промените, настъпили в селското стопанство след 9-ти септември 1944 г., когато малките мандри (над 3000 по онова време) се национализират и се заменят от огромни млекокомбинати, които налагат индустриалното производство на краве мляко, а оттам и на краве саламурено сирене. Въпреки това, най-висококачествено и трайно саламурено сирене се получава от овче и смес от овче и козе мляко.

Съставът на сиренето е сложен и разнообразен – някои от веществата, съдържащи се в него, преминават от млякото, други се внасят допълнително (като готварска сол например), а трети се образуват и натрупват по време на зреенето и съхранението.

Неотдавна с активна обществена подкрепа бе преработен Българският държавен стандарт за бялото саламурено сирене в традиционния му български вариант, като в новата редакция на документа са включени сирената от овче, краве, козе и биволско млека и оригиналната технология на производство, проверена през десетилетията на промишлено производство. Това сирене не се произвежда от сурово мляко, както е било прието в далечното минало в домашни условия, а суровината за него задължително се пастьоризира. Това гарантира в голяма степен микробиологичната безопасност от присъствие на бактериите на туберкулозата, бруцелозата, салмонелозата, листериозата и други инфекции от типа на зооантропонозите, свързани с консумацията на млечни продукти. Независимо от тази гаранция, в новия стандарт е включен модерният за Европа и другите развити страни критерий за безопасност Listeria monocytogenes, макар че технологията изключва вероятността от нейното развитие в продукта, а именно – комбинацията от термична преработка на суровината и сериозен процес на биологично

зреене, който води не само до натрупване на органични киселини в концентрации, несъвместими с развитието на микроба, но се явява и чисто биологичен феномен на конкуренцията на благородната сиренарска микрофлора с патогенни микроорганизми, включително и листерии. Тези микробиологични процеси са много сложни, недобре проучени, протичат под заплахата от първично и вторично микробно контаминиране на суровината с разнообразни микроби, идващи както от екосистемата, така и с антропогенен характер

Състояние на производството на сирене в страната

Производството на мляко (краве, биволско, овче и козе) има стратегическо значение за България. Млякото е жизнено важен продукт, присъстващ в ежедневното хранене, но освен социалния и здравословен ефект, млечния сектор допринася за осигуряването на постоянни работни места в селските райони, както и за опазването на околната среда. България е единствената страна, членка на ЕС, която изпълнява около 65% от квотата си, т.е. произвежда по-малко от равнището за вътрешна консумация.

Данните от отдел „Агростатистика“ към МЗХГ, за период от 2012г. до 2016г. показват разнопосочни тенденции. Общия брой на говедата се колебае през годините, без да се забелязва някаква трайна тенденция. При кравите, макар и незначително, броя им нараства до 357 хил. броя. Общия брой на овцете също се колебае през разглеждания период, без обаче колебанието да показва някаква устойчивост и тенденция в броя на овцете. Биволите нарастват двойно, сравнявайки 2012 и 2016г. от 5,7 хиляди до 13 хиляди. При общия брой на козите, тенденцията е обратна, като общия им брой намалява значително с почти 60 000 бр., което на фона на размера на стадото представлява намаление с 20%. Броят на стопанствата заети в производството на мляко през 2015 г. продължават тенденцията на намаление. При млечно говедовъдните стопанства те намаляват с 12 225 броя (27%), което е сходно с 26% намаление в сравнение с предходната

2014 г. Намалението е основно при стопанствата под 20 животни. Млечните овцевъдни стопанства намаляват с 9 119 броя (19,6%) през 2015 г. В сравнение с година по-рано темпът на намаление се забавя. Принципно намаляват почти всички групи стопанства, без най-големите (с над 100 животни). Значително увеличение отчита отдел „Агростатистика" към МЗХ при животните отглеждани по биологичен начин. Изменението при броя на говедата за периода 2014 -2016 г. е от 1 622 на 9 134 животни.

Общо в страната през 2015г. са произведени 1 118 704 тона мляко, като от него 998 093 тона е кравето мляко. Броят млекопреработвателните предприятия в България е 215 бр. през 2015г. В сравнение с 2000 г. броят им е намалял с около 52% (от 445 броя). Продуктовия асортимент на преработвателните предприятия е сравнително малък и доста традиционен, не се отличава с никакви специфики и уникалности, за да се стреми към конкретно ценово и специфично нишово позициониране, поради което се изправя пред масовия конкурентен натиск.

В млечната промишленост в страната през 2015г. в 215-те млекопреработвателни предприятия са заети 6 792 служители и работници, наети на трудов договор. През 2015 година общата стойност (без ДДС) на реализираните продукти от млекопреработвателните предприятия е 701.3 млн. лева. От декларираното количество мляко през 2015г. общо преработеното в млекопреработвателни предприятия е 523 млн. литра. От него 94% е краве, 3,6% – овче, 1,5% – козе и 0,6% – биволско. Незначително увеличение спрямо 2014 г. има при преработеното количество краве мляко с 2,7%, при козето – с 1,4%, при биволското – със 7,8%. Преработеното овче мляко намалява на годишна база 2015/2014г. с 25,1%.

От произведените млечни продукти най-голямо като обеми е количеството на произведеното кисело мляко, пакетирано прясно мляко и бяло саламурено сирене. Тенденцията, която се откроява е увеличение на произведеното пакетирано мляко на годишна база с 15% сравнявайки 2014 и 2015г. При киселото мляко също се наблюдава

увеличение в произведените количества с малко над 6%. В този сегмент най-чувствително се увеличава произведеното биволско мляко – с 91%. По – малко е увеличението на произведеното сирене през 2015г., като то достига до 67 718 тона. През 2016 година, положителна тенденция е стремежа на преработвателните за разнообразяване на продуктите особено в гамата от сиренета, които са различни от традиционното бяло саламурено сирене и кашкавал.

Потреблението на член от домакинството при основните млечни продукти през годините намалява. Най-значимо е намалението при консумацията на прясно мляко, като при консумирани от почти 21 литра на глава от населението към 2010г., през 2016г. консумацията спада до 17,3 литра. Консумацията на сирена се задържа почти на постоянно ниво – 11,8 кг./човек през 2016г. Продължаващото устойчиво намаление на населението в страната, трудно може да промени сегашното ниво на потребление и съответно очакванията за нивото на вътрешно търсене на мляко и млечни продукти.

Потребление на млечни продукти в страната за периода 2010-2016г.:

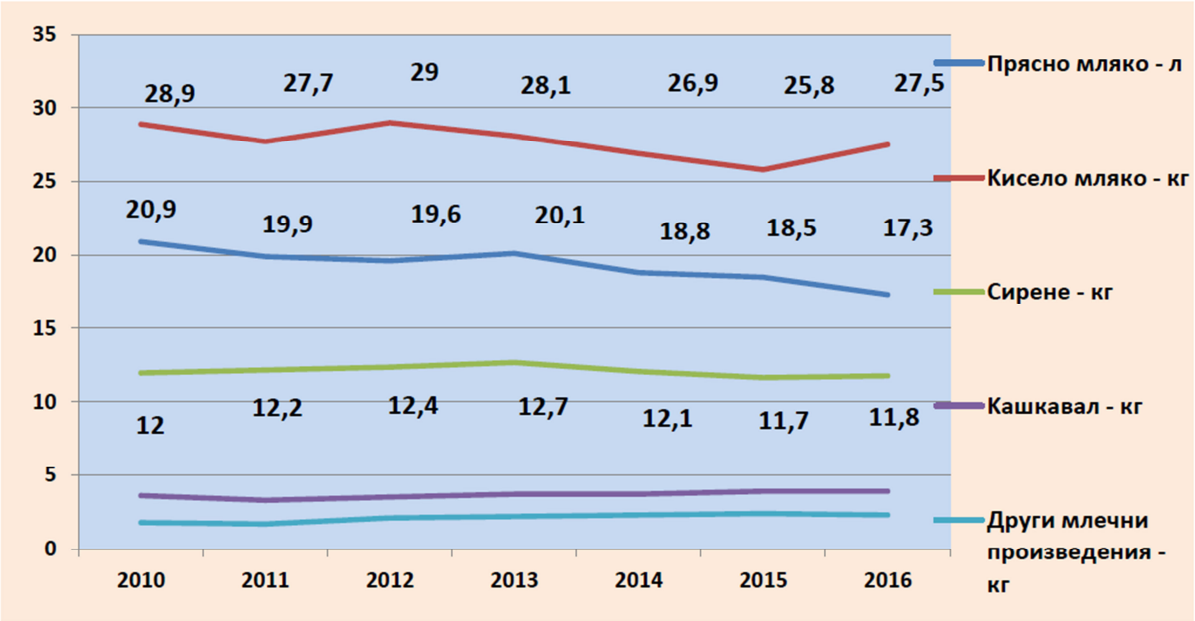

Източник: Национален Статистически Институт (НСИ)

При потреблението на млечни продукти от домакинствата, потреблението на кисело мляко, прясно мляко и сирене е най-голямо. По данни на НСИ, през 2018 г. потреблението на лице от домакинство на повечето основни млечни продукти е около или над нивата от предходната година.

Средно потребление на мляко и млечни продукти на лице от домакинство през периода 2016 – 2018г.

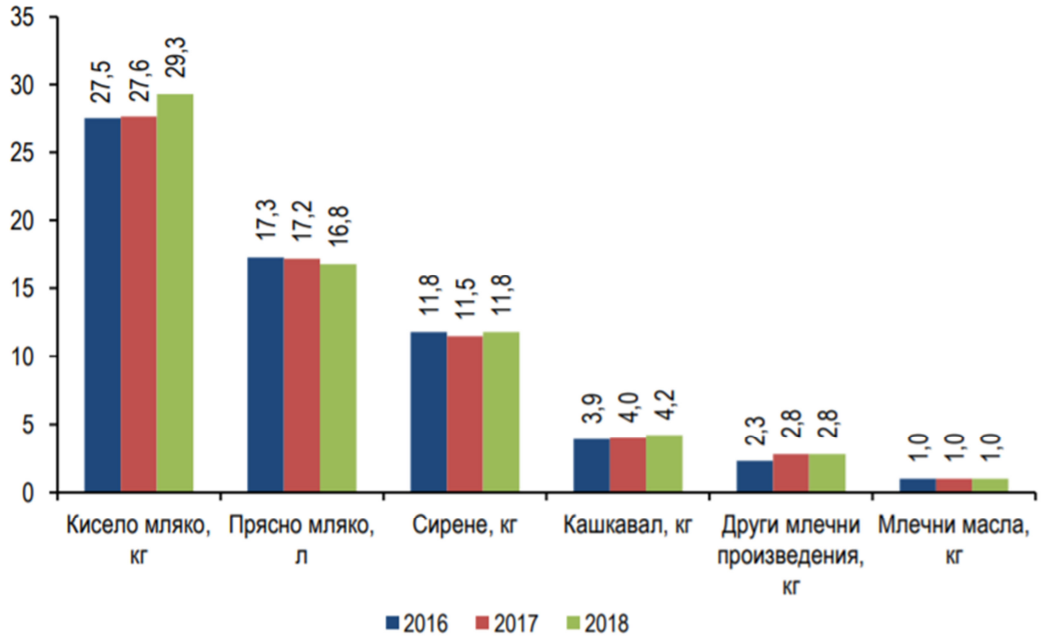

От средата на 2012 г. кривата на цената на кравето сирене има устойчив възходящ тренд, който се запазва през цялата 2013 г. и първите два месеца на 2014г. До края на 2014 г. с известни колебания кривата се движи надолу, а през 2015г. цената на кравето сирене остава стабилна и се движи в тесни граници от 5,30 – 5,60 лв./кг. През 2016 г. се запазва стабилният характер на цената на кравето сирене и с незначителни колебания се движи около ниво от 5,50 лв./кг. В началото на 2016 година цената тръгна от ниво 5,47 лв./кг. Известно движение в двете посоки се наблюдава през пролетта и лятото, а през есента и зимата кривата отново се стабилизира. В края на месец декември стойностите са били

5,53лв./кг.

Следващата диаграма показва колебанието на цената на едро на сирене през различните месеци на 2016 г.:

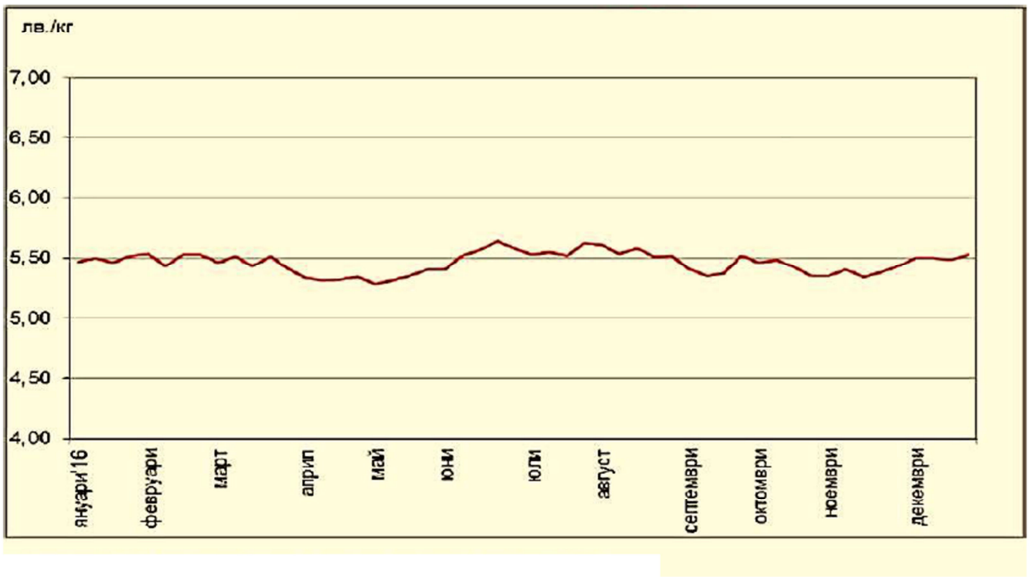

Следващата диаграма показва колебанията в цената на едро на краве сирене за периода 1999-2016г.

Източник: Годишен отчет на Държавна комисия за борсите и пазарите 2016 г.

През 2018 г. всеки българин е изял по средно 29,3 кг кисело мляко, като година по-рано количеството е било 27,6 кг. Увеличение се отбелязва и при сиренето и кашкавала – съответно с 2,6% и 5%. Сиренето на трапезата става от 11,5 кг за 2017 г. на 11,8 кг на човек от населението за 2018 г. При кашкавала скокът е с по 200 г. на лице от домакинство. Потреблението на млечни масла и други млечни произведения – подсладени млека или продукти с добавки, се задържат на нивото от предходната година. Така на всеки един човек се падат по 2,8 кг. от другите млечни произведения и по 1 килограм масло на глава от населението.

Спрямо първото шестмесечие на 2018 г., наличните данни за същия период на 2019 г. сочат увеличение на средното потребление на лице от домакинствата на сирене – с 3,5%, до 5,9 кг/лице, запазване потреблението на кисело мляко – на 14,5 кг/лице и намаление на консумацията на прясно мляко.

Производството на течно пакетирано мляко през 2017 година е най-високо в Южен централен район, като делът на този район спрямо общото производство на течно пакетирано мляко на национално ниво е 48%. В Южния централен район се отчита и най-високо производство на натурално кисело мляко с дял от 38% от общото производство на продукта на национално ниво, както и най-високо производство на кашкавал, представляващо 37% от цялото производство.

Най-много бяло саламурено сирене е произведено в Северния централен район, покривайки 35% от общото производство на национално ниво. Въпреки това, за този район е отчетен спад от 7% в производството на този продукт спрямо 2016 г.

Производството на основни млечни продукти през 2017 г. по статистически райони (NUTS 2) е представено в следващата таблица:

Продукти	Северо-западен раътон	Северен Централен район	Северо-Източен район	Юго-Източен район	Юго-Западен район	Южен Централен район	България
Течено пакетирано Мляко (хил. литри)	8 622	5 002	11 557	316	11 222	34 141	70 860
Натурално Кисело мляко (тона)	10 982	33 704	15 208	7 281	22 769	56 169	146 113
Бяло саламурено Сирене (тона)	4 678	20 135	8 572	4 467	1 325	18 289	57 577
Кашкавал (тона)	1 730	3 657	939	8 304	709	9 119	24 458

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“, анкета „Дейност на млекопреработвателните предприятия в България през 2017г.“

На графиката по-долу може да се види производството на бяло саламурено сирене за 2017 г. по статистически райони / тона

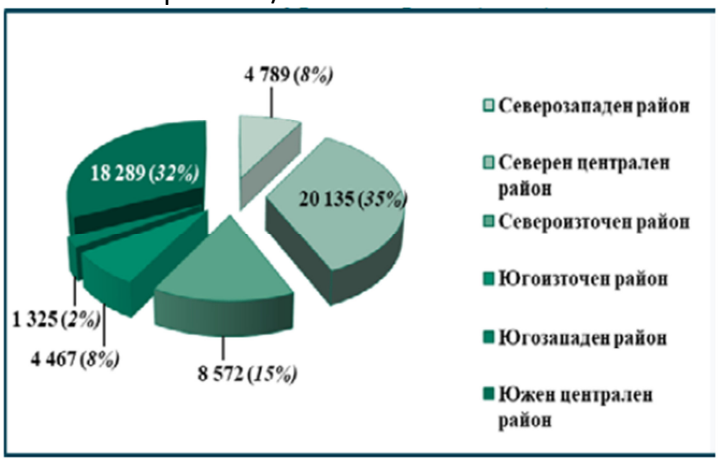

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“, анкета „Дейност на млекопреработвателните предприятия в България през 2017г.“

Ситуацията в ЕС

Страните с най-голям обем на консумация на прясно сирене през 2018 година са Италия (967 хил. тона), Франция (585 хил. тона) и Германия (548хил. тона), на които се пада 52% от общото потребление. Тези държави са последвани от Обединеното кралство, Полша, Испания, Белгия, Холандия, Чехия и Швеция, които заедно представляват още 37%.

Приходите от пазара на прясно сирене в Европейския съюз възлизат на 12,6 млрд. долара през 2018 г., като остават стабилни спрямо предходната година. Тази цифра отразява общите приходи на производителите и вносителите (без логистичните разходи, разходите за маркетинг на дребно и маржовете на търговците на дребно, които ще бъдат включени в крайната потребителска цена). Като цяло консумацията на прясно сирене продължава да показва сравнително стабилна тенденция. Най-значимият темп на растеж е регистриран през 2014 г. с ръст от 15% спрямо предходната година.

Страните с най-високи нива на консумация на прясно сирене на глава от населението през 2018 г. са Италия (16 290 кг на 1000 души), Белгия (13 307 кг на 1000 души) и Полша (10 450 кг на 1000 души). От 2007 г. до 2018 г. най-забележимият темп на растеж по отношение на консумацията на прясно сирене на глава от населението, сред основните страни консуматори, е постигнат от Холандия, докато останалите лидери имат по-скромни темпове на растеж. Воден от нарастващото търсене на прясно сирене в Европейския съюз, пазарът се очаква да продължи тенденцията на нарастване на потреблението през следващия седемгодишен период.

В ЕС производството на сурово мляко се е увеличило до 170,1 милиона тона през 2017 г., 97% от което е краве мляко. Производството на сурово мляко в стопанствата на ЕС е било временно 170,1 милиона тона през 2017 г., което представлява увеличение от 1,9 милиона тона на годишна база. Увеличаването на производството може да бъде поставено в контекст, като се разгледат нивата на производството в предварителен план за премахването на квотите. Стопанствата в ЕС са произвели 164,8 милиона тона сурово мляко през 2014 г. и 159,0 милиона тона през 2013 г. По-голямата част от суровото мляко се доставя в мандри; само 11,5 милиона тона са били използвани в стопанствата, или са били консумирани от фермера и неговото семейство, продадени директно на потребителите, използвани като фураж или преработени директно. От 158,6 милиона тона мляко, доставено в мандрите, 154,8 милиона тона е краве мляко, останалото е комбинация от овче мляко, козе мляко и биволско мляко.

Production and use of milk, EU-28, 2017
(million tonnes)

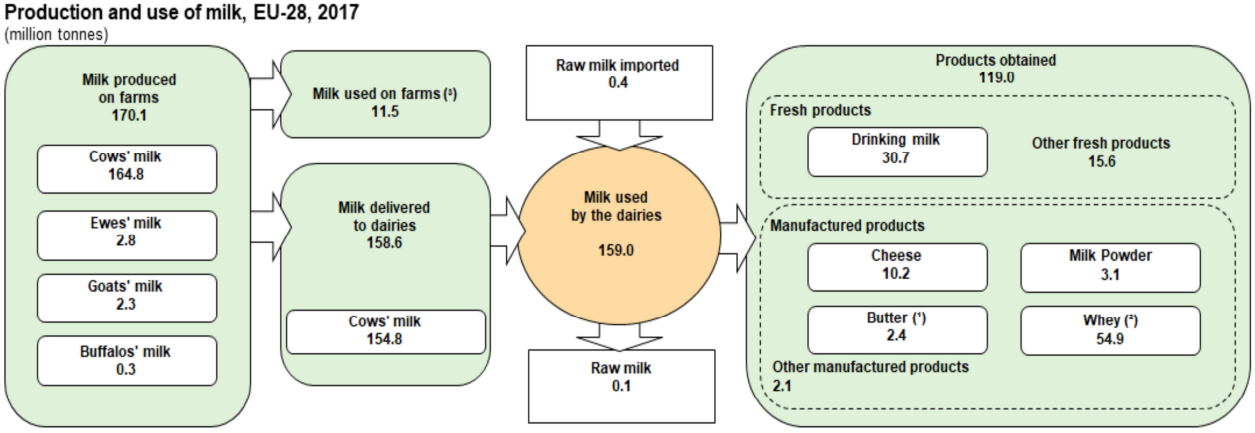

(1) Eurostat estimate for Ireland.
(2) Includes other yellow fat dairy products; expressed in butter equivalent.
(3) In liquid whey equivalent.
(4) In whole milk equivalent
Source: Eurostat (online data codes: apro_mk_pobta and apro_mk_farm)

eurostat

Средният видим млечен добив на крава в ЕС надхвърля 7 000кг. през 2017г. Има редица фактори, които могат да повлияят на добива на мляко отвъд породата на млечна крава. Има редица фактори на управление като захранването, водоснабдяването и честотата на доенето. Заболяването, особено маститът, може да засегне отделни тъкани. Времето играе роля, например при гореща суша, растежът на тревата, водоснабдяването и приемането на храна за животните намалява. Видимият млечен добив в ЕС надхвърли 7 000кг. на крава през 2017 г. Като средно за страната, добивите са най-високи в Дания (9 569кг. на крава), Естония (9 143кг. на крава) и Финландия (8 889кг. на крава) и най-ниски в Румъния (3 231кг. на крава) и България (3 713кг. на крава). Сред основните държави, произвеждащи краве мляко, Германия, Обединеното кралство и Нидерландия, добивите са много над средните за ЕС.

Докато кравето мляко доминира на пазара на мляко, използвано от мандрите, има части от ЕС, където млякото от други животни се събира и преработва в относително големи количества. Испания е произвела 1,0 милиона тона мляко от овце и кози, а Гърция и Франция са произвели 0,8 милиона тона. Италия също е произвела 0,7 милиона тона мляко от животни, различни от крави, и това включва

почти цялото производство на ЕС от мляко от биволи. Докато млякото, събрано от тези други животни, е много по-малко от това от кравите в повечето от тези страни, има някои изключения. По-голямата част (57,1%) от млякото, доставено на мандри в Гърция, идва от овце и кози през 2017 г. Между една пета и една четвърт (22,5%) мляко, доставено в мандрите в Кипър, също идва от овце и кози.

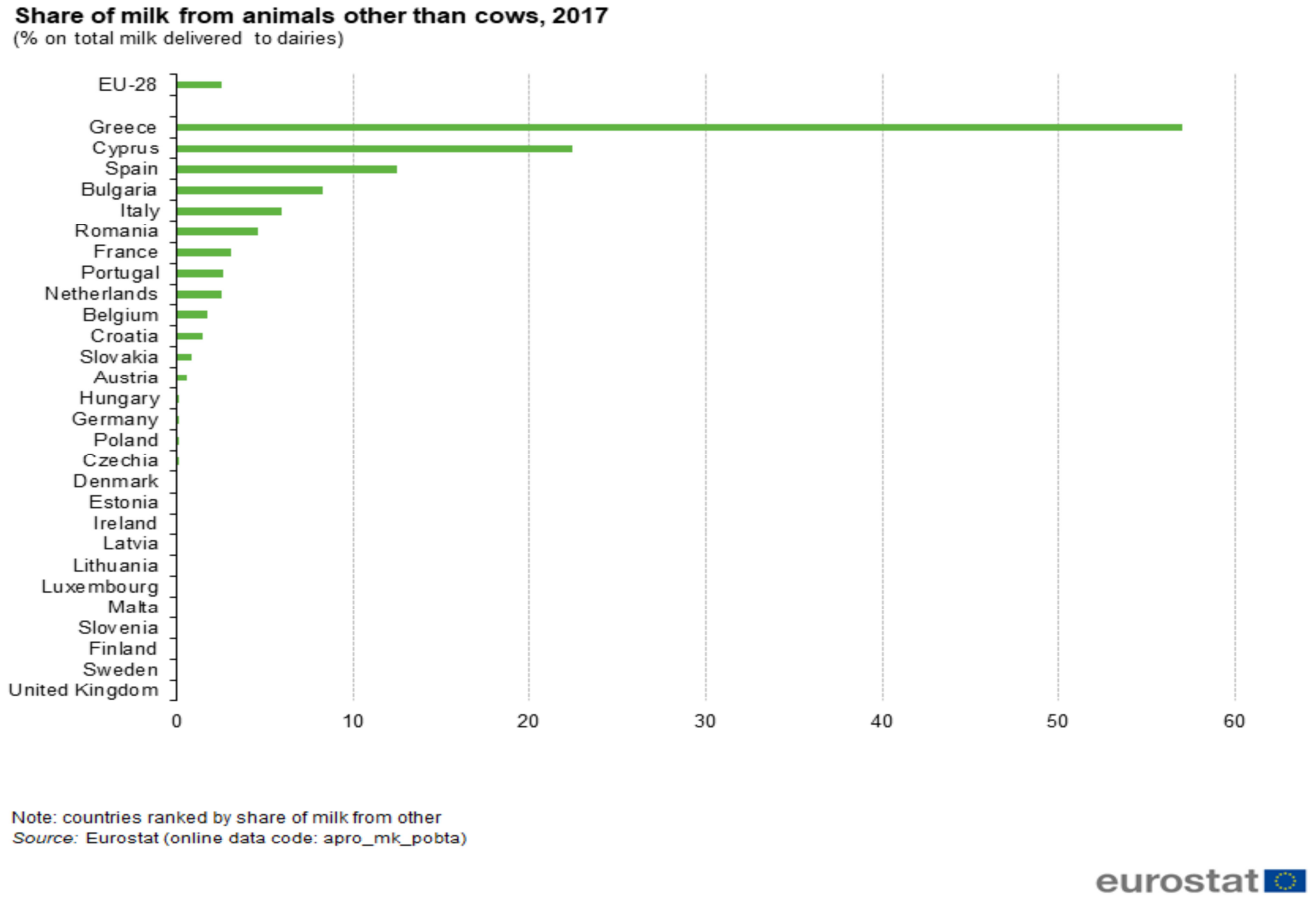

Две трети от цялото мляко в ЕС се доставя в мандри, за производството на сирене и масло. Млякото, доставено в мандрите, се преработва в редица пресни и производни продукти. Млечните продукти се записват по отношение на теглото им. Следователно е трудно да се сравняват различните продукти (например прясно мляко и мляко на прах). През 2017 г. са обработени 156,9 милиона тона (98,9%) от пълномасленото мляко, достъпно за млечния сектор на ЕС. Това са с 3,5 милиона тона повече в сравнение с 2016 г. За производството на 2,4 милиона тона масло и така наречените „жълти продукти“ през 2017 г. са били

необходими 46,0 милиона тона пълномаслено мляко. Производството на масло и жълти продукти също генерира 42,9 милиона тона обезмаслено мляко. Заедно с 16,4 милиона тона, генерирани чрез производството на сметана, това обезмаслено мляко се използва за преработка на други млечни продукти.

Употреба на получените мляко и млечни продукти, ЕС-28, 2017 (млн. тона)

	Употреба на мляко		Получен продукт
	Обезмаслено мляко	Пълномаслено мляко	
Общо	**2.0**	**156.9**	**-**
Процеси, генериращи обезмаслено мляко	**-59.3**	**65.6**	**-**
Масло и жълти продукти	-42.9	46.0	2.4
Сметана	-16.4	19.6	2.8
Процеси, консумиращи обезмаслено мляко	**61.3**	**91.3**	**-**
Мляко за пиене	12.8	17.5	30.7
Прахови продукти	21.3	4.7	3.1
Концентрирано мляко	1.0	1.6	1.1
Кисело мляко	1.7	6.6	8.2
Мътеница	0.4	0.0	0.5
Сирене	17.4	58.1	10.2
Напитки на основата на мляко	0.9	0.6	1.7
Казеини	5.7	0.0	0.2
Други пресни продукти	0.2	2.1	2.3

Източник: Евростат

17,4 милиона тона обезмаслено мляко заедно с 58,1 милиона тона пълномаслено мляко са използвани за производството на 10,2 милиона тона сирене през 2017 г. Заедно за производството на сирене и масло са използвани две трети (66,3%) от цялото преработено мляко от мандри. ЕС произвежда 30,7 милиона тона мляко за пиене, 12,8 милиона тона от обезмаслено мляко и още 17,5 милиона тона пълномаслено мляко. Млякото за пиене представлява една десета (11,1%) от цялото мляко, преработено от млекопреработвателните предприятия през 2017 г. Допълнителни 21,3 милиона тона обезмаслено мляко и 4,7 милиона тона пълномаслено мляко са били преработени в 3,1 милиона тона млечни прахообразни продукти.

Следващата таблица показва продуктите, за които млякото, произведено в Европейския съюз, е използвано като суровина:

Сирене	37.0%
Масло	29.3%
Сметана	12.5%
Мляко за пиене	11.1%
Кисело мляко	4.2%
Прахообразни продукти	3.0%
Други продукти	2.9%

По-долу са дадени данни на Евростат за производството на сирене в страните-членки на Европейския съюз, включително България, в периода между 2013г. и 2018 г.

Производство на сирене

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Европейски съюз - 28 държави						
Еврозона - 19 държави						
Белгия	79.43	84.79	103.05	110.24	118.97	116.79
България	67.62	77.4	76.80	79.56	89.40	91.9
Чехия	117.79	116.64	123.01	141.72	133.29	130.79
Дания	324.90	368.9	391.30	428.00	450.50	452.00
Германия	2 226.38	2 276.16	2 238.09	2 233.96	2 216.55	2245.8
Естония	43.83	40.53	43.10	43.29	44.40	44.83
Ирландия	182.80	188.42	207.10	206.10	219.90	225.40
Гърция	187.00	190.00	188.30	203.80	218.80	219.30
Испания	314.90	387.74	452.05	460.92	481.12	474.68
Франция	946.64	1 946.31	1 949.83	1 918.97	1 919.57	1 906.91
Хърватия	32.64	31.20	33.97	36.08	34.68	31.02
Италия	1 157.74	1 176.02	1 206.67	1 232.23	1 261.13	1 308.03
Кипър	19.85	19.99	23.18	26.60	27.79	27.93
Латвия	-	34.74	38.38	38.63	46.35	47.42
Литва	113.05	102.51	100.96	97.50	99.57	101.05
Люксембург	-	-	-	-	3.21	2.77
Унгария	68.80	74.79	80.46	80.45	87.38	83.67

В сравнение с производството на сирене във водещите страни от ЕС, Германия, Франция и Италия, България заема скромен дял в пазара. Въпреки това тенденцията в производство на сирене в страната е към увеличение през последните години.

Описание на продукта – Сирене

Бялото саламурено сирене може да се приготви от краве, овче или козе мляко или от смес на овче, козе и биволско мляко. Млякото основно се произвежда в планинските райони, където в резултат на климатичните и почвени условия, се създава екосистема, богата на растителни и животински видове. Богатите вкусови характеристики на овчето и козето мляко се комбинират с естественото увеличаване на типичните за района овце и кози. Млякото се събира от производителите в хладилни камиони и се закарва в мандрите. Подсирването на млякото се извършва в рамките на 48 часа от неговото събиране. Първоначално, овчето и козе мляко се стандартизира и след това се пастьоризира на 68 градуса за 10 минути (бавна пастьоризация), или на 72 градуса за 15 секунди (бърза пастьоризация). След това млякото се охлажда до 34-36 градуса, добавят се закваска от бактерийна култура и калциев хлорид в пропорция 10-20 гр./100кг мляко; накрая, 20 минути по-късно, се добавя достатъчно мая, необходима за сгъстяването, която настъпва в рамките на 45-60 минути. Скоро след като приключи подсирването, сиренината се нарязва на малки кубчета (широки 1-2 см) и се оставя за 10 минути. След това сиренината се пренася непрекъснато и внимателно в сиренеизготвители, като се оцежда и оформя на малки парчета. Така напълнените форми се пренасят в помещение с температура 16-18 градуса, където се остават за 18-24 часа в саламура. През този период, те периодично се обръщат за по-добро оцеждане. На следващия ден сиренето се изважда от формите и се прехвърля временно в дървени каци или тенекии, където се осолява на слоеве, така че окончателната концентрация на сол в общото количество сирене, да бъде около 3%.

След 2-3 дни, сиренето се поставя в тенекии или други съдове със саламура, съдържаща 7% натриев хлорид (NaCl), които се преместват в помещения за узряване, с температура 16-

18 градуса и с висока относителна влажност, където отлежават 10-15 дни, до приключването на първата фаза на узряването. В края на тази фаза, влажността на бялото саламурено сирене е по-ниска от 56%, а неговото pH варира между 4.4-4.6. По време на втората фаза на узряването, бялото саламурено сирене се пренася в хладилници с температура 2-4 градуса. Общото време за узряването на бялото саламурено сирене може да продължи до 2 месеца. До дистрибуцията на пазара бялото саламурено сирене се съхранява в хладилни помещения с температура от 0 до 2 градуса. По време на съхранението в тенекии или дървени каци, то трябва да бъде залято със саламура, съдържаща 7% сол и да се избегне контакт с въздуха. Така то запазва своята свежест и богати вкусови качества.

Бялото саламурено сирене може да се продава направо от кутиите или тенекиите. Що се отнася до пакетирането, бялото саламурено сирене се разпространява във вакуумирани пакети и в кутии, където се съхранява в своята естествена саламура. Тези опаковки предлагат на потребителите по-голямо удобство. Най-доброто бяло саламурено сирене трябва да се купува непосредствено след изваждане от саламурата. Ако е предварително пакетирано, в опаковката трябва да се съдържа саламура, която ще го поддържа влажно. Бялото саламурено сирене е най-добро, когато се консумира прясно. Ако това не стане веднага, се съхранява в саламура или мляко. Млякото ще намали солеността и ще го запази влажно и с мек вкус. Правилно съхранявано в саламура или в мляко и в хладилник, бялото саламурено сирене ще се запази до 3 месеца.

През 2017 година са произведени 146 114 тона заквасени млека, 70.9 милиона литра течни пакетирани млека, 57 577 тона бели саламурени сирена и 24 458 тона кашкавал. Заквасените млека са с 8.7 % повече спрямо 2016 година. Бялото саламурено сирене – с 8.6% повече, а кашкавалът е с 16.7% повече. Най-съществено е увеличението при кашкавала от други млека, различни от кравето и овчето (+56.3%) и при овчето сирене (+28.1%). Обезмасленото течно пакетирано мляко е с 46.3% по-малко от предишната година. Основни фактори, допринесли за стабилното производство, са благоприятните

дъждове през пролетта, подобрили наличието и качеството на тревата в основните производствени райони и сравнително ниските цени на фуражите, позволили на земеделските производители да използват повече комбинирани фуражи.

Общата стойност (без ДДС) на реализираните от фирмите мляко и млечни продукти през 2017 е 808.1 млн. лв., което е с 16.9% повече спрямо предходната година. Най-съществено е увеличението при кашкавала от млека, различни от кравето и овчето (+56.3%), и при овчето сирене (+28.1%). Производството на топени и пушени сирена е намаляло с 40.3%, докато това на пресните сирена (включително извара) се е увеличило с 42.7%, показват данните на Министерството на Земеделието.

Средни цени на бяло саламурено сирене (по видове магазини и региони, лв/кг)

	2014	2015	2016
Общо за българския пазар	5.95	5.98	6.15
Супермаркети (с площ над 301 кв.м)	6.93	6.99	7.21
Големи магазини (с площ 41-300 кв.м)	5.65	5.53	5.71
Малки магазини (с площ до 40 кв.м)	5.39	5.44	5.41
София	8	7.93	8.17
Мизия	5.37	5.39	5.48
Странджа/Добруджа	5.65	5.79	5.83
Тракия	5.67	5.66	5.95

Източник: Данни на Nielsen, Февруари 2017г. чрез Retail Index Service за бяло саламурено сирене и опакован кашкавал

Както може да се види от таблицата средната цена за килограм бяло саламурено сирене за целия пазар расте - от 5,95 на 6,15 лв./кг през 2016 г. През 2016 г. тя е била най-висока в супермаркетите - 7,21 лв./кг, а най-ниска - в малките магазини 5,41 лв./кг. Сиренето е най-скъпо в София (столицата на страната) - 8,17 лева средна цена на килограм, а най-евтино - в района на Мизия - 5,48 лв./кг, през 2016 г.

Общо произведеното количество бяло саламурено сирене през 2018 г. е с 3,3% над нивото

от 2017 г., поради ръст от 6,4% при кравето сирене, докато произведеното овче сирене и сирене от други млека намаляват съответно с 2% и 15,7%.

Производството на сирене (тона) според вида е представено в следващата графика:

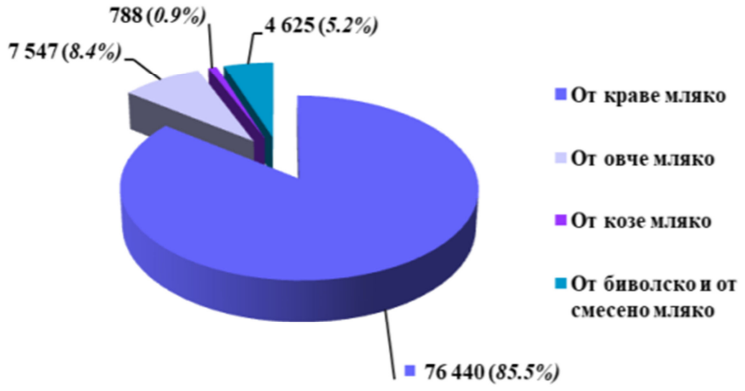

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“, анкети „Дейност на млекопрерабователните предприятия в България през 2017г.“

Както се вижда от графиката по-горе, най-голям е делът на сиренето, направено от краве мляко, а на второ място е сиренето, направено от овче мляко.

Производството на сирене за 2018 г. се оценява на над 91 877 тона, което е незначително увеличение под 0,5% на годишна база. Най-голям дял в производството на стоката има Северният централен район с 21,3 хил. тона. Полученият през 2018 г. кашкавал е 25 888 тона, регистрирайки ръст от 5,8%, като малко под половината е от предприятия в Южния централен регион. Млекопреработвателните предприятия в страната са произвели шест пъти повече истинско сирене в сравнение с продукти с палмова мазнина през 2018 г. Производството на сирене от краве мляко възлиза на 53 725 тона, докато при сирената от краве мляко с добавени растителни мазнини количеството възлиза само на 8 753 тона. Това показва националната статистика за периода от януари до септември 2018 г. Процесът на преработка на истинско сирене се осъществява най-активно в периода от

април до август, когато варира от 6 198 кг до 6 180 кг. Пикът е през май с производство от 7 128 кг. сирене. Най-силните месеци за млекопреработвателните предприятия при производството на имитиращи продукти са април с 1 047 тона, май с 1 035 т. и юни с 1 529 т. Общото количество преработено мляко в страната възлиза на 527 716 л, като по-голямата част или 493 368 л е краве мляко.

Фигурата по-долу представя средномесечните цени на краве сирене и кашкавал от марката „Витоша“ за периода януари 2017г. - септември 2019г. (лв./кг):

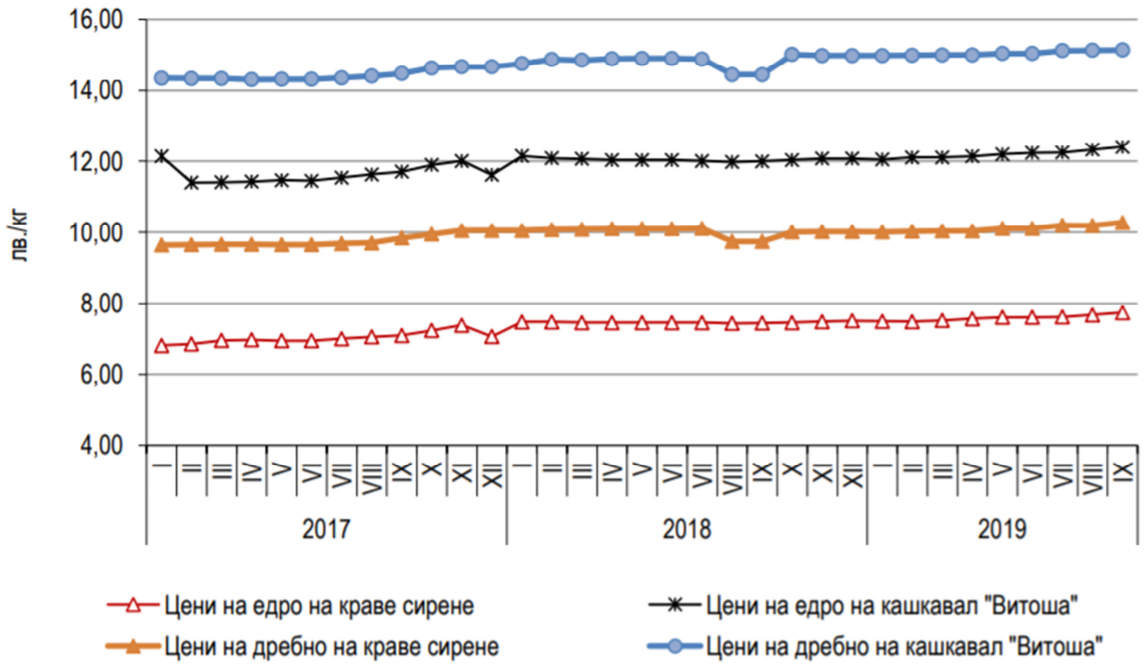

От началото на 2019 г. пазарът на краве мляко в страната е сравнително спокоен. Като цяло, средномесечните изкупни цени се движат малко над нивата отпреди една година (с изключение на месец януари), с тенденция на леко понижение през второто тримесечие и стабилизиране около 0,581 лв./кг от края на пролетта до началото на есента. Средно за периода януари – септември 2019 г., изкупната цена на кравето мляко за страната е 0,589 лв./кг, с 1% по-висока на годишна база. Наблюденията показват, че изкупните цени на кравето мляко в страната следват тенденциите на европейския пазар, като традиционно се движат под среднопретеглената цена за ЕС. По данни на Европейската обсерватория за

наблюдение на пазара на мляко, в рамките на първите девет месеца на 2019 г. е налице слабо намаление на среднопретеглената цена на сурово краве мляко в ЕС – от 35,02 евро/100 кг през януари до около 33,60 евро/100 кг през последните три месеца. Независимо от това, през по-голямата част от периода средните цени на кравето мляко в ЕС са малко по-високи на годишна база (средно с 1,6% за осемте месеца), подкрепени от устойчивото търсене на млечни продукти както на вътрешния, така и на световния пазар. Очакванията са до края на 2019 г. цените на млякото и млечните продукти да продължат да се движат около или малко над нивата от предходната година.

Таблицата по-долу представя средномесечните цени на мляко и млечни продукти през периода Януари – Септември 2019г:

Период/Продукт	I-IX 2018 ср.	I-IX 2019										Изм. I-IX 2019/2018
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Average	
Цени на едро												
Мляко прясно – лв./л. плик	**1.20**	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.20	1.19	**1.20**	0%
Мляко кисело – лв./бр. кофичка 400г.	**0.83**	0.84	0.84	0.84	0.84	0.84	0.85	0.85	0.85	0.85	**0.84**	1.20%
Масло – лв./кг.	**16.10**	15.92	15.96	15.91	15.99	15.99	16.07	16.12	16.03	16.00	**16.00**	-0.60%
Сирене краве – лв./кг.	**7.45**	7.49	7.48	7.51	7.56	7.60	7.60	7.61	7.67	7.73	**7.58**	1.70%
Кашкавал „Витоша“ – лв./кг.	**12.05**	12.05	12.11	12.11	12.14	12.20	12.24	12.25	12.33	12.41	**12.20**	1.20%
Цени на дребно												
Мляко прясно – лв./л. плик	**1.33**	1.37	1.37	1.37	1.37	1.37	1.37	1.36	1.36	1.36	**1.37**	3.00%
Мляко кисело – лв./бр. кофичка 400г.	**0.92**	0.91	0.91	0.93	0.93	0.93	0.93	0.93	0.93	0.93	**0.93**	1.10%

Масло – лв./кг.	**2.89**	2.97	2.97	30.01	3.00	2.99	2.99	2.99	2.97	2.99	**2.98**	3.10%
Сирене краве – лв./кг.	**10.01**	10.01	10.03	10.04	10.04	10.11	10.11	10.20	10.19	10.28	**10.11**	1.00%
Кашкавал „Витоша“ – лв./кг.	**14.78**	14.99	15.00	15.01	15.01	15.05	15.05	14.73	14.72	15.15	**14.97**	1.30%

Износ на сирене

Глобализацията при търговията с млечни продукти значително е повишила конкуренцията и е повлияла на пазарите с млечни продукти. Като цяло, България е нетен вносител на мляко и млечни продукти. За 2016г. от страната са реализирани вътреобщностни доставки и изнесени млечни продукти в размер на 44 777 тона, а са внесени почти трикратно повече като обем – 149 975 тона. Отрицателния баланс е в размер на 86 млн. долара.

В резултат на износа на сирене за Арабския свят през 1988 г. , България не е усетила първата петролна криза толкова осезателно, защото от там са плащали в петрол. Износът на българското сирене през осемдесетте години е възлизал на 100 хил. тона годишно. Тогава производството на мляко е превишавало днешното в пъти, същото се отнася и за числеността на говедата и овцете.

С най-добри конкурентни позиции от продуктовата гама на млечните продукти на страната е българското сирене, извара и кашкавал. Поне до момента, тези продукти са насочени към етнически нишови пазари, където има компактна българска общност. От произведените български сирена страната изнася средно около 1/3 от годишното си производството. От всички млечни продукти, този сегмент има положителен търговски баланс. През 2016г. са изнесени сирене и извара с обем от 25 307 тона и стойност от 93,812 млн. долара. Основни експортни дестинации са Гърция, Румъния, Германия, САЩ, Ливан и други страни. Внесеното сирене и извара в страната е за 76, 412 млн. долара при обем от 24 494 тона. Основните импортни страни са Полша – 6 948 тона, Германия, Нидерландия,

Румъния и др. страни. Прави впечатление, че страната изнася млечни продукти с този тарифен код на по-висока цена отколкото внася, което е предизвикателство от гледна точка на запазването и разкриването на нови пазари, както и правилна ценова ориентация за потенциални външни пазари на български млечни продукти.

Следващата таблица представя вътреобщностните доставки и износ на сирене и извара от България, 2016г.

Държава	Общо тона за 2016г.	Общо USD за 2016г.	Средно USD/тон за 2016г.
Общо	25 307,8	93 812 613	3 707
Гърция	7 014,8	25 987 883	3 704,7
Румъния	3 620,9	6 815 396	1 882,25
Германия	3 299,7	13 881 593	4 206,86
САЩ	2 483,9	9 129 511	3 675,47
Ливан	2 042,2	7 767 434	3 803,48
Австралия	1 275,5	5 555 290	4 355,43
Ирак	764,8	3 982 539	5 207,28
Испания	756,9	2 036 102	2 690,02
Обединено кралство	682,1	2 793 654	4 095,55
Кипър	648,2	2 926 837	4 515,02
Чехия	413,4	1 675 253	4 052,12
Швеция	360,5	1 987 112	5 512,36
Канада	248,8	1 270 804	5 107,38
Франция	236,6	1 198 275	5 063,85
Австрия	228,6	1 071 314	4 686,64

Източник: Национален Статистически Институт

Износът на млечни продукти от страната расте през последните години, като особено това

важи за бялото саламурено сирене. Причините за това са в спецификите и нишовият характер на този продукт, който остава търсен на обособени пазари, а същевременно производството му е географски ограничено. Средногодишно за периода 2013-2017 г. от страната се изнася около 13 хил. тона бяло саламурено сирене от краве мляко, като в следващите 5 години се очаква този експорт да намалее до около 11,5 хил. Тона. Това намаление ще дойде заради намаляване на външното потребление на тази продукти с промените на вкусовите предпочитания и постепенна унификация на хранителните диети. Известно увеличение може да има при износа на различни кашкавали, чийто износ за периода 2013-2017 г. е достигал средно около 2,3 хил. тона, а в следващите 5 години ще се движи в диапазона на 3,2 хил. тона.

Поради по-високата цена и предпочитанието на значителна част от потребителите към продукти в среден и нисък ценови клас в България, млечните продукти от овче мляко не успяват да разширят своя пазарен дял и преработвателите се насочват към износ. Средногодишно около 85% от произведеното овче сирене и 55% от произведения кашкавал се изнасят, като потреблението на овчи млечни продукти в страната в основна степен се осигурява от фермерските продажби. Износът на овче бяло саламурено сирене средно за периода 2013-2017 г. е бил около 5,5 хил. тона, като между 2018- 2022 г се очаква да се покачи до 6,8 хил.тона. Предимството на страната при производството на млечни продукти от овче мляко е, че те се консумират и търсят на нишови пазари и оттам по-слабо се повлияват от ценовата еластичност. Неговият дял в световното производство на мляко пада непрекъснато и от 2% в началото на века, вече е около 1,3%. Консумацията му се увеличава заради увеличаване на населението на пазарите, където е най-търсено. Ето защо има перспективи за увеличаване на експорта на овче сирене и кашкавал, и те са по-скоро благоприятни.

По данни на НСИ, общият износ на мляко и млечни продукти през 2018 г. нараства с 9,3% на годишна база, достигайки 49 612 тона. Предпоставка за това е повишеното промишлено производство на повечето от основните млечни продукти. Изпращанията на мляко и млечни продукти за страните от ЕС през 2018 г. формират около 85% от общия износ,

отбелязвайки 10%-но нарастване спрямо предходната година. Традиционно, най-значителни са количествата за съседните Гърция и Румъния, следвани от тези за Германия, Испания, Обединеното кралство и др.

Износ на мляко и млечни продукти през периода 2014 – юли 2019 г. (тона)

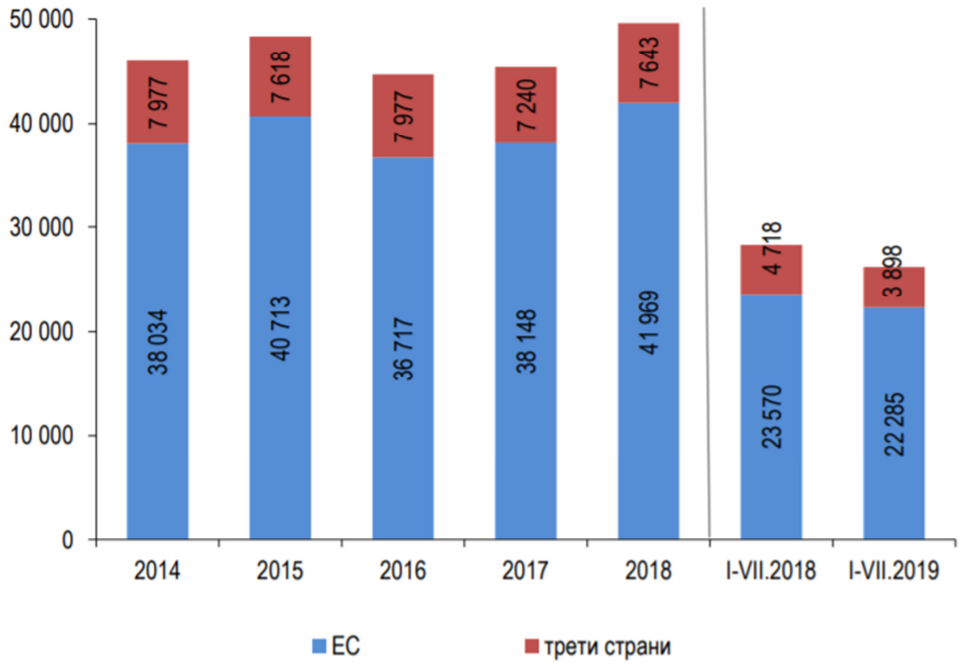

Източник: Национален Статистически Институт (предварителни данни за 2019г.)

Експортът за трети страни също отчита ръст - около 6%. Основни дестинации са САЩ, Ливан и Австралия, за които се изнасят предимно бяло саламурено сирене от овче и краве мляко и кашкавал.

Износ на мляко и млечни продукти, 2017 – юли 2019г. (тона)

Продукти	2017	2018	I-VII.2018	I-VII.2019	Изменение	
					2018/2017	I-VII.2019/2018
Мляко и млечни продукти - общо, в т.ч.:	45 388	49 612	28 288	26 183	9.30%	-7.40%
Мляко и сметана, неконцетрирани	7 638	13 872	7 192	6 667	81.60%	-7.30%

Мляко и сметана, концентрирани или с прибавка на захар или други подсладители	2 086	1 347	679	1 338	-35.40%	96.90%
Заквасени млека и сметана, кисело мляко, кефир и др.	9 587	9 945	5 436	4 831	3.70%	-11.10%
Суроватка	918	408	224	237	-50.20%	5.80%
Масло и други млечни мазнини; млечни пасти за намазване	595	530	307	344	-10.90%	12.00%
Сирене и извара	24 663	23 510	14 449	12 768	-4.70%	-11.60%

Източник: Данни на НСИ, обработени от МЗХГ (предварителни данни за 2019г.)

Както се вижда от таблицата, най-голям дял заема износът на бяло саламурено сирене и извара. Като през 2017 г. стойностите на индикатора са били най-високи.

Графиката по-долу показва износа на мляко и млечни млечни продукти през 2018 г. по страни/тонове

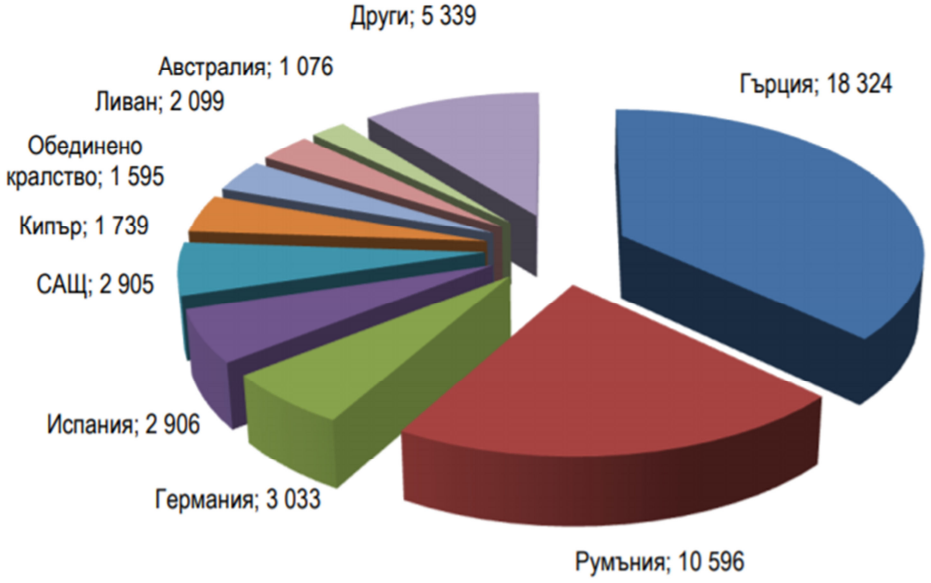

Източник: Национален Статистически Институт

Структура на износа на мляко и млечни продукти през 2018г. (количество)

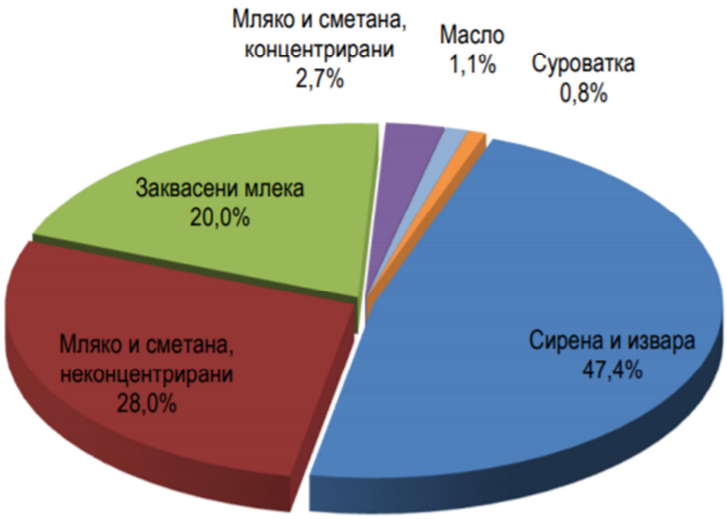

Източник: Национален Статистически Институт

През 2018 г. износът на сирена, който обикновено формира около половината от общо експортираното количество мляко и млечни продукти, се свива с 4,7% на годишна база, вследствие на спада при бялото саламурено краве сирене и при кашкавала (общо с около 19%). Експортът на саламурено сирене от овче мляко се задържа на нивото от предходната година (около 6,1 хил. тона), а този на пресни сирена (вкл. извара и сирене от суроватка) нараства със 7,8% (до 4,6 хил. тона). Основни дестинации за българските сирена и през 2018 г. са Гърция (6,5 хил. тона), САЩ (2,9 хил. тона), Германия (2,8 хил. тона), Румъния (2,7 хил. тона), Ливан (2,1 хил. тона), Обединеното кралство (1,1 хил. тона), Австралия (1,1 хил. тона) и Испания (0,8 хил. тона.)

По предварителни данни на НСИ, през периода януари – юли 2019 г. общо изнесеното количество мляко и млечни продукти е със 7,4% по-малко на годишна база, в резултат най-вече от свиването на експорта на сирена и извара. Въпреки това, сиренета остават водещи в структурата на износа на млечни продукти, като през първите седем месеца на 2019 г. са изнесени 4 002 тона бяло саламурено сирене от краве мляко, 3 323 тона саламурено сирене от овче или биволско мляко, 1 774 тона кашкавал и 2 516 тона пресни сирена (с

незавършено зреене) и извара. В сравнение със същия период на 2018 г., намаление се отчита и при изнесените заквасени млека и неконцентрирани мляко и сметана. Значителен ръст на годишна база се отчита при реализацията на външните пазари на концентрирани мляко и сметана (близо два пъти), а по-умерен - при маслото (с 12%) и суроватката (с 5,8%). Изпращанията на мляко и млечни продукти за ЕС се свиват с 5,4% спрямо седемте месеца на 2018 г. Наблюдава се намаление на количествата, насочени за Румъния (с 36%), Испания (с 39%) и Германия (с 4%) и същевременно увеличение за други традиционни европейски пазари като Гърция (с 14%), Обединеното кралство (с 22%) и Кипър (с 12%). При износа за трети страни също се отчита понижение на годишна база – със 17,4%, вследствие на спад с между 29% и 51% на експорта за най-големите ни пазари за млечни продукти (основно сирена) извън ЕС – Ливан, САЩ и Австралия. От друга страна, нарастват количествата, реализирани в Сърбия, Канада, Ирак, Македония и Обединените арабски емирства. До края на 2019 г. се очаква износът на млечни продукти да бъде благоприятстван от високите цени и стабилното търсене на външните пазари. Така, наблюдаваното изоставане до месец юли може да бъде донякъде преодоляно и общият експорт за 2019 г. да бъде близо до нивото от предходната година.

Известно влияние върху търговските потоци може да окажат наложените от САЩ допълнителни мита в размер на 25% при внос на определени селскостопански продукти (вкл. млечни продукти) от държави членки на ЕС, считано от 18 октомври 2019 г. Мерките на САЩ обхващат само част от българския експорт на млечни продукти за американския пазар, и по-специално някои тарифни позиции за сирене от краве мляко. Допълнителните мита засягат частично вноса на овче сирене в САЩ от определени страни от ЕС, вкл. водещи доставчици като Испания, Гърция и Италия, но на практика не и този от България (тъй като за основните тарифни позиции, по които се внася овче сирене от България не са предвидени допълнителни мита за България). Това би могло да представлява възможност за увеличение на българския износ на овче сирене за американския пазар. При благоприятни климатични условия и устойчиво търсене на европейски млечни продукти, през 2020 г. се очаква по-нататъшен ръст на доставките на мляко в ЕС с около 0,7%,

вследствие на увеличение на продуктивността (+1,2%) и забавяне на темпа на намаление на броя на млечните крави (-0,4%).

Групата на сиренето е посочена като една от групите с потенциал за износ от България според Международния търговски център (ITC).

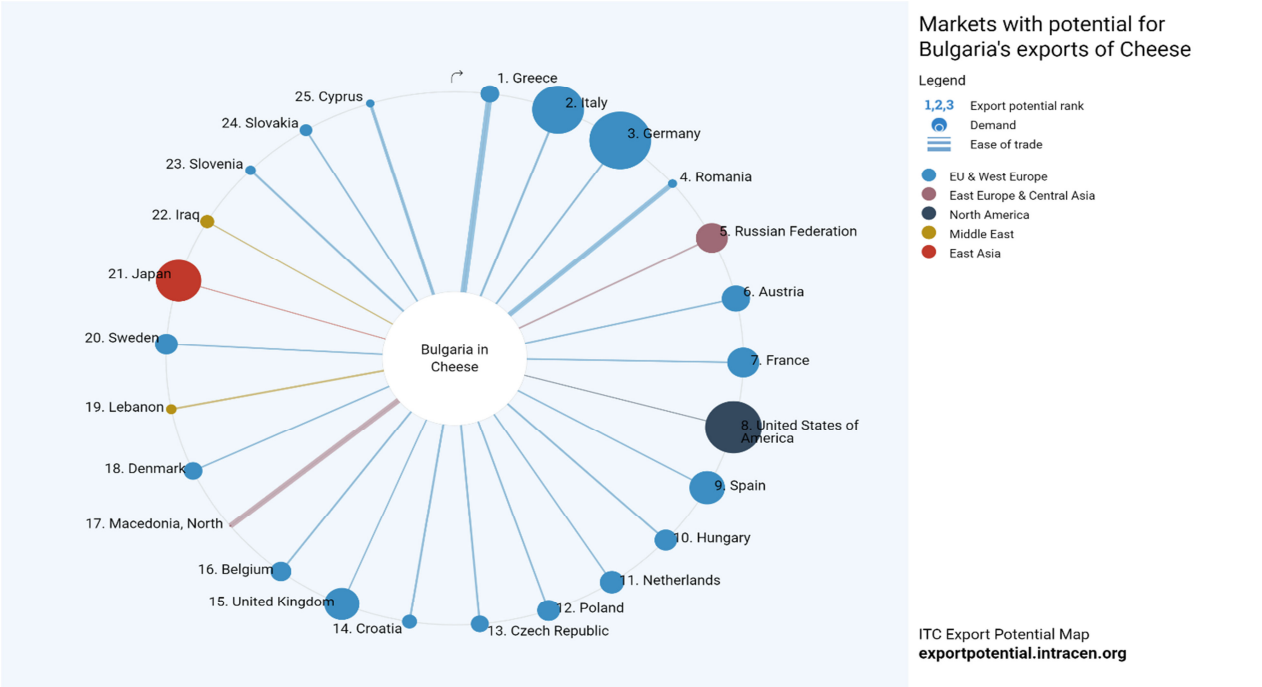

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=040690

Пазарите с най-голям потенциал за износ от България на сирене с код 040690 са Гърция, Италия и Германия. България има най-близки експортни връзки с Гърция. Германия е пазарът с най-голям потенциал за търсене на сирене с код 040690.

Следващата диаграма показва позицията на сектора на производство на сирене с препратки към държавите, отговарящи на изискванията по оперативната програма на Черноморския басейн:

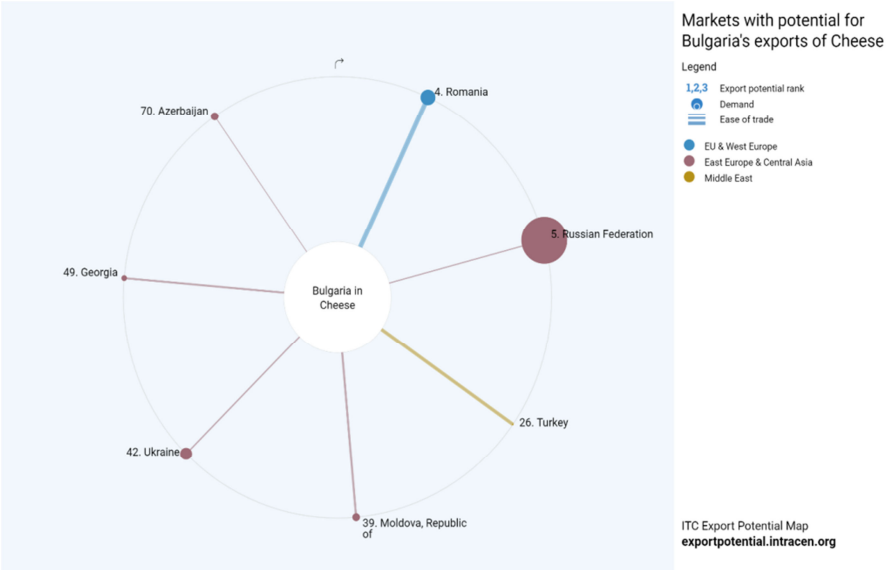

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=040690

Допълнителна информация за потенциала за износ на българско сирене е налична в следващите таблици:

Български износ на сирене на **Световния пазар**

Експортен потенциал	**103.2 млн**
Фактически износ	**75.3 млн**
Неизползван потенциал	**52.1 млн**
Световен износ	**18.2 млрд**
Български износ	**75.3 млн**

Български износ на сирене на **румънския пазар**

Експортен потенциал	**4.9 млн**
Фактически износ	**3.9 млн**
Неизползван потенциал	**970.4 хил**
Румънски износ	**18.2 млрд**
Български износ	**75.3 млн**

Български износ на сирене на **грузинския пазар**

Експортен потенциал	**225.6 хил**
Фактически износ	**2.2 хил**
Неизползван потенциал	**223.4 хил**
Грузински износ	**18.2 млрд**
Български износ	**75.3 млн**

Резултати от анализ на пазара

Българската „лактосфера“ все още е в процес на съществена трансформация, която се поддържа от вътрешни програми за подкрепа. Независимо от това, инвестициите в млечни продукти от други страни от ЕС подчертават положителните перспективи за българския млечен сектор, а новият български подход към износа на млечни продукти в рамките на търговската стратегия на ЕС показва обещаващи първи резултати.

Българският млечен сектор в цифри

Някои общи данни за българския млечен сектор за преработка на мляко и основните млечни продукти (пресни млечни продукти и сирене) са представени на следващата страница, според публикация на Европейската асоциация на млечните продукти в Млечен Фокус 01/2018.

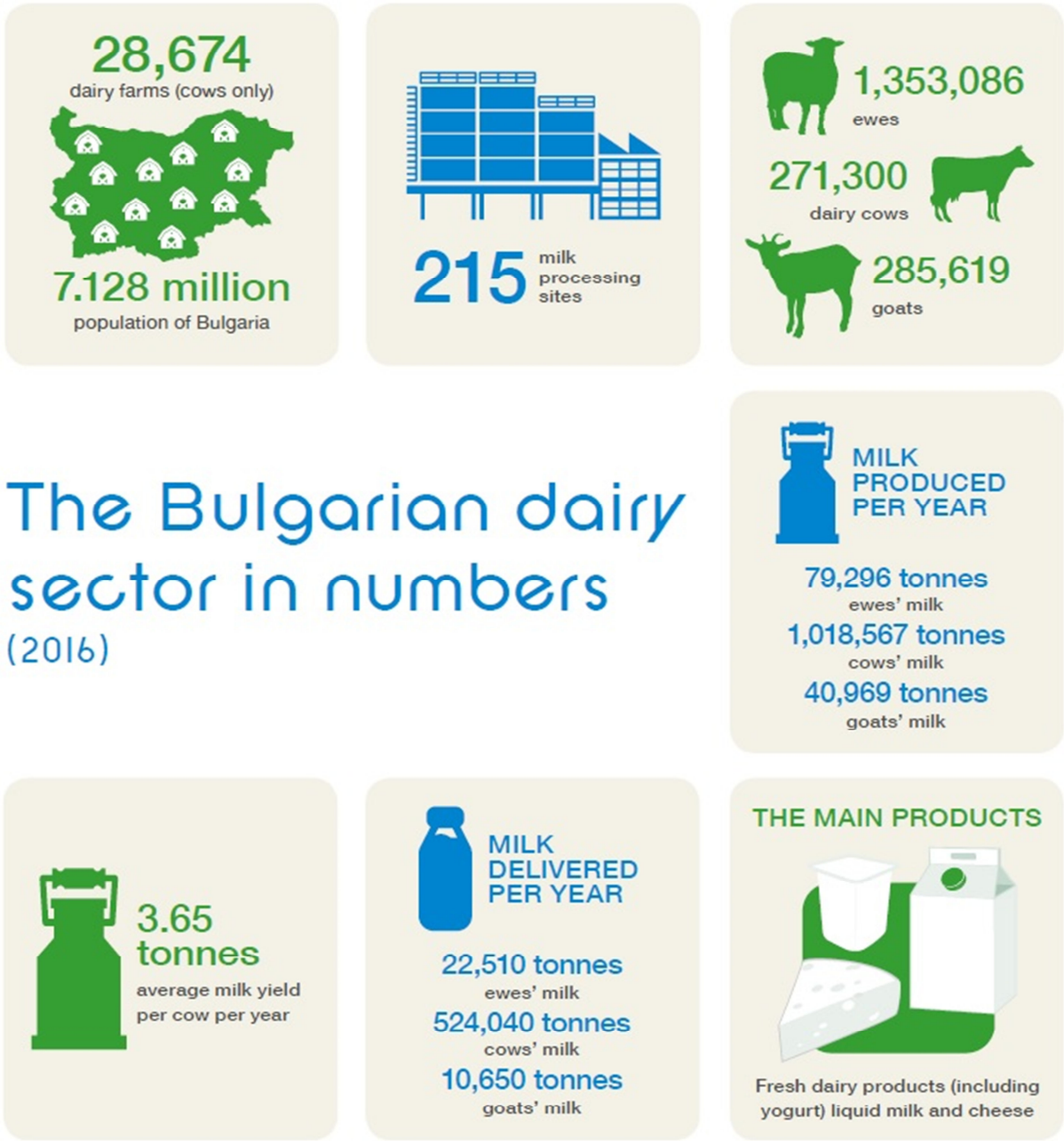

Млекопроизводството е един от основните подсектори на животновъдството в България. През последните години са направени много инвестиции на всеки етап от веригата на производство и преработка на мляко - във високото качество на генетичния материал, модернизацията на земеделските стопанства и центровете за събиране на мляко, както и съоръженията за производство на мляко.

Производството на мляко представлява 39,4% от брутната стойност на животновъдството и 9,2% от общата брутна продукция на селскостопанския сектор в страната. Въпреки сравнително ниския среден млечен добив - 3 645 кг, значителният брой млечни ферми прави сектора значителен в социално-икономическо отношение за селските райони.

Освен това през последните години българският млечен сектор претърпя интензивен процес на преструктуриране. Наблюдава се тенденция към намаляване на броя на млечните ферми, тъй като малките непазарни структури, които произвеждат за собствени нужди, отпадат.

В същото време млечните ферми се консолидират и модернизират. До края на 2016 г. повече от 85% от млечните крави се отглеждат в стопанства с над 10 крави, 80,3% от овцете са в стопанства с над 50 животни и 53,3% от козите в стопанства с над 50 животни.

Производството на краве мляко е от съществено значение за млечния сектор в страната, като формира около 89-90% от общото производство на сурово мляко. Отглеждането на овце и кози е традиционно за страната и те осигуряват препитание на голяма част от селското население.

През 2014-2016 г. в страната функционират около 215 млекопреработвателни предприятия, в които работят 7 000 души. Общото производство на крайни продукти в млекопреработвателните предприятия в страната е около 300 хиляди тона годишно, което възлиза на около 700 милиона лева годишно.

Българските млекопреработвателни ферми, включително за производство на сирена, полагат усилия за подобряване на ефективността чрез консолидиране на стадата, подобряване на развъдната и селективната работа, осигуряване на рационално хранене за животните, оптимизиране на разходите и увеличаване на средния млечен добив. През

2014 - 2016 г. се отчита средно увеличение на производителността за всички видове млечни животни.

Износ на млечни продукти

В рамките на групата на млечните продукти, известното българско бяло саламурено сирене и кашкавал от краве или овче мляко имат много голямо търсене както на вътрешния, така и на външния пазар, заради отличния си вкус и установената производствена традиция. Ето защо износът им се увеличава от година на година. Българските млечни продукти като бяло саламурено сирене, кашкавал и ферментирали млечни продукти са добре приети на много световни изложения и привличат интереса на нарастващ брой потребители.

През последните години се обръща специално внимание на съфинансираните от ЕС промоционални програми, които допринасят за увеличаване на износа на български млечни продукти (бяло саламурено сирене, кашкавал и кисело мляко) както в ЕС, така и в трети страни.

Според Европейската Асоциация на Млечните Продукти през 2016 г. износът на българско мляко и млечни продукти възлиза на 105,7 млн. евро, което представлява близо 3% от общия износ на страната в селското стопанство. Над 80% от общия износ на мляко и млечни продукти през последните няколко години е за ЕС. Въпреки засилената конкуренция на европейския млечен пазар в условията на засилено предлагане и руската забрана на вноса от ЕС, през 2016 г. българският износ на мляко и млечни продукти за Съюза нарасна с 15% в сравнение с 2014 г.

Най-значителните количества се изнасят за Гърция, следвана от Румъния, Германия, Кипър и Испания. Българските млечни продукти са много популярни и в страни като Япония, САЩ, Австралия. Признати и високо ценени са българските сирена в Близкия изток, също така

Китай също проявява интерес през последните години. За последните три години износът на мляко и млечни продукти за страни извън ЕС варира от 7 до 8 хиляди тона, основно бяло саламурено сирене от краве и овче мляко и кашкавал. Най-значителните количества са изнесени за САЩ, Ливан и Австралия. Традиционните български млечни продукти с отлични вкусови качества успешно се пускат на пазара на големи селскостопански и хранителни изложения като „Зелена седмица“ - Берлин, „SIA“ - Париж и други.

SWOT Анализ **Силни страни**	**Слаби страни**
1) Повишаване равнището на специализация и концентрация на производството в земеделските стопанства; 2) По-младите земеделски производители са по-фокусирани върху въвеждането и използването на дигитализация в селското стопанство, отколкото другите земеделски производители; 3) Висока степен на осъзната необходимост от повишаване на квалификацията и получаване на консултантски услуги; 4) Окрупяването на сектора допринася за по-голяма устойчивост на фермите, по-ефективно и рентабилно производство; 5) Концентрацията на млечните животни и преструктурирането се свързват с повишаване пазарната ориентация, подобряване и модернизиране начина на отглеждане и оттам повишаване продуктивността, което води до нарастване на ефективността и конкурентоспособността на производството; 6) Поради ориентацията към пазара на големите стопанства, дейността става по-прозрачна; 7) Осъзнаване на нуждата и предимствата, и	1) Рязкото намаляване на заетите в отрасъла в България подтиска добавената стойност и ръста на производство; 2) Ниската производителност и оценката за качеството на работната сила и вида на предлаганата работа водят до по-ниско заплащане на труда в земеделието; 3) Ниско професионално-квалификационно равнище на мениджърите на земеделските стопанства, в това число и на младите; 4) Недостатъчен собствен капитал; 5) Ниски кредитни рейтинги на фермите; 6) Няма добра и даваща съвременни и компетентни знания система за практична квалификация; 7) Намалява броят на стопанствата за сметка на отпадане на част от дребните стопанства; 8) Трансформиране на фамилния тип млечно животновъдтство в корпоративен и оттам неблагоприятни последици върху заетостта, доходите, състоянието и жизнеността на селските райони; 9) Едрите ферми разчитат на наемен труд. Поради непопулярността и тежестта на производството обикновено се наемат неквалифицирани временни работници без

консумиране на все повече качествена и здравословна храна; 8) Възможност за земеделските производители да участват в стотици различни събития, свързани с трансфера и разпространението на знания и иновации.	перспектива за развитие, което създава неустойчивост на производството; 10) Липса на земя за фуражопроизводство, което създава проблем при изхранването на млекодайните животни; 11) Наблюдават се редица слабости по отношение на породния състав на животните, като основно това се констатира в малките и средни ферми; 12) Колебанията на изкупните цени на суровото мляко оказват допълнителен натиск върху рентабилността на производството. Те са повлияни от вътрешни и външни за общия пазар фактори, като световната финансова криза, Руското ембарго, отпадането на системата на млечните квоти в ЕС и разместванията в търсенето на глобалния пазар.

Възможности	Заплахи
1) Увеличаване на доходите чрез модернизация на процесите и производството, трансфер на знания, въвеждане на иновации и управление на риска; 2) Консолидация сред малките стопанства и разрастване, за да се засили пазарната ориентираност, производителността, ефективността и брутната продукция; 3) Производството се концентрира в по-големите стопанства, които имат по-ниски разходи за производство и могат да инвестират в нови технологии, както и в подобряване развъдна способност на стадото; 4) Повишаване на покупателната способност на потребителите; 5) Увеличаване на световното население, намаляване на бедността и повишаване търсенето на храни при нарастване на българския износ; 5) Правилното насочване на стимулите на подкрепа, обвързана с конкретни резултати може да укрепи сектора.	1) Факторният доход на производителите би спаднал драстично без субсидиите, подлагайки на сериозен риск икономическата способност в сектора; 2) Ниската капитализация, икономическата недостатъчност и силната конкуренция отвън правят по-голямата част от млечния сектор неконкурентноспособен; 3) Институционалните слабости и стопанската неефективност сред малките и средни производители ги насочва към нерегламетирани продажби и сивата икономика; 4) Расте делът на вносните храни; 5) Разходите за научноизследователска и развойна дейност в селскостопанските науки значително намаляват, както абсолютно, така и като относителен дял; 6) По обученост на мерниджърите на фермите България е сред най-изоставащите страни в ЕС.

Освен това са налице няколко констатации от проучването, свързани с млечния сектор в

България. Те показват, че секторът има проблеми, свързани със структурната раздробеност, ниската продуктивност, липсата на вертикална и хоризонтална интегрираност, като най-застрашени са малките и средните стопанства между 20-150 млечни крави и тези между 100-300 овце. Очаква се броят на млечното стадо и при кравите и при овцете да продължи да намалява, но без драстични спадове, като причина за това е прилаганата обвързана подкрепа, която помага за задържане на броя животни, но малко допринася за подобряване продуктивността и конкурентоспособността на производството.

Цените на кравето мляко са силно свързани с цените на млечната суровина в ЕС, като предлагането в световен мащаб расте, което не дава основание да се очаква увеличение на изкупните цени. Проблем за стопанствата са значителните разлики в изкупните цени на суровото мляко между различните по размер и местоположение ферми, ето защо трябва да съществуват възможности за алтернативна реализация на млякото, особено сред малките и средни стопанства, които не са добре интегрирани във веригата.

Очаква се поради недостиг на сурово мляко и постепенен ръст на вътрешното търсене, вносът на млечна суровина и готови продукти в бъдеще да продължи да нараства. Около 27% от общото потребление на млечен протеин в следващите години ще идва от внос.

Спадът при употребата на палмови мазнини при производство на млечни продукти след 2014 г. можем да обясним с изчистване на проблемите при етикетирането и потребителската резистентност. Използването на палмови мазнини в бъдеще няма да успее да изчезне, поради ниските доходи на значителна част от населението в страната, увеличаване на цената на млечните мазнини и намаляване цените на палмовото масло на световните борси.

Пазарът на овче мляко е обременен от свързаността с пазара на краве мляко. За да има развитие и да се търси по-високо ниво на изкупната цена в бъдеще, е необходимо ново пазарно позициониране на продуктите от овче мляко, като един от вариантите е

увеличение на износа, както и засилване на конкуренцията чрез развитие на късите вериги.

Подходи за маркетингови стратегии

Основните усилия в сектора са насочени към инвестиции на всички етапи от веригата на млякото и млечните продукти, като се започне от инвестиции във високото качество на генетичния материал, модернизиране на земеделските стопанства, пунктовете за събиране на млякото и инсталации за преработка на млечни продукти, както и насърчаването на търговията, особено на износа.

Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране

Българският пазар е затрупан с имитиращи млечни продукти. Това са храни, в които млечната съставка е заменена частично или напълно с мазнини и/или протеини от немлечен произход, като най често това е палмовото масло. От години млекопреработвателният сектор периодично търпи регулации заради стремежа на държавата да разграничи млечните продукти от техните имитации. Изискванията имат за цел да улеснят контрола, да засилят информираността на потребителите, както и да защитят интересите на българските производители на сурово мляко и автентични млечни продукти.

Проблемът с палмовото масло и имитиращите продукти е стар. Според Центъра за икономически изследвания в селското стопанство (CAPA) за година в страната са изядени близо 12 хил. тона палмово масло, вложено в производството на имитиращи сирена,

кашкавал и други млечни продукти. през 2017 г. се отчитат около 15% намаление на декларираните млечни продукти, произведените с растителна мазнина – около 13.8 хил. тона. Специалисти обаче предполагат, че има около 20-25% недекларирани количества.

Промени в наредба забраниха използването на думата млечен или нейни производни в наименованието на продукти, които съдържат в състава си растителни мазнини. Освен това продуктите с палмово масло ще се предлагат в търговската мрежа само предварително опаковани и на отделни щандове или на обособени места, на които има ясно обозначение с надпис "имитиращи". Промените предвиждат също върху етикета в непосредствена близост до наименованието на продукта задължително да бъде написано "Имитиращ продукт" с ясно обозначение на компонента или съставката, използвани като частични или пълни заместители на млякото. Друга наредба изисква млечните и имитиращи продукти да се произвеждат в отделни предприятия. Според земеделското министерство заложените в двата нормативни акта мерки "по същество имат характер и на действия, насочени срещу "двойния стандарт" при храните, тъй като допринасят за ясното разграничаване на имитиращите от млечните продукти както в процеса на производството, така и при предлагането им в търговската мрежа".

Докато мнозина от българските животновъди се мъчат, наваксвайки с производството на отговорящо на евростанадратите мляко, огромна част от българските мандри са решили въпроса си със суровината. Някои още от 2007 г. доставят от Германия и Унгария сурово, отговарящо на всички изсквания краве мляко, в повечето случаи концентрирано, т.е. обезводнено и обезмаслено, за цени между 26 и 34 евроцента с включен транспорт. В България му добавят необходимите масла, преработват го и го пускат на пазара. Колкото по-бяло е сиренето и колкото по-хомогенно е като структура, толкова повече технология има в него и по-малко истинско мляко. За сведение, естественият цвят на кравето сирене, направено от свежо краве мляко е жълтеникав, т.е. колкото по-бяло, толкова по-малко истинско.

Констатации и Препоръки

Основните изводи от анализа на сектора на сирене могат да бъдат обобщени в следващите редове:

- Сиренето има експортен потенциал и способността да създава икономически растеж и заетост в селските, отдалечени и планински райони.
- Наблюдава се консолидация в сектора.
- Все по-голяма част от населението в света започва да се храни здравословно, включвайки разнообразни полезни храни в ежедневната си диета, включително сирене и млечни продукти.
- Липса на професионална квалификация на служителите в селскостопанския сектор, включително на мениджърите.
- Все по-голям брой български производители на сирене придобиват млечните суровини за производството му от внос.
- Пазарът на имитиращи млечни продукти няма да изчезне напълно поради ниските доходи на значителна част от българското население, но правителството работи усилено да следи за спазването на въведените разпоредби както за производството на сирене, така и за търговията с тях.

Основните препоръки от анализа за по-нататъшно развитие на сектора на сирене са:

- Необходимо е да се насърчава и повишава осведомеността на населението относно възможностите за създаване на устойчив растеж, заетост и генериране на доходи от производството на сирене в страната.
- Да се отпускат средства от европейски и национални фондове за въвеждане на иновации, изследвания и технологии в развитието на сектора за производство на сирене.

- Осигуряване на данъчни преференции за стартиращи предприятия в селските и планинските райони, с цел привличане на квалифицирани работници.
- Да се отпускат средства от държавния бюджет за популяризиране и участие в специализирани международни изложения и панаири на селскостопански производители, включително за млечни продукти.
- Да се подкрепя създаването на консорциум между малки ферми.
- Да се насърчават производителите да купуват и използват суровини от България.
- Да се увеличи биологичното производство чрез държавни стимули в различни форми.

Източници

- Комисията на Европейските общности (11 април 2007 г., Брюксел) „Черноморска синергия - нова инициатива за регионално сътрудничество“, извлечено от https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF
- Европейска комисия. ОСП във България, извлечено от https://ec.europa.eu/info/publications/cap-your-country_en
- Косарев А. Н., Гончаров В. П., Фомин Л. М. „Черно Море“, извлечено от https://www.britannica.com/place/Black-Sea
- Статистическата служба на Евростат на Европейския съюз, извлечено от https://ec.europa.eu/eurostat/data/database
- Български Национален Статистически Институт – уебсайт https://www.nsi.bg/en
- Министерство на земеделието, храните и горите, годишни отчети за състоянието и развитието на селското стопанство
- Евростат. „Обсерватория на пазара на мляко” извлечено от https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and figures/markets/overviews/market-observatories/milk_en
- Наредба за специфичните изисквания към млечните продукти (13 Юли 2018г., Държавен вестник № 58) извлечено от https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135799320
- Закон за статистиката (19 Януари 2018г., Държавен вестник № 7) извлечено от https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2134668297
- Министерство на земеделието, храните и горите, дирекция „Анализи и стратегическо планиране“. „Ситуационно-проспективен анализ на мляко и млечни продукти“ (Октомври 2019г.)
- Международен търговски център, уебсайт www.intracen.org
- Доц. д-р Иванов Б., Стойчев В., Център за Икономически Изследвания в Селското Стопанство (САРА). „Средносрочно развитие на млечния сектор, актуализирани средносрочни предвиждания до 2022 година“
- Доц. д-р Еникова Р., Министерство на Здравеопазването , Национален Център по

Опазване на Общественото Здраве (2010г.) „Микробиологични процеси и безопасност на българското бяло саламурено сирене“

- Министерство на земеделието, храните и горите (Юни 2016г.) „Дейност на млекопреработвателнит предприятия в България пре 2015 година”
- Министерство на земеделието, храните и горите (Юни 2018г.) „Дейност на млекопреработвателнит предприятия в България пре 2017 година”
- Статистика на земеделието, горското стопанство и рибарството, статистика на Евростат (Декември 2018г.). “Статистика на млякото и млечните продукти”
- Капитал (31 Март 2017г.). “Пазар: Сиренето от краве мляко държи над 70% от пазара в обем” извлечено от https://www.capital.bg/specialni_izdaniia/regal/2017/03/31/2945559_pazar_sireneto_ot_krave_mliako_durji_nad_70_ot_pazara/
- Капитал (26 Октомври 2018г.). “Производството на мляко и млечни продукти надхвърля 822 млн. лв.” извлечено от https://www.capital.bg/specialni_izdaniia/regal500plus/2018/10/26/3334478_proizvodstvoto_na_mliako_i_mlechni_produkti_nadhvurlia/
- Министерство на земеделието, храните и горите, Дирекция „Пазарни мерки и организации на производители“. „Състояние и тенденции на производството на мляко и млечни продукти в България“
- Тулева С. (Юли 2011г.). „Бяло саламурено сирене – малко история и химия“ извлечено от http://www.menumag.bg/za-hranata/produkti/byalo-salamureno-sirene-%E2%80%93-malko-istoriya-i-himiya
- Стоичкова Ю. (28 Октомври 2019г.). „Ядем повече кисело мляко и сирене, прясното мляко е по-малко на трапезата ни“ извлечено от https://agrozona.bg/yadem-poveche-kiselo-mlyako-i-sirene-pryasnoto-mlyako-e-po-malko-na-trapezata-ni/
- Агрозона (16 Октомври 2019г.). “Три страни „изяждат“ 52% от прясното сирене в Европа” извлечено от https://agrozona.bg/tri-strani-izyazhdat-52-ot-pryasnoto-sirene-v-evropa/
- Стоичкова Ю. (17 Юни 2019г.). “Ръст в преработката, но спад в производството на

сирене и кисело мляко” извлечено от https://agrozona.bg/rast-v-prerabotkata-no-spad-v-proizvodstvoto-na-sirene-i-kiselo-mlyako/

- Капитал (14 Януари 2019г.). “От днес имитиращите продукти ще се продават само предварително опаковани” извлечено от https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2019/01/14/3374648_ot_dnes_imitirashtite_produkti_shte_se_prodavat_samo/
- Европейска Млечна Асоциация, фокус на млечните продукти 01/2018 „Българско председателство на ЕС“

ПРЕГЛЕД НА ТЪРГОВИЯТА С ОХЛЮВИ В СТРАНАТА

Снимка: АИР Варна

Въведение и история

Охлювите се използват като храна още от древността и се е смятало, че те са блюдо за аристократите. Технологията на хелиокултурата (така се нарича култивираното отглеждане на охлюви) е сравнително проста и екологична, а месото, което се добива от коремоногите, е вкусно и изключително полезно. Отглеждането на тези животинки е сравнително нова област в селското стопанство и е с висока добавена стойност.

Коремоноги е научен термин за клас Мекотели, който включва повече от хиляда вида. Месото от охлюви е 70% чист протеин и 30% аминокиселини. То не съдържа холестерол и мазнини. Диетолозите и козметолозите смятат тези животни за панацея, а ресторантьорите – за деликатес. Хайверът от охлюви е скъп, като цената му отстъпва само на тази на хайвера от белуга. Слузта, която се отделя и се събира, също е рядък и изключително ценен продукт.

Интересен факт е, че охлювите са хермафродитни животни и в тях са развити двата полови органа. Любопитно е, че кръвта на охлювите е безцветна, защото в нея липсват червени кръвни клетки, съответно тя не може да се съсирва. При допир с въздуха кръвта на охлювите придобива небесносин цвят, което се дължи на веществото хемоцианин, за разлика от хемоглобина при останалите животни. В Българската академия на науките са проведени изследвания, които доказват благоприятното въздействие на кръвта на охлювите върху човешките тумори. Охлювите са изключително полезни и намират все по-широко приложение както в кулинарията, така и в козметиката и медицината. Екстрактите от охлюви отбелязаха бум и в козметичната индустрия, поради регенериращото си действие върху човешката кожа.

Древноримски афродизиак

Охлювите са се консумирали като храна още през неолита. Тяхното месо носи изключителни качества на афродизиак и римляните го консумират още от дълбока древност. До ден днешен месото от охлюви е известно като „древноримски афродизиак“. Култивирането на охлюви за консумация започва да се развива по-мащабно през 70-те години, поради високото им съдържание на цинк, желязо, магнезий, натрий, калций, белтъци и минерали в месото. Днес, месото от охлюви е един от най-ценните и търсени деликатеси в света. Малко известно е, че и яйцата на охлювите са скъп кулинарен деликатес, защото съдържат ценни елементи за човешкия организъм.

Освен като деликатес, охлювите са все по-търсени като изключително ценен лекарствен

продукт, както и като суровина за козметичната индустрия. Интересът към отглеждането на охлюви в България като бизнес се превърна в съвместна инициатива на Националния охлювъден клъстер и Българската академия на науките.

Правна Рамка

Охлювите са защитен вид в България съгласно Закона за биологичното разнообразие. Член 37 от Закона обявява дивите животински и растителни видове, посочени в приложение № 3 към него за защитени на територията на цялата страна, включително клас Охлюви - GASTROPODA, разред Водни Белодробни Охлюви – BASOMMATOPHORA.

Съгласно Чл. 41. (1) Под режим на опазване и регулирано ползване от природата се поставят видовете диви животни и растения, посочени в приложение № 4, в което са включени:

КЛАС ОХЛЮВИ	GASTROPODA
Сем. Хелициди	Helicidae
Градински охлюв	Helix pomatia
Лозов охлюв	Helix lucorum

Наредбата за изменение и допълнение на Наредба № 44 от 2006 г. за Ветеринарно-медицинските изисквания към животновъдните обекти (ДВ, БР. 41 ОТ 2006 Г.), Издадена от Министерството на земеделието и храните регламентира специални ветеринарномедицински и зоохигиенни изисквания към животновъдните обекти за отглеждане на охлюви. Съгласно Наредбата животновъдните обекти за отглеждане на охлюви са люпилни и ферми за угояване. Люпилните за отглеждане на охлюви задължително разполагат с камера за съхранение на охлюви за възпроизводство, зали за оплождане и снасяне на яйца, лаборатория за разсяване на яйца, инкубатор, камера за съхранение на хайвер, които са оборудвани с необходимите за това системи съгласно

одобрен проект по НАССР.

Камерата за съхранение на охлюви за възпроизводство трябва да отговаря на следните изисквания:

- температурата е между 4 и 7°C;
- максималната плътност е 100 кг/м3;
- влажността е 75%;
- разполага със системи за климатизация и вентилация;
- поддържа фотопериод, достигащ до 6 часа ден и 18 часа нощ;
- има изкуствено осветление с интензивност минимум 300 лукса/м2.

Залите за оплождане и снасяне на яйца трябва отговарят на следните изисквания:

- температурата е между 18 и 20°C;
- максималната плътност е 300 бр./м2 в хамаците;
- влажността е 90%;
- разполагат със системи за климатизация и вентилация;
- поддържат фотопериод, достигащ до 18 часа ден и 6 часа нощ;
- имат изкуствено осветление с интензивност минимум 1000 лукса/м2;
- имат изградена оросителна система;
- температурата на водата е между 18 и 20°C;
- имат изградена канализация.

Лабораторията за разсяване на яйца трябва да отговаря на следните изисквания:

- температурата е между 18 и 20°C;
- влажността е 70%;
- разполага със системи за климатизация и вентилация;
- има изкуствено осветление с интензивност минимум 50 лукса/м2.

Инкубаторът трябва да отговаря на следните изисквания:

- температурата е между 17 и 22°C;
- влажността е 80%;
- разполага със системи за климатизация и вентилация;
- поддържа фотопериод, достигащ до 18 часа ден и 6 часа нощ;
- има изкуствено осветление с интензивност минимум 500 лукса/м2.

Камерата за съхранение на хайвер е с температура между -2 и -4°C .

Изграждат се и допълнителни помещения за съхранение на фураж, санитарни и обслужващи персонала съгласно одобрен проект по HACCP.

Фермите за угояване на охлюви трябва отговарят на следните изисквания:

1. имат изградени угоителни паркове, които:
   - са с минимална площ от 0,5 дка, разделени на угоителни полета (лехи);
   - са с рохка и водопропусклива почвена структура със съдържание на CaCO3 до 10%;
   - са водоснабдени от съществуващ водопровод или друг източник на вода, отговарящ на изискванията на Наредба № 18 от 2009 г. за качеството на водите за напояване на земеделските култури (ДВ, бр. 43 от 2009 г.);
   - са електроснабдени;
   - имат ограда с минимална височина 1,5 м;

2. Зареждането на лехите се извършва при температура между 18 и 30°C;

3. имат обслужващо помещение от 25 м2 за всеки 1000 м2 угоителна площ, като до 2/3 от него се използват за сушилно помещение;

4. изградени са пътеки между угоителните полета с ширина от 0,50 м до 0,70 м;

5. имат дървени скари, които:
   - се поставят на два реда в угоителното поле посока север-юг;
   - са с височина на крака до 0,25 м;
   - са от естествен дървен материал, който не е химически третиран;

6. имат изградени два броя дървени тунели в леха от естествен дървен материал, който не

е химически третиран, като разстоянието от края на дъската до зеблото е не по-малко от 0,20 м;

7. имат оросителна система, включваща резервоар или водно огледало с обем от 3 до 5 м3 за всеки декар.

При изграждане на люпилните и фермите за угояване се използват естествен карбонатен камък, пластмасови, галванизирани и нетретирани растителни материали.

Почвата се третира срещу плевели и вредители само с лицензирани продукти. Всяко систематично профилактично третиране по време на угояването е забранено. Теренът за изграждане на нови животновъдни обекти за отглеждане на охлюви от различни собственици е с отстояние не по-малко от 3 м. При отглеждане на охлюви и други видове животни отстоянието се определя съгласно чл. 3, ал. 1, т. 2, буква "г" от Наредбата.

Постановление на Министерския съвет № 233 от 2000г. - Наредба за условията и реда за регистрация и разрешаване на външната търговия (Държавен вестник № 93 от 2000 г., изменен и допълнен). Постановлението урежда условията и реда за регистрация и разрешаване на сделки за внос и износ на стоки от юридически лица и еднолични търговци. Той регламентира и условията за издаване на сертификати за износ на охлюви.

Заповед № 361 от 9 април 2004 г. на министъра на околната среда и водите посочва режимите и условията за използване, изкупуване с цел търговия в страната и износ през границата на живи охлюви, миди и месо от видовете лозов охлюв (Helix lucorum) и градински охлюв (Helix pomatia), както следва:

- Период за събиране от природата и изкупуване на живи охлюви за търговски цели или фермено отглеждане - от 10 май до 30 юни включително.
- Минимален размер на събираните, изкупуваните и изнасяните охлюви и черупки от тях - 28 мм в диаметър.
- Лицата, които изкупуват охлюви с цел търговия, включително изнасяне през

граница, са длъжни:

- Да организират пунктове за изкупуване на охлювите, оборудвани схладно помещение за съхранение на живи охлюви. Подходящ амбалаж за съхранение и транспорт на живите охлюви - дървени (ябълкови) касети или плетени полиетиленови чували "тип гаци". Калибровъчно сито за пресяване на маломерните охлюви с диаметър на отворите 28 мм.
- В срок до 1 май на текущата година да уведомят писмено съответната регионална инспекция по околната среда и водите за местонахождението и отговорниците на пунктовете.
- Да връщат незабавно в природата маломерните охлюви.

- В срок до 25 април на текущата година лицата, отглеждащи охлюви във ферми, да декларират наличните количества в съответната Регионална инспекция по околната среда и водите (РИОСВ).
- В срок до 5 юли на текущата година износителите да декларират писмено в РИОСВ всички количества изкупени охлюви, които не са изнесени в периода 10 май - 30 юни и мястото на съхранението им.
- Регионалните инспекции по околната среда и водите да извършат проверка на декларираните количества в складовете и фермите по т. 4 и 5 и да съставят протоколи.
- Издаването на удостоверения за износ на охлюви се извършва при условията на ПМС № 233 от 2000 г. (ДВ, бр. 93 от 2000 г., изм. и допълнено).

Състояние на производството на охлюви в страната

Започването на бизнес с животновъдство включва големи инвестиции, които днес вече не са по джоба на всеки. Каквото и да говорим, традиционното животновъдство остава трудоемък бизнес. Ето защо много българи се ориентират към хелиокултурата - култивирано отглеждане на охлюви. Хелиокултурата, е процесът на отглеждане на

сухоземни охлюви, специално за човешка употреба като лекарство, или да се използва плътта им като ядливо ескарго, или в по-ново време, за получаване на слуз за употреба в козметиката и яйцата на охлювите за консумация от човека като вид хайвер.

Бизнесът с охлюви в България се осъществява по два начина. Единият е чрез събиране на охлюви сред природата, това се прави в страната от десетилетия. Вторият е чрез отглеждане на охлюви във фермите. България навлезе на този пазар след кризата през 2009 г. - тогава редица малки предприемачи, привлечени от ниските първоначални инвестиции и обещанието за сигурен пазар, решиха да създадат своите предприятия. Впоследствие обаче много от тях се провалиха поради невъзможността си да продават продукцията си. Според медийно интервю със собствениците на Ферма за охлюви ECO-TELUS, Българево (Югоизточна България), през периода 2008 - 2009 г. са стартирали над 300 ферми за охлюви. Освен разходите за земеделска земя, първоначалният инвестиционен капитал за изграждане на съоръженията на фермата, за закупуване на дребни охлюви и фураж, през този период възлиза на 10-12 хиляди лева.

Близо 90% от фермите за охлюви са се провалили и затворили бизнеса си, поради невъзможност за износ и реализиране на производството на охлюви в чужбина, както и поради невъзможност за покриване на банковите заеми за първоначалните инвестиции. Към май 2019 г. са останали само 20 ферми за охлюви и продължават с бизнеса. Някои от тях, включително фермата в Българево, се е ориентирала към местния пазар, опитвайки се да увеличи пазарния си дял и дистрибуция в страната чрез търсене на местни ниши в образователния и културния туризъм, козметиката, ресторантьорството и др., като са насочили 100% от продажбите си в страната, тези земеделски производители избягват потенциалните рискове за износ, свързани с пътни произшествия при транспортиране на охлюви през граница, високите потребителски такси и мита, липса на познания за законите в страните - крайни дестинации за износ, езикови бариери, липса на сигурност при закупуване на предварително уговорени количества, забавяне на международните

плащания и високи банкови такси и др.

Добивите на охлюви варират в много големи граници. В България няма официална статистика за средни добиви и за това не може да се даде конкретна информация. Данните, с които се разполага от фермери, е че добивите могат да бъдат и 1–1.5 тона от декар, но може да достигнат и до 2.5 тона (при много благоприятни условия). Собственикът на Фермата за охлюви ECO-TELUS" Българево, Пенчо Петков е получил 15 тона добив на охлюви от 3.300 дка през 2015 г., т.е. средно 4,5 тона на декар, поради отличните климатични условия през тази година. Като цяло добивът зависи от вида на отглеждане, климатичните условия, качеството на материала, количеството яйца, разпределени за възпроизводство и др.

Отглеждането на охлюви изисква температура между 24°C и 26°C. Тогава въздухът не е много сух и има достатъчно влажност. Ако температурата е по-висока от 30°C, охлювът не се чувства комфортно, тъй като влажността е по-ниска и е необходима повече вода. За да се изгради ферма за охлюви, е необходима не само площ, залесена с определен вид трева, но и напоителна система, която се използва ежедневно.

В момента легална е само търговията от фермите, където охлювите се изкупуват целогодишно. Бракониерският улов от планината обаче съвсем необезпокоявано се предлага по пазарите. Според закона е забранено изкупуването на малки охлюви с диаметър на черупката под 28 мм. Но при търговията на черно никой не гледа за размери. В България, глобите в закона за събиране извън разрешеното време и за предлагане на малки охлюви са от 100 до 1000 лева за гражданите и от 200 до 5000 лв. за фирмите при първо нарушение. Но не се е чуло някой да ги налага. В лицензираните пунктове за изкупуване на охлюви задължително се използва калибровъчно сито за пресяването на по-малките. Любопитен факт е, че търговията с диви охлюви се извършва само в България и Румъния, според бранша.

Фермерските охлюви струват поне 3 пъти повече от тези, уловени в природата. Според местните фермери, цената на охлювите на килограм зависи от начина на отглеждане. Култивираните струват около 3,20 евро. Това е доставната цена с включен в нея транспорт. Средната изкупна цена е между 4 и 4,5 евро за килограм. Цените на дребно за охлюви във Франция и Белгия варират от 6 до 8 евро за килограм.

Култивирани охлюви се изнасят за цяла Европа, най-много ги консумират в Кипър, Гърция, Италия, Франция, Испания, Португалия. В момента има бум на износа към Чехия.

Периодът за събиране от природата и изкупуване на живи охлюви за търговски цели или фермено отглеждане е от 10 май до 30 юни включително.

В България съществува охлювъден клъстер, базиран в Италия. Този клъстер включва около 100 малки ферми за охлюви, които работят заедно. Клъстерът помага на всеки човек да започне бизнес със собствени охлюви. Всеки, който желае да започне такъв бизнес, трябва да инвестира 2500 евро за изграждането на необходимия терен, в който охлювите ще живеят през следващите 15 години. Националният охлювъден клъстер увеличава броя на стопанствата си всяка година. Основната му експортна дестинация е Италия. Това е така, защото централата на клъстера се намира в Керско (Италия) и имат сключени договори за износ само за тази страна.

Описание на продукта - охлюви

Охлювите са непретенциозни към условията на отглеждане и към храната, не изискват големи разходи, внимание и площ. Освен големите ферми, които се занимават с отглеждането на традиционните за българските ширини животни – крави, овце, кози, птици, съществуват и много средни и малки стопанство, които развиват т.нар. нетрадиционно животновъдство, за каквото се смята охлювъдството. С отглеждането на охлюви се занимават именно малките ферми, а в Европа го смятат за семеен бизнес.

Особеният интерес към този вид бизнес идва от Европа. В Италия, Испания, Франция и Гърция охлюви се консумират за обяд или за вечеря с чаша добро вино. В България те се предлагат само в скъпите ресторанти. Вкусът на месото им наподобява това на пилешкото. Месото е диетично, съдържа витамини, белтъци, желязо и калций, бързо се усвоява от организма, подобрява работата на храносмилателния тракт, полезно е както за възрастните, така и за бременни. В последно време все повече млади хора предпочитат да печелят пари от отглеждането на охлюви, а не да ги ядат като гурме.

Охлювъдството е не само доходоносен, но и бързооборотен бизнес, тъй като при него с една неголяма инвестиция само за един сезон може да се изкарат много добри пари. Специалистите твърдят, че от 1 дка ферма за охлюви могат да се изкарат най-малко 20 хил. евро. Но според собствениците на фермите за охлюви в Българево и други места в страната, печалбата е в рамките на 4-5 хиляди лева за декар. Печалба може да се очаква след 5-6 години от стартирането на фермата, тъй като доходът през първата година е нулев. През втората година по-голямата част от хайвера от охлюви е предназначена за разплод за създаване на нови охлюви, а приходите през следващите 2-3 години са за покриване на разходите за възпроизводство, закупуване на храна/специален фураж, поддръжка и усъвършенстване на фермата, включително за създаване на преработвателно звено за охлюви и/или за съхраняване на месо в хладилни камери.

Систематика на охлювите

Въпреки че няма вид охлюв, който да се счита негоден за консумация, хората търсят главно четири вида от тях. Единствено видът Helix aspersa (Малък сив и Голям сив) може да бъде отглеждан във ферма по рационален и доходоносен начин:

- Бургундският охлюв (Helix pomatia) е див и не се поддава на промискуитета на интензивното отглеждане. Това е най-консумираният вид във Франция. Разпространен е по полетата на Централна и Източна Европа. Другите названия на Helix pomatia са Голям бял и Градински охлюв. Черупката му е с височина до 4 cm.

Живее в градини и залесени места. Храни се с листа. Вреди на селскостопанските култури. В природата той живее средно 7-8 години, но някои екземпляри могат да доживеят и до 20 години Месото му се яде и съдържа 70% протеини и 30% аминокиселини. През зимата се заравят под земята.

- Бургундският охлюв (Helix pomatia) е див и не се поддава на промискуитета на интензивното отглеждане. Това е най-консумираният вид във Франция. Разпространен е по полетата на Централна и Източна Европа. Другите названия на Helix pomatia са Голям бял и Градински охлюв. Черупката му е с височина до 4 cm. Живее в градини и залесени места. Храни се с листа. Вреди на селскостопанските култури. В природата той живее средно 7-8 години, но някои екземпляри могат да доживеят и до 20 години Месото му се яде и съдържа 70% протеини и 30% аминокиселини. През зимата се заравят под земята.
- Голям сив (Helix aspersa maxima) или Gros Gris, както е известен във Франция, е с произход Северна Африка. Внесен е в Европа с цел отглеждане във ферми. Поддава се отлично на хеликултура. С бързото си развитие и достигане на тегло в зряла възраст от 20 до 30 грама (или 33 броя в килограм), това е охлювът с най-високи добиви Характеризират се с висока плодовитост, която може да достигне до 200 броя яйца.

Цветът на черупката на охлювите зависи от местообитанието: при сух климат тя е по-светла и по-твърда, а във влажна среда е по-тъмна и по-мека. Особеностите на климата на територията на България позволяват успешното отглеждане и на Helix Aspersa Maxima, или Голям сив охлюв, и Helix Aspersa Muller – Малък сив охлюв. Последните са търсени предимно от полските потребители и предприемачи.

Климат

Много е важно да се осигури качествена вентилация. На всеки 3-4 дни помещенията се почистват и задължително се следи за влажността на въздуха и почвата. За размножаването на охлюви най-подходящ е умерен климат с висока влажност (75% – 95%), въпреки че повечето видове могат да издържат на по-широк диапазон от температури.

Оптималната температура за много от тях е 38 градуса. Когато температурата падне под 20 градуса през есента, охлювите зимуват. При 30 градуса те не са активни, а при 27 градуса спират растежа си. Когато температурата се повиши до 43 градуса или стане прекалено сухо, охлювите изпадат в летаргия. Вятърът също е вреден за мекотелите, тъй като се ускорява загубата на влага.

Влажност

Охлювите са влаголюбиви. Те се чувстват най-добре, когато съдържанието на влага в почвата е 80 на сто. За да се поддържа адекватно ниво на влажност, може да се използват пръскачки за оросяване, като тези, които се използват за растенията в страни със сух климат. Резките отклонения на показателите оказват негативно въздействие на коремоногите. За да осигурите благоприятни условия в помещениятаq можете да използвате овлажнители на въздуха или отоплителни уреди.

Почва

За осигуряването на добри условия за живот, охлювите се нуждаят от добре почистена почва, която да не е пренаситена с пясък или глина. Песъчливата почва не задържа достатъчно влага. Най-подходяща е почвата, съдържаща 20 до 40% органични остатъци. Почвите, които са богати на калциеви и магнезиеви съединения, най-добре стимулират растежа. Калций може да се добави към почвата, като количеството е до 10 кг на 1 декар. Той може да се поставя и в хранилките, така че охлювите да имат постоянен достъп до него.

Реализация

За консервиране, обработка или доставка се избират само активни охлюви. Най-добре е да се изпращат и транспортират живи. Поставят се в контейнер, пълен с лед. Така се създават условия (но не по-ниска температура), при които охлювите изпадат в летаргия. Ако времето е топло и охлювите са активни, те не могат да бъдат опаковани в картонени кутии. По време на транспортирането животните не се хранят.

Правилният цикъл за стартиране отглеждането на охлюви започва през есента, когато се прави една дълбока оран. През зимата се оставя почвата да почине до пролетта, след

което се прави пролетна оран и се засява бяла детелина. Опъват се заграждения от зебло, поставят се скари от дърво и се поставя електропастирна лента. Покрива се със мрежа, която предпазва охлювите от враговете им. Изчаква се фермата да влезе в ритъм и в първия възможен момент малките охлювчета се въвеждат в лехите и започва т.нар. угоителен период. Първите охлювчета се излюпват в края на април. Следват четири месеца на угояване от май до август, когато се полагат ежедневни грижи. Следващият етап е събиране и изсушаване на продукцията за още два месеца. Работата приключва обикновено в края на ноември.

Най-важното във фермата за охлюви е земята да е хубава. Така се проследява производственият цикъл – от зареждането на фермата до събирането на продукцията.

Най-важното условие е хубавата земя и къде се намира. Тя трябва да бъде близо до населено място, за да не се правят излишни разходи за ток, вода и т.н. Инвестицията е не повече от 15 000 лв., като най-тежкото в нея е дървеният материал. Освен параметрите на дървото, то не трябва да е бъде много смолисто, тъй като охлювите няма да могат да се движат по него.

Най-предпочитани в гастрономията, са **охлювите от вида Хеликс Асперса.** Те са известни в **висококачественото си месо**. В съвременните охлювни ферми съществуват 2 метода за отглеждане на охлюви – **италиански метод (пълна система) и френски метод (непълна система)**. След направени анализи е установено, че най- подходящия метод за отглеждане на охлюви в България е френският, тъй като той е най-благоприятен за климатичните условия по нашите ширини. Методът създава възможност охлювите да се отглеждат в **близка до естествената им среда,** а заедно с това да се постигне и **висококачествена продукция.** Почвата в село Българево е богата на варовик, който е изключително необходим за изграждането на здрава черупка на охлювите. При френския метод угоителният сезон продължава между 100 и 120 дни и **приключва приблизително в средата на септември, след което започва събирането на продукцията.** По-скъп е като

инвестиции и технология, но за сметка на това е по-рентабилен като количество охлюви и срок на отглеждане. При френската технология задължително трябва да има зала за репродукция и инкубатор, където да се излюпват малките охлюви. Докато при италианския метод родителите се пускат във фермата. Там те се чифтосват, снасят, раждат. Много от процесите обаче не се контролират. Италианският метод е по-евтин, но изисква по-дълъг период на угояване от 10–11 месеца. Докато при френската система този срок е около 4 месеца, което е идеално за един летен сезон в България. Затова италианският метод е приложим по-скоро в топлите страни, където зимата е мека. При италианския метод охлювите се развъждат и отглеждат на открито, което следва да се прилага в по-топли страни като Италия, Испания, Гърция и др.

За италианския метод е характерно, че животните се отглеждат в естествената си среда и се хранят със зелена растителност, засадена във фермата – зеле, цвекло, моркови картофи, слънчоглед и др. Целогодишно охлювите са на открито. Този метод е трудно неприложим в България, дори и за южните райони на страната. При отглеждани по този метод охлюви в българските географски ширини, смъртността в повечето случаи е над 80%, което е нерентабилно и не компенсира съвсем малко по-високата изкупна цена на готовите за продажба охлюви.

При френския метод охлювите се отглеждат на оградени полета, на които е засята бяла детелина, която е първата храна на малките – едно-двудневни охлювчета. На полето се разполагат дървени скари, под които през деня се крият охлювите, а вечер се хранят. Храненето на охлювите, отглеждани по този метод става със специална смеска, която са произвежда във фуражните заводи. При този метод малките охлюви се пускат в полето в края на месец април или в началото на месец май и се събират през месец октомври същата година и са готови за реализация.

Цената на живите охлюви през 2018 година е около 30 български стотинки за килограм, което е драстично под изкупната цена през 2017, когато килограмът се е търгувал между 40 и 70 стотинки. Предишни години стойността е варирала от около 60 ст/кг през 2016, до

40-50 през предните лета.

Износ на охлюви

Всички режими, реда и условията за ползване, изкупуване с цел търговия в страната и изнасяне през граница на живи охлюви, черупки и месо от видовете лозов охлюв (Helix lucorum) и градински охлюв (Helix pomatia) са разяснени в Заповед № РД-361/09.04.2004г. на министъра на околната среда и водите, представена в раздел Правна рамка.

Най-голям пазарен дял в търговията с охлюви заемат страните от ЕС. Те се характеризират с голямо население, но и с по-висока хранителна култура от останалите страни по света. Това може би е причината консумацията на охлюви в Европа да се увеличава всяка година, а охлювите, с ниското си съдържание на мазнини и наличието на различни полезни компоненти за човешкия организъм, стават част от здравословното хранене на населението. Хранителните качества на месото от охлюви са най-ценени в по-развитите икономики в Европа.

Състояние на сектора

Наблюдава се цикличност в интереса към отглеждането на охлюви в европейски мащаб – има периоди на истински бум, последвани от отмиране на интереса към този бизнес. България не е изключение. През 2013г. е бил много сериозен интересът в Румъния, в Гърция също се отглеждат много охлюви, което на базата на пазарните принципи за търсенето и предлагането рефлектира върху възможността да реализираш продукцията си на добра цена. Това са част от проблемите на всеки земеделски производител.

Охлювите, събирани от жителите на най-големия ромски квартал в България “Столипиново”, в столицата, отиват в ресторантите в Париж и Рим. Събраните количества

се изнасят за Франция, Италия и още няколко страни от Западна Европа, където мекотелите се продават като деликатес. Част от тях се използват за суровина за хранително-вкусовата промишленост в Гърция или Кипър.

Консумацията на охлюви в световен мащаб е трудно да се изчисли, защото собствената консумация е много силна. Въпреки това световната търговска продукция се изчислява между 450 000 и 500 000 тона годишно. Най-важните пазари се намират в Европа и по-специално във Франция, Италия и Испания. Липсват достоверни цифри за ръста на пазара в тези страни, но е важно да се отбележи, че тези три пазара не могат сами да задоволят потребностите си. Във Франция например 80 на сто от националната консумация се снабдява чрез внос. Същият висок процент се отнася за Италия – 65 на сто, и за Испания – 33 на сто. Дивите охлюви произхождат главно от Унгария, Полша, Румъния, Чехия и Босна и Херцеговина. Балканските страни, включително България и Гърция, изнасят охлюви от ферми.

Глобален пазар за охлюви - основни констатации

През 2016г. глобалният пазар за охлюви възлиза на 43 хил. тона, което се равнява приблизително на 154 млн. долара по отношение на цените на едро. От 2007г. до 2016г. глобалният пазар за охлюви постепенно расте, с известни колебания през определени години. Значителният спад през 2010г. (-13% Y-o-Y) беше последван от стабилно увеличение до 2014г. След това обаче отново се наблюдава понижение и след това отново увеличение през 2016 г.

Според доклада "Свят: охлюви (с изключение на морски охлюви) - пазарен отчет. Анализ и прогноза до 2025 г.", публикуван наскоро от IndexBox, страните с най-голямо потребление на охлюви са Испания (16,5 хил. тона), Мароко (6,0 хил. тона), Франция (5.3 хил. тона) и Италия (2.1 хил. тона), заедно представляват близо 69% от глобалното потребление на

охлюви.

Най-високи годишни темпове на растеж на консумацията на охлюви от 2007 г. до 2016 г. са регистрирани в Мароко, с ръст от + 21,6%, и във Франция, с + 5,9%. Мароко значително е увеличил своя дял по отношение на глобалното потребление от 3% през 2007 г. до 15% през 2016 г. За разлика от тях, делът на Китай намалява в същата степен. Делът на останалите държави остават относително непроменени през разглеждания период.

Сред водещите страни-консуматори, високи нива на потребление на глава от населението са регистрирани в Испания (358 кг/годишно през 2016 г.) и Мароко (174 кг/годишно), което е далеч над средното за света от 5,9 кг/годишно. Също така се наблюдават високи нива на консумация на охлюви на глава от населението и в Португалия (155 кг/годишно през 2016 г.), Франция (82 кг/годишно), Тунис (82 кг/годишно) и Босна и Херцеговина (197 кг/годишно). В периода 2007-2016 г. най-високите годишни темпове на растеж на потребление на глава от населението се наблюдават в Мароко (+ 21,6% годишно), Франция (+ 5,5% годишно) и Португалия (+ 6,4% годишно). Тъй като потреблението на глава от населението се повишава през последните години, може да се очаква по-нататъшен растеж на пазара в тези страни в средносрочен план.

Европейските държави остават най-големите потребители на охлюви. В същото време нарастващият жизнен стандарт и популярността на европейската кухня в азиатските страни осигуряват определени перспективи за растеж на пазара в тези страни, въпреки това, поради спецификата на продукта, не се очаква рязко увеличение на потреблението му.

Глобалното производство на охлюви отбеляза лек, но стабилен растеж от 2007 г. до 2016 г., достигайки 41 хил. тона през последната година. В стойностно изражение, възлиза на 173 млн. долара приходи за производителите на охлюви.

Производството на петте страни основни производители на охлюви, а именно Мароко (15 хил. тона през 2016 г.), Испания (6.5 хил. тона), Индонезия (5.9 хил. тона), Китай (2.9 хил. тона) и Румъния (2.0 хил. тона), представляват повече от три четвърти от световната

продукция на охлюви. В Мароко нивата на производство се увеличават с + 4,8% годишно от 2007 до 2016 г. Другите страни също отбелязват умерен растеж по отношение на производството на охлюви. За разлика от това, в Румъния той остава сравнително равен през разглеждания период.

Охлювите са широко търгувана стока, като делът на износа в общата световна продукция е около 80% през 2007-2016 г. Високата интензивност на търговията се определя главно от значителните разстояния между основните центрове за производство на охлюви и ключовите страни консуматори.

През 2016 г. обемът на глобалния износ възлиза на 33 000 тона със смесен тенденционен модел през последните няколко години. Резкият спад от 15% през 2010 г. бе последван от стабилен растеж до 2014 г. Въпреки това през следващата година отново се наблюдава понижение и след това се изравнява с 2016 г. Мароко (9.2 хил. тона), Индонезия (4.3 хил. тона), Румъния (2.7 хил. тона), Франция (2.6 хил. тона), Китай (1.9 хил. тона) и Босна и Херцеговина (1.4 хил. тона) бяха основните световни доставчици на охлюви с общ дял от 66% от световния износ. От 2007 до 2016 г. Румъния (+ 23,6% годишно) и Франция (+ 23,3% годишно) бяха най-бързо растящите доставчици сред основните износители. Обемът на глобалния внос възлиза на 31 хил тона през 2016 г., което се равнява на 119 млн. долара от общата стойност на вноса. Динамиката на вноса като цяло беше в съответствие с износа: този търговски поток се допълва глобално. През 2016 г. Испания (10.2 хил. тона), Франция (6.4 хил тона), Босна (1.7 хил. тона) и Португалия (1.6 хил. тона) бяха водещите дестинации за внос на охлюви, като заедно съставят 63% от световния внос. От 2007 г. до 2016 г. Босна и Херцеговина има най-високите темпове на растеж на вноса, със сложен годишен темп на растеж от + 24,9%. Предвид значителния обем на износа, който почти отразява този на вноса, бързото увеличение може да се дължи на реекспорта. Румъния (+ 12,1%) и Франция (+ 11,6%) също отбелязват осезаемо увеличение по отношение на вноса на охлюви през разглеждания период.

Бъдещи тенденции до 2025 година

Дълго време охлювите се смятаха за традиционно ястие в средиземноморската кухня. В момента повечето охлюви все още се консумират като храна, но популярността на използването на охлюви в козметиката расте с бързи темпове. Освен това подобрената технология за замразяване и контрол на температурата стимулират търсенето от страна на хранително-вкусовата промишленост. Също така, благодарение на световното популяризиране на екологичния и здравословен начин на живот, както и на растежа на доходите и модата за европейска кухня в азиатските страни, нараства търсенето на пазарите в Северна Америка и Югоизточна Азия. В същото време месото от охлюви традиционно се консумира в африканските страни, особено в Западна Африка, където месото на охлюви е важна суровина в хранителните режими.

Засилването на популярността на здравословното хранене, пускането на пазара на продукти от охлюви като естествена алтернатива, появата на нови продукти (хайвер от охлюви), нарастващото търсене на козметика, произведена от биологични продукти, ще допринесе в бъдеще за лека възходяща тенденция на пазарните показатели, която се увеличава с очакваната Смесена годишна норма на растеж от + 2.0% за деветгодишния период от 2016 г. до 2025 г. и се очаква до края на 2025 г. пазара да достигне 50 хил. тона.

Групата на охлювите е посочена като една от групите с потенциал за износ от България според Международния търговски център (ITC).

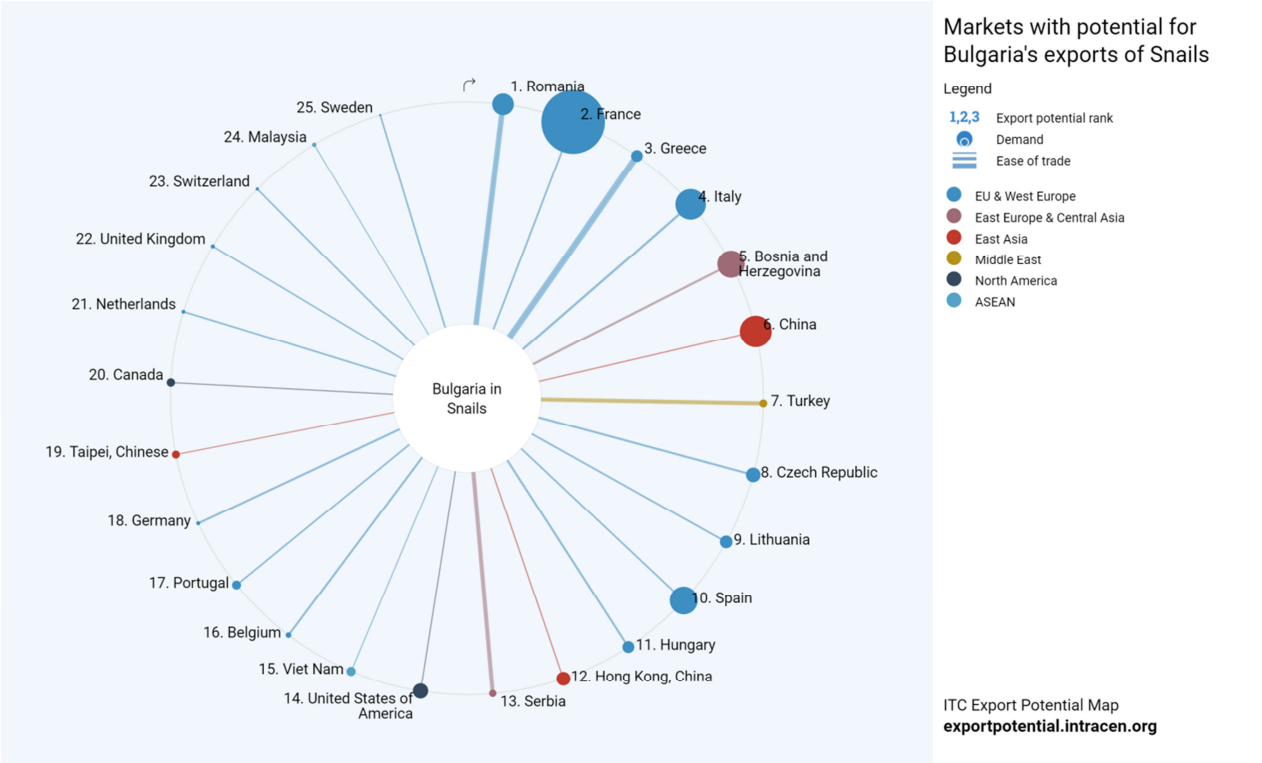

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=030760

Пазарите с най-голям потенциал за износ на охлюви с код 030760 от България са Румъния, Франция и Гърция. България има най-близки експортни връзки с Гърция. Франция е пазарът с най-голям потенциал за търсене на 030760 охлюви.

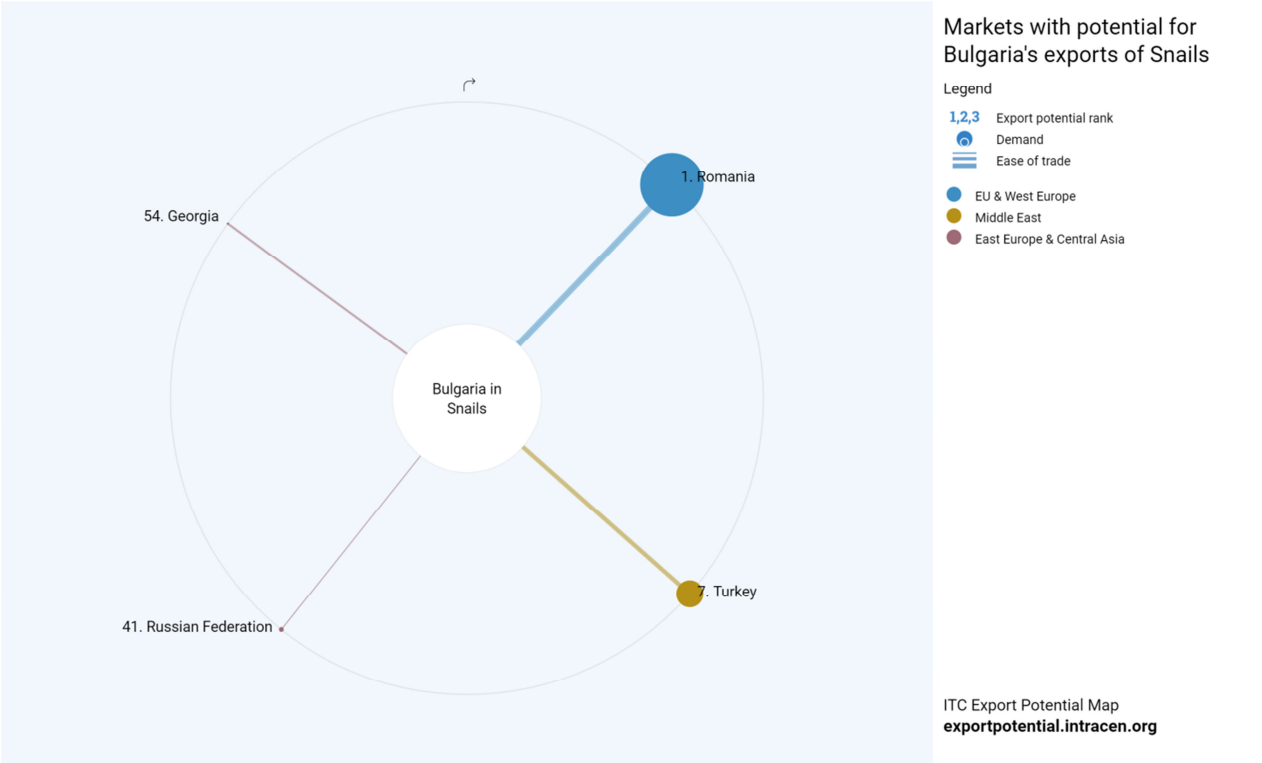

Източник: уебсайт на Националния Търговски Център (International Trade Center, ITC): https://exportpotential.intracen.org/en/markets/analyze?fromMarker=i&exporter=100&toMarker=j&whatMarker=k&what=030760

Според Международния търговски център износът на охлюви от България на световния пазар е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	4.7 млн
Фактически износ	1.8 млн
Неизползван потенциал	3.2 млн
Световен износ	65.7 млн
Български износ	1.8 млн

Според Международния търговски център износът на охлюви от България на румънския пазар е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	1.6 млн
Фактически износ	324.3 хил
Неизползван потенциал	1.3 млн
Румънски износ	5.3 млн
Български износ	1.8 млн

Според Международния търговски център износът на охлюви от България на грузинския пазар е представен в таблицата по-долу:

Експортен потенциал	69.5 хил
Фактически износ	0
Неизползван потенциал	69.5 хил
Грузински износ	-
Български износ	1.8 млн

Резултати от анализ на пазара

Въз основа на информацията за отглеждането и предлагането на пазара на охлюви, която беше представена в предишните глави на настоящото проучване, някои фактори, които влияят върху сектора, могат да бъдат изведени в SWOT анализ. SWOT анализът (силни и слаби страни, възможности и заплахи) е рамка за идентифициране и анализ на вътрешните и външните фактори, които могат да окажат влияние върху жизнеспособността на даден проект, продукт, място или лице. Следващата таблица представя компоненти и фактори на SWOT анализа, които бяха идентифицирани за целите на анализа на пазара на охлюви в България:

SWOT анализ:	
Силни Страни	**Слаби страни**
○ Благоприятни климатични условия в страната (умерени летни температури без жеги и/или суша, наличие на вода и др.), които подпомагат отглеждането на охлювите между април-май до септември-октомври, както и меките зимни условия за времето, когато охлювите спят зимен сън. ○ Наличие на земеделска земя в земеделските стопанства, което позволява отглеждането на охлюви. ○ Предоставяне на финансиране за земеделските производители по Програмата за развитие на земеделието 2014-2020. ○ Необходимостта от сравнително малки първоначални инвестиции за стартиране на бизнес за отглеждане на охлюви. ○ Сравнително нетрудоемък бизнес с ангажименти в периода от април-май до септември (хранене веднъж дневно, без да е необходимо хранене по време на зимния сън, който е до 8 месеца в годината).	○ Набирането на служители в селските райони среща трудности, особено в периода на събиране на охлюви и/или преработка поради застаряване, нискоквалифицирано население в тези райони и постоянна тенденция към тяхното обезлюдяване и отрицателен прираст. ○ Липса на опит в създаването и отглеждане на охлюви, поради развитието на сектора/дейността в България само през последните 10 години. ○ Недостиг на технологии и иновации в сектора поради трудни условия за отпускане на заеми от банки на фермерите и липса на сигурност при продажбите им на пазара в чужбина, главно в Белгия и Франция. ○ Липса на вътрешно търсене на месо и преработени продукти от охлюви поради липса на традиции и хранителни навици на населението. ○ Липса на държавна подкрепа и/или европейски субсидии и финансиране за създаване на ферми за охлюви и/или създаване на биопроизводство.

○ Заради слузта, която притежават, охлювите са защитени от болести и не се изисква специално лечение на болести както при отглеждането на други селскостопански животни.	○ Няма държавна защита за българските износители на месо от охлюви и други продукти (хайвер, пастет). ○ Няма лицензирана компания, която да сертифицира биопроизводството на охлюви. ○ Поради ниската покупателна способност на населението няма пазарно търсене в страната на продукти като слуз и хайвер от охлюви, чиито цени на пазара на ЕС са съответно 40 евро за грам и 1000 евро за кг. ○ Липса на познания на местните закони на страната - крайна дестинация за износ. ○ Комуникационни бариери при износа, свързани с ниската компютърна и езикова грамотност на земеделските производители.

Възможности	Заплахи
○ Да се изнасят продукти с добавена стойност като преработени месни продукти, хайвер, пастет и др., вместо суровина. ○ Търсене и навлизане в нови специфични ниши в страната за разширяване на фермите за охлюви от гледна точка на съоръжения за обработка на място, ресторанти, предлагащи специалитети от охлюви, туристически атракции като музея на охлювите, образователни разходки във фермата, за да се запознават хората с процес на отглеждане на охлюви и/или приготвяне на храна.	○ Промените в климата водят до наводняване на ферми и преместване на живи охлюви и производство, или засушаване, което води до недостиг на вода и качествена храна за отглеждане. ○ Проблеми, свързани с работата на локалната електроснабдителна и инженерна инфраструктура в селските райони, които могат да нарушат процеса на съхранение на готови за износ охлюви в хладилни камери, както и процеса на зимен сън. ○ Липса на сигурност при закупуване на предварително уговорени количества. ○ Забавяне на международните плащания, високи банкови такси и т.н.

○ Създаване на търсене в местното население на продукти и храни от охлюви чрез насърчаване на ползите от тяхната употреба и техните полезни качества, разширяване на обхвата на използването им в хранително-вкусовата промишленост, кулинарията, медицината, здравеопазването, козметиката и други. ○ Увеличаване на държавната помощ за фермерите и износителите на охлюви за участие в изложения и панаири в чужбина, което ще им позволи да установят бизнес отношения с крайните потребители на техните продукти. ○ Глобално нарастващо търсене на богати на протеини храни във връзка с тенденциите в здравословния и екологичен начин на живот. ○ Способността на месото от охлюви да се трансформира от деликатес в такова, което се закупува ежедневно от значителна част от населението, за ежедневна употреба.	○ Замърсяване и / или прекомерно хлориране на питейна вода от водоснабдителни системи в селските райони, което може да доведе до повреда и унищожаване на охлюви по време на излюпване и угояване. ○ Въвеждане на европейски и други квоти за износ на охлюви, които биха възпрепятствали износа на произведено в страната месо и други продукти от него. ○ Заплахи, свързани с пътни и други видове аварии при транспортиране на готови продукти в хладилни камери в чужбина, което ще доведе до унищожаване на всички произведени количества и до фалит на земеделския производител.

Подходи за маркетингови стратегии

Маркетинговата стратегия е процес на планиране, който позволява на организацията да концентрира ограничените си ресурси върху най-добрите възможности за увеличаване на продажбите си и постигане на стабилно конкурентно предимство.

За тази цел са изведени следните маркетингови стратегии:

- Да се намери добър, висококвалифициран мениджърски екип, който работи на международния пазар на продукти от охлюви от дълго време.
- Да се избере правилното място за създаване на фермата - като се вземе в предвид населението на региона, стратегическото географско местоположение, температурата, почвата, атмосферните условия и други.
- Да се създаде проект, който отговаря на всички условия за отглеждане на охлюви. Проектът определя всички изисквания, функции, компоненти, материали и партньори в подкрепа на изграждането на фермата.
- Преглед на човешките ресурси, необходими за завършване на плана, включително необходимите умения и/или необходимостта от допълнително обучение.
- Да се достигне до местни ресторанти и създаване на дългосрочни партньорски връзки с тях. Това също така намалява разходите за доставка и има по-малко въздействие върху околната среда.
- Да се сключват директни сделки. Това ще избегне прекомерните разходи за използване на посредници.
- Да се проучат вкусовите характеристики на населението, по-специално какъв вид

охлюви се консумира най-често.

- Да се определят основните целеви групи купувачи сред хранителни вериги, по-малки магазини, ресторанти и хотели.
- Търсене и намиране на финансиране, основно чрез европейски фондове.
- След като се постигне добро качество на продукта и се създаде силна марка, следващата стъпка е създаване на уебсайт.

Потенциални рискове и препоръки за тяхното минимизиране

Големите хранителни вериги работят със суровината от див охлюв, който е с по-ниско качество и цена. Той се събира в природата, изкупува се по 20–30 стотинки и се търгува по 1 евро на борсата. Докато охлювът, който се отглежда във фермите, е 3–4 пъти по-скъп. Той се води гурме охлюв и намира приложение по-скоро в бутиковите ресторанти, а не в супермаркетите, обяснява фермерът Пенчо Петков.

Някои от потенциалните рискове, които могат да възникнат в процеса на отглеждане и износ на охлюви, както и подходящи мерки за предотвратяването им са:

Потенциални рискове	Мерки за предотвратяването им
Спиране на водоснабдяването от ВиК дружеството в селските и отдалечените райони, поради аварии на водопроводната мрежа, отводняване на язовири и др.	Осигуряване на достъп до собствени кладенци, дренаж и др. и/или алтернативни източници на вода.

Твърде висока концентрация на хлор и/или други химикали във водата, доставяна от водоснабдителните дружества в селските и отдалечените райони.	Създаване на система за периодична проверка на състава и качеството на водата, използвана за нуждите на фермите за охлюви.
Пръскане с вредни химикали от въздуха в земеделските земи в близост до фермите на охлювите.	Създаване на информационни канали за своевременно уведомяване на земеделските производители за предстоящи пръскания на култури.
Угояване на охлюви през размножителния период, което води до лошо качество на месото.	Мерки за спазване на графиците за угояване и събиране на охлюви.
Лошо качество на фуражните смеси.	Проучване на доставчици на алтернативни фуражи за хранене на охлюви.
Спиране на електрозахранването na фермите, включително на хладилни камери за съхранение на готовата продукция, поради аварии и форсмажорни събития.	Предоставяне на алтернативен източник на енергия на фермата (генератор, слънчево отопление и др.)
Неправомерни действия от конкурентни компании и безскрупулни лица.	Осигуряване на видеонаблюдение, охрана на живо и др.
Природни бедствия като наводнения, суши, градушки, много високи или ниски температури извън обичайните за региона и сезона.	Следене на прогнозите за времето и предприемане на навременни предпазни мерки за защита на охлювите от прекомерно нагряване/охлаждане, поради температурни аномалии.
Повреда на хладилната инсталация на подемно-транспортното средство при транспортиране на продукцията в чужбина.	Проверка на техническото състояние на транспортния автомобил и хладилника преди началото на всеки курс.

Инциденти (аварии, пожар, кражба и др.) по време на транспортиране на продукти в страната и извън нея.	Автомобилна и стокова застраховка за пътни произшествия, пожар и кражба в страната и в чужбина. Наемане на квалифицирани шофьори с опит.

Констатации и Препоръки

Основните изводи от анализа на сектора на охлюви могат да бъдат обобщени в следващите редове:

- Продуктите от охлюви имат експортния потенциал и способността да създават икономически растеж и заетост в селските и отдалечени райони.
- Има малки първоначални инвестиции за стартиране на бизнес.
- Частта от световното население, което консумира гурме кухня, по-специално охлюви, се увеличава.
- Нарастващо глобално търсене на богати на протеини храни във връзка с тенденциите в здравословния и екологичен начин на живот.
- Липса на професионална квалификация на служителите в селскостопанския сектор, включително мениджъри.
- Липса на нови технологии и иновации в сектора.

Основните препоръки от анализа, за по-нататъшно развитие на сектора за отглеждане на охлюви са свързани с необходимостта от политики и мерки:

- Да насърчават и повишават осведомеността на населението относно възможностите за създаване на устойчив растеж, заетост и генериране на доходи от отглеждането на охлюви в страната.

- Да се отпускат средства от европейски и национални фондове за въвеждане на иновации, изследвания и технологии в развитието на сектора.
- Създаване на комуникационни системи за информиране на обществеността за ползите от консумацията на месо от охлюви.
- Предоставяне на данъчни преференции за стартиращи предприятия в селските райони.
- Да се отпускат средства от държавния бюджет за промотиране и участие в специализирани международни изложения и панаири на земеделски производители, включително за охлюви.

Източници

- Комисията на Европейските общности (11 април 2007 г., Брюксел) „Черноморска синергия - нова инициатива за регионално сътрудничество“, извлечено от https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0160:FIN:EN:PDF
- Европейска комисия. ОСП във България, извлечено от https://ec.europa.eu/info/publications/cap-your-country_en
- Косарев А. Н., Гончаров В. П., Фомин Л. М. „Черно Море“, извлечено от https://www.britannica.com/place/Black-Sea
- Труд (1 Май 2015г). „Охлювът на черно“ извлечено от https://trud.bg/article-4741338/
- Наредба за ветеринарномедицинските изисквания към животновъдите (29 Юли 2014г., Държавен вестник № 62) извлечено от https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136270764
- “Глобален пазар на охлюви - основни констатации и информация” (28 Май 2018г.) извлечено от https://www.fooddive.com/press-release/20180528-global-snail-market-key-findings-and-insights/

- Trafficnews (8 Май 2018г.). “Пловдивчани берат охлюви на поразия, очакват ги солени глоби” извлечено от https://trafficnews.bg/temite-na-traffic-news/plovdivski-brakonieri-berat-ohlyuvi-poraziia-ochakvat-gi-103621/
- Министерство на земеделието, храните и горите “Технологии за отглеждане на охлюви” извлечено от https://www.naas.government.bg/Snail Breeding Technologies
- Fermera (25 Януари 2019г.,). “Създаването на ферма за охлюви може да бъде печеливш бизнес” извлечено от https://fermera.bg/Setting up a snail farm can be a profitable business
- Fermera (15 Март 2018г.). “Бавни животни, бързи печалби” извлечено от https://fermera.bg/Slow animals, fast profits
- Fermera (28 Февруари 2018г.). “Откъде да започнем, ако искаме да развъждаме охлюви” извлечено от https://fermera.bg/Where to start if we want to breed snails
- Стоянова, С. “Бизнес план на фирма за търговия с охлюви” извлечено от https://drugi.dokumentite.com/art/biznes-plan-na-firma-za-tyrgoviq-s-ohliuvi/84940/p2
- Интервю с фермера Пенчо Петков, собственик на ферма за охлюви и ресторант ECO-TELUS , Българево (13 Май 2019г.) извлечено от https://www.youtube.com/watch?v=pCHGGyGcHcw
- Интервю с фермера Пенчо Петков, собственик на ферма за охлюви и ресторант ECO-TELUS , Българево (13 Юли 2019г.) извлечено от https://www.youtube.com/watch?v=aELBDTbB4pk

The editor of the material:	**Varna Economic Development Agency**
Address:	11 Otetc Paisij Str., fl. 5, Varna 9000, Bulgaria
Phone:	+359 887 934526
E-mail:	office@veda-bg.eu
Website:	www.veda-bg.eu

Joint Operational Programme Black Sea Basin 2014-2020
Varna Economic Development Agency – VEDA, 2019
Joint Operational Programme Black Sea Basin 2014-2020 is co-financed by the European Union through the European Neighbourhood Instrument and by the participating countries: Armenia, Bulgaria, Georgia, Greece, Republic of Moldova, Romania, Turkey and Ukraine.
This publication has been produced with the financial assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of Varna Economic Development Agency (VEDA) and can in no way be taken to reflect the views of the European Union